

Regional analyse for Ringerike 2014

Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og
scenarier

KNUT VAREIDE & MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 68/2014

Tittel: Regional analyse for Ringerike 2014
Undertittel: Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier
TF-notat nr: 68/2014
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit O. Nygaard
Dato: 16. januar 2015
ISBN: 978-82-7401-764-1
ISSN: 1891-053X
Pris: 150,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Framsidedfoto: Illustrasjon Vareide/Nygaard
Prosjekt: Regionale analyser 2014
Prosjektnr.: 20140170
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Ringerike kommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

I notatet gis en beskrivelse av utviklingen i Ringerike, med hensyn til befolknings- og næringsutvikling. Sammenhengene og drivkreftene blir analysert ved bruk av Attraktivitetsmodellen. Notatet beskriver også utdanningsnivået i befolkning og næringsliv, og oppsummerer resultatene fra NHOs NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge, som er utført av Telemarksforskning i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Modellen er videreutviklet vesentlig i løpet av 2014, blant annet gjennom at det er utviklet en scenariomodell som viser hvordan utviklingen kan bli i framtiden i ulike scenarier.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, siden vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg.

For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Med den nye scenariomodellen blir den strategiske relevansen enda sterkere, fordi vi har et redskap som kan kalibrere målene i den regionale utviklingen for hver enkel kommune, region eller fylke. Vi kan da også vise hvordan de strukturelle forholdene sannsynligvis vil påvirke framtidig utvikling, og hva som skal til for at et sted kan realisere sine målsettinger.

Bø, 16. januar 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Befolkning.....	8
2. Arbeidsplasser	12
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	32
4. Bostedsattraktivitet	34
5. Scenarier for framtidig vekst	40
6. Utdanning	51
7. NæringsNM.....	55

Sammendrag

Ringerike er en kommune som har slitt med svak næringsutvikling, men som er attraktiv å bo i.

Ringerike har hatt ganske jevn vekst i befolkningen de siste årene, og nærmer seg 30 000 innbyggere. Ringerike har vekslet på å ha netto innflytting og netto utflytting til andre deler av Norge, og samtidig vekslet mellom å ha fødselsoverskudd og -underskudd. Befolkningsveksten i Ringerike skyldes dermed innvandringen fra utlandet. Ringerikes nettoinnvandring har ikke vært spesielt høy i forhold til andre deler av landet.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i Ringerike har vært svak. Samlet sett har antall arbeidsplasser i kommunen økt med 4,1 prosent siden 2000. I Norge har det vært en vekst i antall arbeidsplasser på 15,8 prosent i samme periode. Det har vært ganske sterk nedgang i antall arbeidsplasser i Ringerike etter 2008. Denne nedgangen har først og fremst kommet i næringslivet.

Når vi analyserer utviklingen i næringslivet i Ringerike, ser vi at de ulike næringstypene har utviklet seg forskjellig. Basisnæringene, som omfatter landbruk, industri og teknologiske tjenester har hatt en kraftig nedgang. Besøksnæringene, som omfatter butikker, overnatting, servering og aktiviteter, har nesten ikke hatt vekst i Ringerike selv om besøksnæringene har vokst ganske mye på landsbasis. Ringerike har imidlertid hatt ganske sterk vekst i de regionale næringene, som består av bygg og anlegg, engros, transport og diverse tjenesteytende næringer.

Den svake utviklingen i basisnæringene skyldes først og fremst nedgang i industrien. Antall arbeidsplasser i industrien i Ringerike er halvert siden 2000. Ringerike har hatt mange arbeidsplasser i bransjer med sterk nedgang, særlig i prosessindustrien. Nedgangen i basisnæringene i Ringerike skyldes imidlertid ikke bare at bransjestrukturen har vært uheldig. Det er også svakere utvikling i næringslivet i basisnæringene bransje for bransje enn ellers i landet. Utviklingen har vært særlig svak de siste tre årene.

Besøksnæringene burde ha hatt sterkere vekst i Ringerike, ettersom det har vært befolkningsvekst i kommunen. Besøksnæringene består av bransjer som kjennetegnes av at kundene må være personlig til stede, og påvirkes dermed av befolkningsvekst.

De regionale næringene har imidlertid hatt sterkere vekst enn bransjestrukturen skulle tilsi. Det har bidratt positivt til næringsutviklingen i kommunen, men ikke helt veid opp for den svake utviklingen i basisnæringene og besøksnæringene.

I rapporten har vi også analysert nettoflyttingen til Ringerike på bakgrunn av arbeidsplassutviklingen. Ringerike har hatt en bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. En del av forklaringen er at Ringerike er en forholdsvis stor kommune, og drar fordel av det. Befolkningsrike kommuner har systematisk bedre nettoflytting enn små kommuner. Det har likevel vært bedre nettoflyttingstall enn forventet, selv etter at vi har trukket fra fordelene av å være en forholdsvis stor kommune. Det indikerer at Ringerike er en attraktiv bostedskommune.

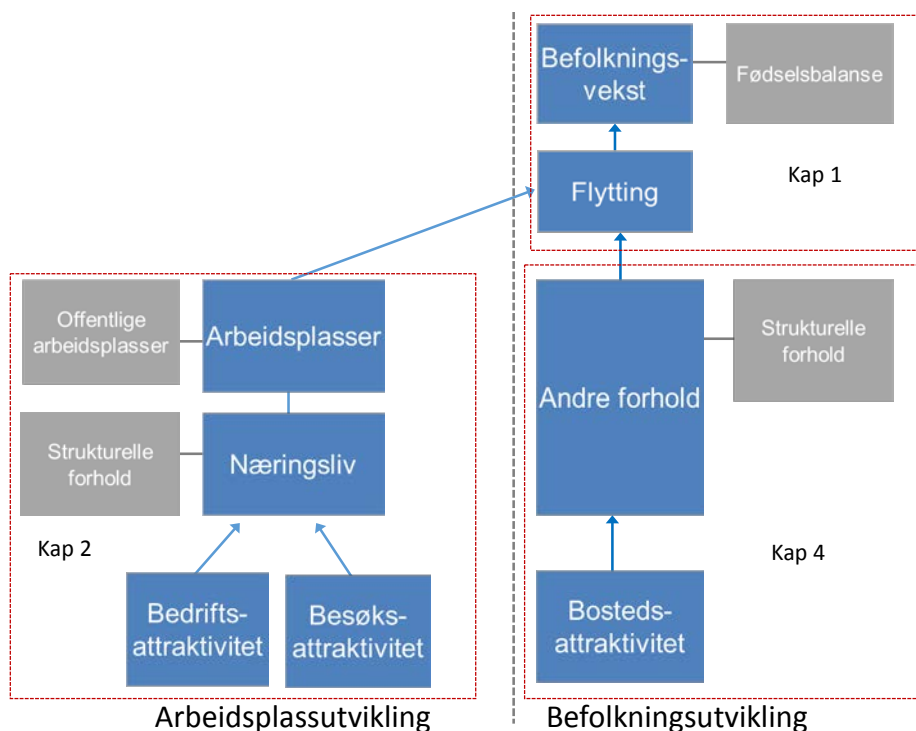
Vi har også laget noen scenarier for framtidig vekst i befolkning og arbeidsplasser. I normalscenariet forutsetter vi at den nasjonale veksten i befolkning blir som i SSBs middelframskrivning, at de strukturelle trekkene i arbeidsplassutviklingen fortsetter som før, og at alle kommuner utvikler seg som normalt ved at ingen har spesielt høy eller lav attraktivitet. I dette scenariet vil Ringerike få litt vekst de første årene, og deretter vil veksten stagnere. I det neste scenariet med historisk attraktivitet forutsetter vi at Ringerike beholder samme attraktivitet som de har hatt de siste ti årene. Det betyr over middels attraktivitet som bosted og for regionale næringer, men lav attraktivitet for basis- og besøksnæringer. Da vil befolkningsveksten bli litt høyere, men veksten i antall arbeidsplasser lavere. Til slutt har vi et høyvekstscenario der Ringerike oppnår et folketall på 40 000 innbyggere før 2040. For å oppnå dette må Ringerike ha svært høy attraktivitet både for befolkning og næringsliv.

Det er stor interesse for utdanning, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Derfor har vi lagt til et kapittel om utdanning. Andelen høyt utdannede i Ringerike er under landsgjennomsnittet og under snittet i Buskerud, men høyere enn for mediankommunen. Utdanningsnivået i næringslivet i Ringerike er ganske høyt sammenliknet med andre kommuner. Bransjestrukturen i Ringerike tilsier et utdanningsnivå som er litt under landsgjennomsnittet.

Til slutt har vi tatt med et kapittel om NæringsNM som er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer på ulike områder, som nyetableringer, lønnsomhet, vekst og størrelse. Ringerike kom på en 111. plass i årets NæringsNM, en lavere plassering enn året før. Det er få vekstforetak i Ringerike, og dette har bidratt til å trekke plasseringen ned. På den annen side er næringslivet i Ringerike ganske stort, og det har hatt en positiv effekt på årets plassering i NæringsNM.

Innledning – notatets oppbygging

I de første seks kapitlene i dette notatet vil vi beskrive og analysere utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser. For å analysere drivkreftene i utviklingen vil vi bruke Attraktivitetsmodellen. Denne modellen har Telemarksforskning utviklet for å forstå drivkreftene bak den regionale utviklingen. Modellen er designet spesielt for å skille ut strukturelle drivkrefter, det vil si drivkrefter som det enkelte sted ikke kan gjøre noe med, fra det vi definerer som attraktivitet. Steder kan være attraktive for bedrifter eller besøk. Det fører til at stedet får en sterkere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn de strukturelle forholdene tilsier. Steder kan også være attraktive som bosteder, og dermed få en nettoflytting som er høyere enn forventet ut fra stedets arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Summen av stedets attraktivitet med hensyn til bedrift, besøk og bosetting vil utgjøre stedets samlede attraktivitet.

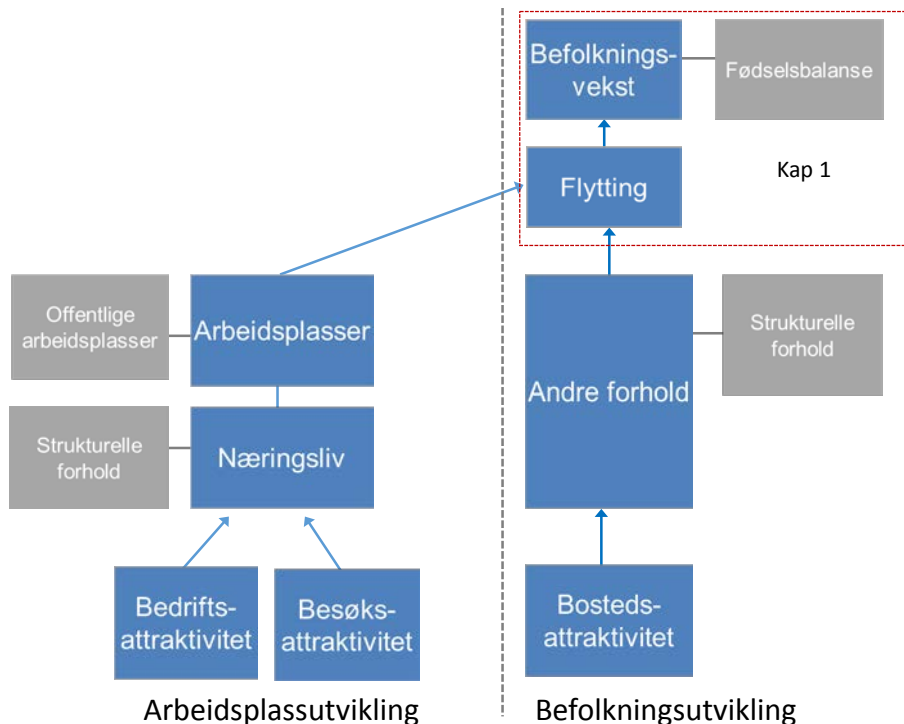

Figur 1: Attraktivitetsmodellen.

Attraktivitetsmodellen er vist skjematisk i figuren over, og vi vil utdype hvordan modellen virker etter hvert i notatet. Notatets struktur vil følge modellen. I kapittel 1 vil vi gi en kort beskrivelse av befolkningsutviklingen. I kapittel 2 vil vi beskrive og analysere arbeidsplassutviklingen, og særlig arbeidsplassutviklingen i næringslivet. I kapittel 4 binder vi samme arbeids- og befolkningsutviklingen, og analyserer nettoflyttingen, de strukturelle flyttefaktorene og bostedsattraktiviteten. Mellom kapittel 2 og 4 har vi et kapittel om pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon, fordi det er forhold som har betydning for flyttingen til stedet og sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og flytting. Etter en kort oppsummering av stedets attraktivitet for de tre dimensjonene i kapittel 5, vil vi i kapittel 6 bruke attraktivitetsmodellen til å vise scenarier for fremtidig utvikling av arbeidsplasser og befolkning. Dernest følger to kapitler som ikke har direkte forbindelse med attraktivitetsanalysen: Kapittel 7 er viet NæringsNM, som viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet. Til slutt kommer et kapittel om formelt kompetansenivå i befolkning og næringsliv.

1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er nok den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapitlet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært, og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalanse og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativ flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet i kapittel 4.

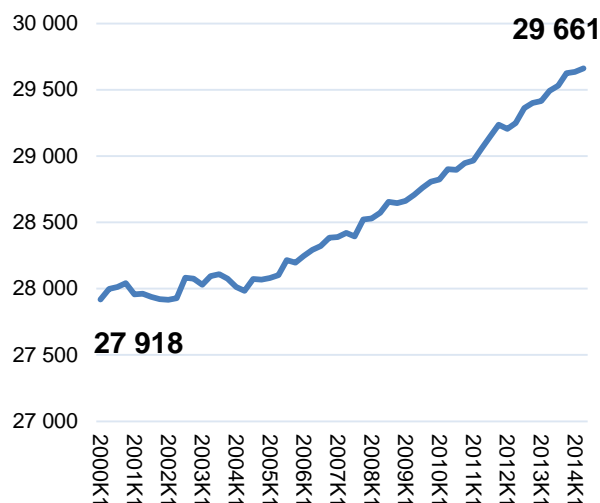

Befolkningsendringer er summen av fødselsbalansen og stedets samlede nettoflytting inkludert netto innvandring. I analysene vil vi nøye oss med å beskrive fødselsbalansen kort. I figuren har såkalt eksogene faktorer fått en grå farge, og fødselsbalansen har blitt definert som eksogen. Det er fordi vi ikke forsøker å forklare eller forstå stedenes fødselsbalanse. Det er ikke vanlig å forsøke å påvirke fødselsbalansen i regionalt utviklingsarbeid, og da er det heller ikke så stor betydning å forstå bakenforliggende årsaker. Vi vet at fødselsbalansen er et resultat av stedets alders- og kjønnsfordeling og fruktbarhet blant stedets kvinner, men vi vil ikke gå nærmere inn på disse faktorene.

I stedet vil vi fokusere på nettoflyttingen. Steder, kommuner og regioner som ønsker å stimulere sin befolkningsvekst fokuserer på å tiltrekke seg innflyttere eller begrense utflyttingen. I begge tilfeller blir nettoflyttingen bedre. Derfor er det flyttingen som det er behov for å forstå. Nettoflyttingen er derfor en sentral komponent i Attraktivitetsmodellen. I dette kapitlet beskrives nettoflyttingen. Senere i notatet, etter at vi har behandlet arbeidsplassveksten og pendlingsmønstrene, vil vi analysere nettoflyttingen med bakgrunn i disse variablene, for å avdekke drivkrefter og forklaringer til at nettoflyttingen varierer fra sted til sted.

1.1 Folkemengden

Ringerike har hatt en jevn befolkningsvekst de siste årene. Mens folketallet lå rundt 28 000 i perioden fra 2000 til 2004, har folketallet steget jevnt siden. Ved utgangen av 2. kvartal i 2014 var det 29 661 innbyggere i Ringerike.

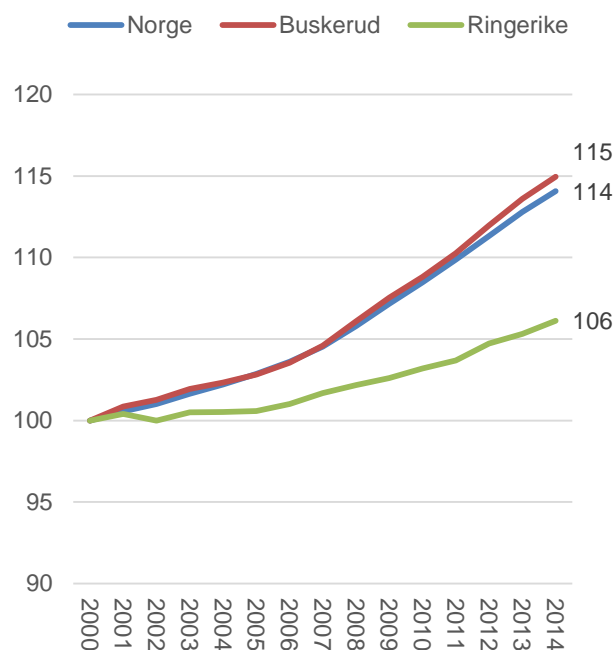

Figur 2: Befolkningen i Ringerike fra 31. mars 2000 til 30. juni 2014

1.2 Indeksert vekst

Buskerud har hatt en høy befolkningsvekst de siste årene. Fra 2000 til 2014 har befolkningen i fylket økt med 15 prosent. Veksten på landsbasis har vært på 14 prosent.

Ringerike har hatt vekst, men veksten er under halvparten av veksten i landet som helhet og i fylket som helhet.

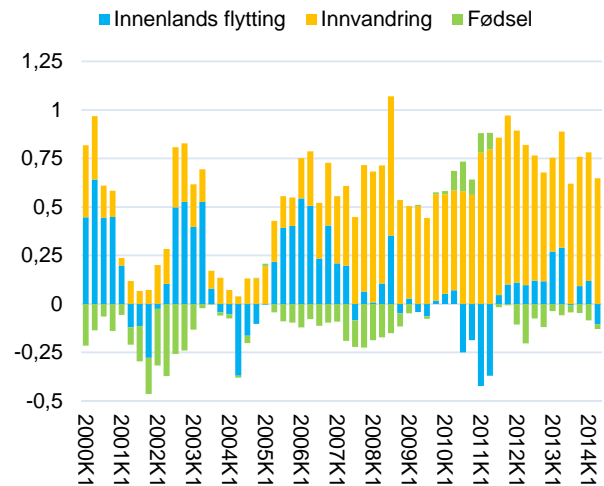
Figur 3: Indeksert befolkningsvekst i Ringerike, Buskerud og Norge fra 1. januar 2000 til 1. januar 2014.

1.3 Befolkningsutviklingen dekomponert

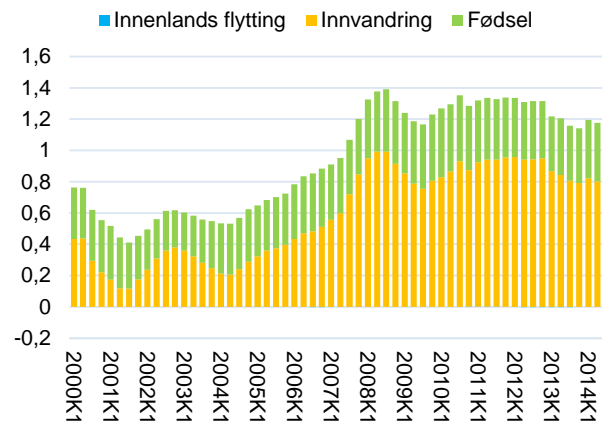
Befolkningsutviklingen i Ringerike kan dekomponeres i netto innvandring, fødselsbalanse og innenlands nettoflytting. Det er innvandringen som står for mesteparten av befolkningsveksten i Ringerike. Fødselsbalansen har vært ganske svak, og den har vært negativ i de siste årene. Den innenlandske flyttingen har stort sett vært positiv i perioden etter 2000, men med noen unntaksår. I perioden fra andre kvartal i fjor til andre kvartal i år har fødselsbalansen og den innenlandske nettoflyttingen vært negativ.

Norge har hatt en høy befolkningsvekst de siste årene på grunn av høy nettoinnvandring. Norges utvikling vises i figur 5 til høyre. Fødselsbalansen har også vært positiv i Norge i hele perioden det måles for. Det er innvandringen som bidrar mest til befolkningsvekst på landsbasis.

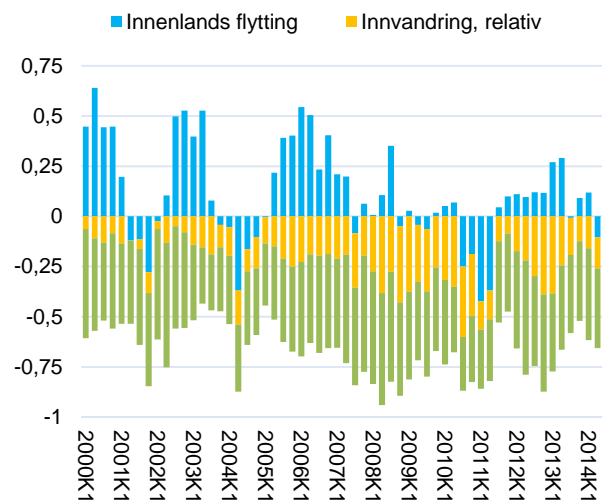
I figur 6 ser vi utviklingen i Ringerike fratrukket utviklingen på landsbasis. Vi kaller dette for relativ utvikling. Selv om innvandringen til Ringerike har vært positiv de siste årene, har den vært lavere enn innvandringen på landsbasis. Fødselsbalansen i Ringerike er også lavere enn fødselsbalansen i landet som helhet.

Figur 4: Årlige, prosentvis befolkningsendringer målt hvert kvartal i Ringerike, dekomponert i fødselsbalanse, innenlands flytting og innvandring.

Figur 5: Årlige, prosentvis befolkningsendringer Norge, dekomponert i fødselsbalanse og innvandring.

Figur 6: Befolkningsutviklingen i Ringerike relativt til utviklingen på landsbasis.

1.4 Relativ flytting

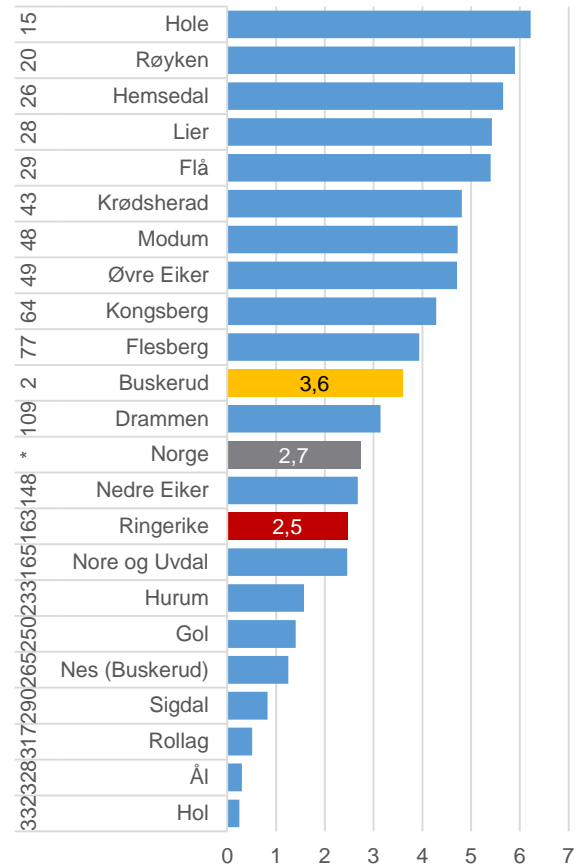
På de forrige sidene så vi hvordan utviklingen i Ringerike er dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsbalanse. I regional utvikling er vi spesielt opptatt av flyttingen. Mens en kommune ikke selv kan påvirke fødselsbalansen i kommunen direkte eller nettoinnvandringen nasjonalt, kan den gjøre tiltak for å bedre flyttebalansen til kommunen.

Vi er derfor spesielt opptatt av det vi kaller for relativ flytting. Relativ flytting er nettoflytting til kommunen fratrukket nettoinnvandringen på landsbasis.

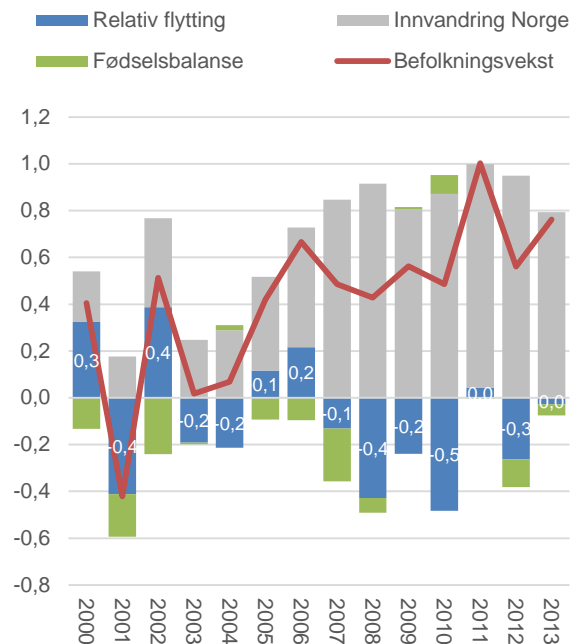
Figur 7 viser nettoflyttingen til kommunene i Buskerud, Buskerud fylke og Norge for den siste treårsperioden. Mange kommuner i Buskerud har hatt en nettoflytting som er høyere enn nettoflyttingen på landsbasis. Kommuner med en høyere nettoflytting enn den innvandringen på landsbasis skulle tilsi, sier vi at har hatt en positiv relativ flytting. Mange kommuner i Buskerud har hatt en positiv relativ flytting i de siste tre årene. Buskerud fylke rangerer som nummer 2 blant landets 19 fylker med hensyn til nettoflytting.

Mens nettoinnvandringen til Norge har vært på 2,7 prosent, har nettoflyttingen til Ringerike vært på 2,5 prosent i den siste treårsperioden. Ringerike har derfor hatt en negativ relativ flytting. Den relative flyttingen til Ringerike rangeres som nummer 163 blant landets 428 kommuner.

Utviklingen til den relative flyttingen i Ringerike vises i figur 8. Den relative flyttingen har vært negativ de siste årene. Nettoflyttingen til kommunen har vært lavere enn den generelle innvandringen på landsbasis skulle tilsi.

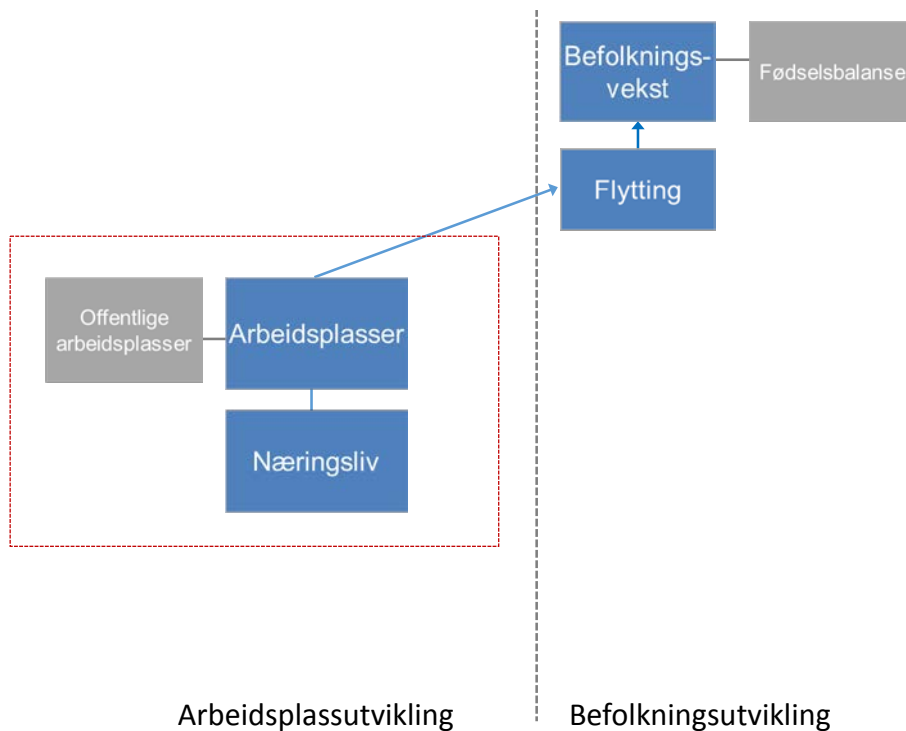
Figur 7: Nettoflyttingen inkludert innvandring til kommunene i Buskerud, Buskerud fylke og Norge i perioden 2011-2013.

Figur 8: Den årlige prosentvise befolkningsveksten i Ringerike dekomponert i fødselsbalanse, innvandring til Norge og relativ flytting.

2. Arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive og analysere utviklingen av antall arbeidsplasser. Arbeidsplassutviklingen er sammen med befolkningsutviklingen de to sentrale størrelsene som vi må beskrive, analysere og forstå i den regionale utviklingen. Vi vil starte med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet, og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg. Til slutt analyserer vi utviklingen i de enkelte delene av næringslivet for å finne ut hvor mye som kan forklares av strukturelle forhold og hvor stor del av utviklingen som synes å komme fra spesielle forhold i regionen.

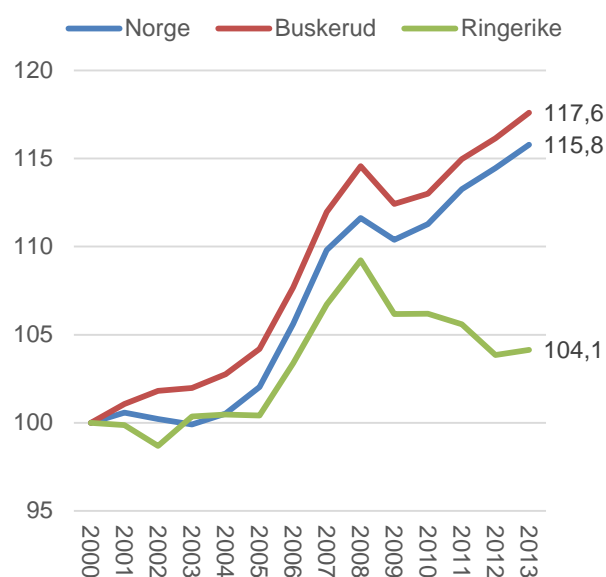
Figur 9: Attraktivitetsmodellen – de delene av attraktivitetsmodellen som beskriver befolkningsutviklingen og arbeidsplassutviklingen.

Vi skal starte med å beskrive den samlede arbeidsplassutviklingen, for deretter å se på hvordan utviklingen er i privat og offentlig sektor.

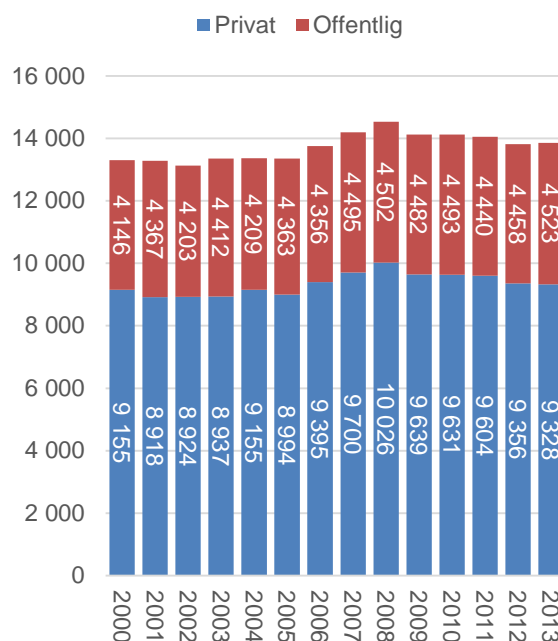
2.1 Arbeidsplasser – antall og vekst

Fra 2000 til 2013 har antall arbeidsplasser i Buskerud økt med 17,6 prosent. Veksten i landet som helhet vært på 15,8 prosent. Mens både Buskerud fylke og landet som helhet fikk en sterk arbeidsplassvekst etter nedgangen i 2009, har ikke dette vært tilfellet for Ringerike. Ringerike hadde sterk vekst frem til finanskrisen. Deretter har det vært nedgang. Tross nedgang de siste årene, var det 4,1 prosent flere arbeidsplasser i Ringerike i 2013 sammenliknet med antallet i 2000.

I 2013 var 9 328 arbeidsplasser i privat sektor, mens 4 523 arbeidsplasser var i offentlig sektor. Antall arbeidsplasser i privat sektor har blitt redusert fra 10 026 i toppåret 2008.

Figur 10: Indeksert arbeidsplassvekst, alle sektorer, i Norge, Buskerud og Ringerike.

Figur 11: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Ringerike fra 2000 til 2013.

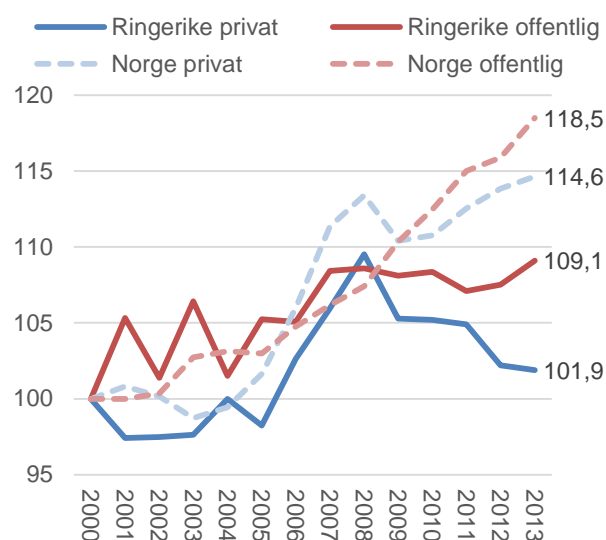
2.2 Vekst i privat sektor

Figuren til høyre viser den indekserte arbeidsplassveksten i offentlig og privat sektor i Ringerike og Norge fra 2000 til 2013. På landsbasis er det offentlig sektor som har vokst mest. Vekten i offentlig sektor på landsbasis har vært på 18,5 prosent. I Ringerike har antall arbeidsplasser i offentlig sektor økt med 9,1 prosent. Privat sektor har vokst med 14,6 prosent på landsbasis. Privat sektor har økt med 1,9 prosent i Ringerike. Nedgangen i antall arbeidsplasser i Ringerike etter finanskrisen har vært i privat sektor.

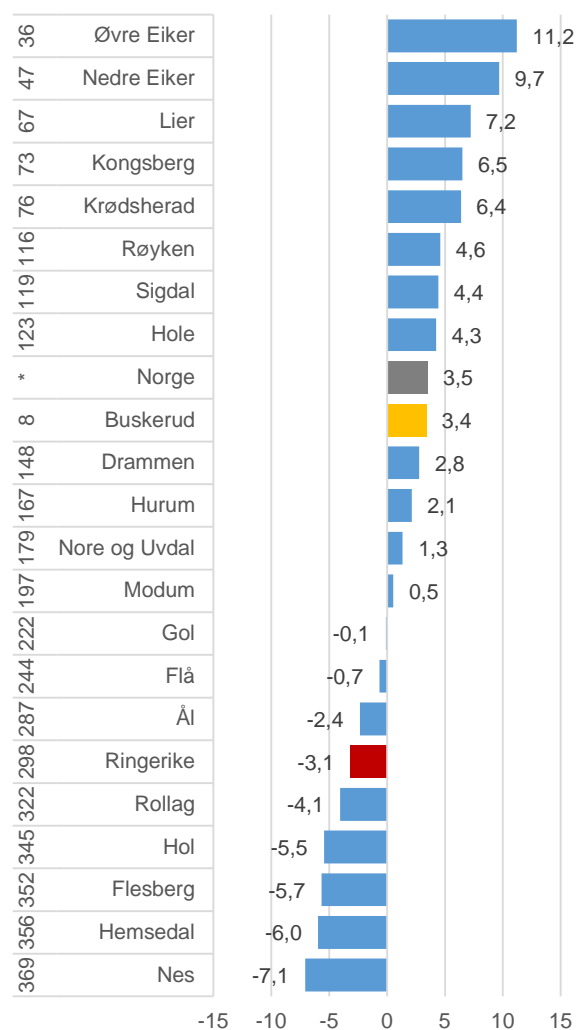
Figur 13 viser veksten i privat sektor i kommunene i Buskerud, samt fylket og Norge. Norge har hatt en arbeidsplassvekst på 3,5 prosent i privat sektor i den siste treårsperioden. Noen kommuner i Buskerud, f.eks. Øvre Eiker og Nedre Eiker har hatt en vekst som er ganske mye høyere enn veksten nasjonalt. Buskerud fylke har hatt en vekst som er litt svakere enn veksten nasjonalt. Buskerud rangerer som nummer 8 med hensyn til arbeidsplassvekst i privat sektor i den siste treårsperioden.

Ringerike har hatt en nedgang på 3,1 prosent i den siste treårsperioden. Dette rangerer Ringerike som nummer 298 blant landets 428 kommuner.

I Buskerud er det Hemsedal og Nes som har hatt sterkest arbeidsplassnedgang i privat sektor i den siste treårsperioden.

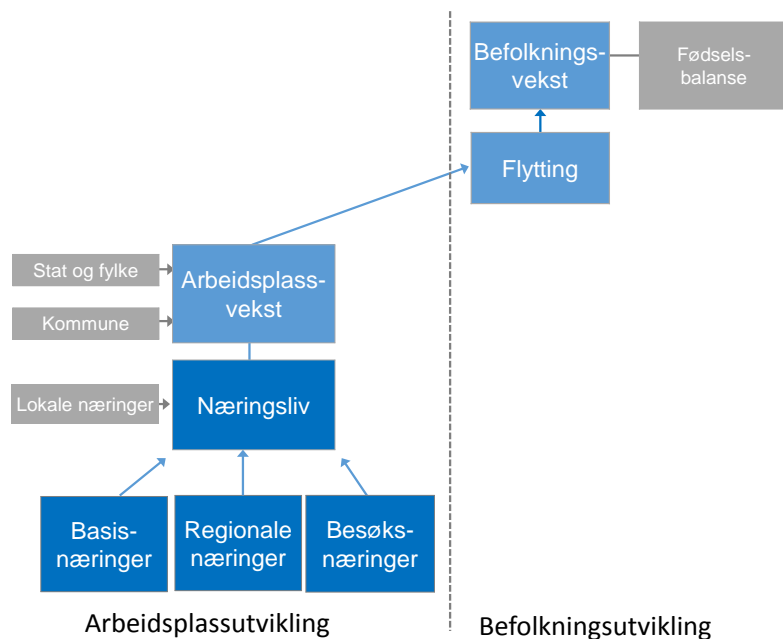
Figur 12: Indeksert arbeidsplassvekst i offentlig og privat sektor i Ringerike og Norge, fra 2000 til 2013.

Figur 13: Arbeidsplassvekst i privat sektor i kommunene i Buskerud, Buskerud fylke og Norge, 2011-2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.3 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er utviklingen i næringslivet vi ønsker å analysere og forstå. Det er fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.

Figur 14: Attraktivitetsmodellen. Privat sektor deles inn i fire næringstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer.

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelingerⁱ. For vårt formål har vi delt næringslivet inn i fire strategiske næringstyper.

Basisnæringer er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer, som landbruk og gruver og industri, tilhører basisnæringene. Samtidig er det en del tjenesteproduksjon som også defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er ut ifra basisnæringene mye annen næringsvirksomhet blir skapt.

Besøksnæringer er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Stedets egne innbyggere og besøkende er kunder hos besøksnæringene.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv og offentlige institusjoner og befolkningen som kunder, og som hovedsakelig retter seg mot et regionalt marked. Det er bransjer som bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av de regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst i de regionale næringene.

Lokale næringer er næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen, og som i stor grad substituerer tjenester fra offentlig sektor. Dette er tjenester som barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester. I analysene fremover vil vi derfor slå kommunal sektor og lokale næringer sammen. Siden de lokale næringene regnes som eksogene, har de fått en grå farge i figuren.

2.3.1 Bransjer

I tabellen under ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte disse bransjene og næringstypene som til sammen utgjør hele næringslivet som vi ønsker å analysere og forstå.

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de ulike bransjene i privat sektor i Ringerike.

Næring	SubNæring	Bransje	2000	2005	2008	2011	2012	2013
Basis	Industri	Anna industri	946	597	628	421	431	393
		Næringsmidler	201	189	180	187	191	196
		Olje og gass utvinning						
		Prosessindustri	1 193	986	870	764	376	295
		Verkstedindustri	404	430	592	528	536	529
	Natur	Fisk	2		1	2	2	1
		Gruve	27	46	52	50	46	48
		Landbruk	258	262	279	237	263	240
	Tekn tjenester	Olje og gass						
		Teknisk/vitenskap	399	530	665	664	698	722
Tele og IKT		32	47	60	61	60	63	
Besøk		Aktivitet	220	246	262	282	257	253
		Handel	1 637	1 725	1 883	1 795	1 781	1 748
		Overnatting	148	193	159	171	169	153
		Servering	327	242	227	199	208	203
Lokal		Lokal	474	509	638	722	704	701
Regional		Agentur og Engros	386	366	414	441	431	498
		Bygg og anlegg	664	887	1 050	1 096	1 143	1 188
		Diverse	525	463	449	472	517	498
		Finans, eiendom, utleie	323	341	323	326	340	379
		Forr tjenesteyting	400	371	526	673	509	517
		Transport	561	444	442	409	417	431
		Utleie av arbeidskraft	28	120	326	104	277	272
Totalsum			9 155	8 994	10 026	9 604	9 356	9 328

I tabellen over er cellene fargekodet på en skala fra mørkeblått til mørkerødt. Høyest antall er farget mørkeblått, mens lavest antall er markert med mørkerødt. På den måten kan man raskt se hvilke næringer det er mye og lite av i Ringerike.

Basisnæringene deles inn i tre ulike sub-næringer: industri, natur og teknologiske tjenester. Industrien inkluderer bransjer som prosessindustri og verkstedindustri. Antall arbeidsplasser i prosessindustrien har blitt kraftig redusert fra 2000 til 2013. Verkstedindustrien har ganske mange arbeidsplasser. De naturbaserte næringene inkluderer fiske, gruvedrift og landbruk. Landbruket er den største bransjen innen de naturbaserte næringene i Ringerike. De teknologiske tjenestene inkluderer bransjer som olje og gass, tekniske- og vitenskapelige tjenester og tele og IKT. Det er ingen arbeidsplasser innen olje og gass, men forholdsvis mange arbeidsplasser innen tekniske og vitenskapelige tjenester.

Besøksnæringene inkluderer bransjer som aktivitetsnæringer, handel, overnatting og servering. Handelen utgjør den største bransjen blant besøksnæringene.

De regionale næringene inkluderer bransjer som agentur og engros, bygg og anlegg, finans, forretningsmessig tjenesteyting og transport. Dette er næringer som de fleste steder har noe av. De fleste steder har f.eks. en bank. I Ringerike er det mange arbeidsplasser innen bygg og anlegg. Antallet arbeidsplasser innen utleie av arbeidskraft har økt kraftig fra 2000 til 2013.

2.3.2 Næringstyper – antall arbeidsplasser

Den øverste figuren viser antall arbeidsplasser i offentlig sektor og i de ulike næringstypene i privat sektor i Ringerike i 2013. Den midterste figuren viser det samme, men vi har inkludert et kakeestykke som viser nettoutpendlingen. Hele kakestykket viser dermed samlet sysselsetting i kommunen. Den nederste figuren viser antall arbeidsplasser i landet som helhet.

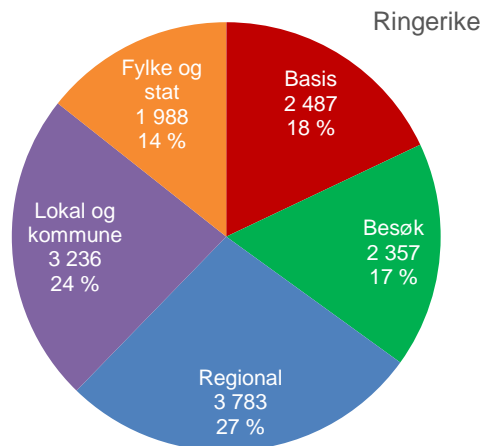
De regionale næringene er størst i Ringerike. Det var til sammen 3 783 arbeidsplasser i de regionale næringene i 2013. Dette tilsvarer 27 prosent av arbeidsplassene. De regionale næringene er også størst på landsbasis. I landet som helhet utgjør de regionale næringene 32 prosent av alle arbeidsplassene.

Besøksnæringene er forholdsvis store i Ringerike. De utgjør 17 prosent av arbeidsplassene, til forskjell fra 14 prosent på landsbasis. Basisnæringene er litt mindre i Ringerike enn på landsbasis.

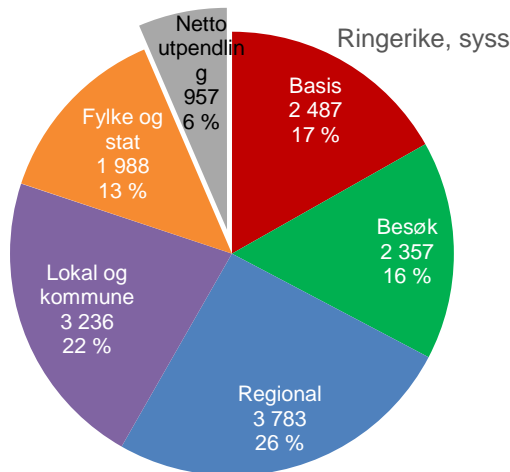
Kommunal sektor og de lokale næringene utgjør til sammen en litt større andel av arbeidsplassene i Ringerike enn de gjør på landsbasis. Dersom man ser på hva antallet arbeidsplasser utgjør som andelen av samlet sysselsetting, illustrert i den midterste figuren, ser man at andelen er lik i Ringerike som i landet som helhet.

Fylkeskommunal og statlig sektor er også omtrent like stor i Ringerike som i landet som helhet.

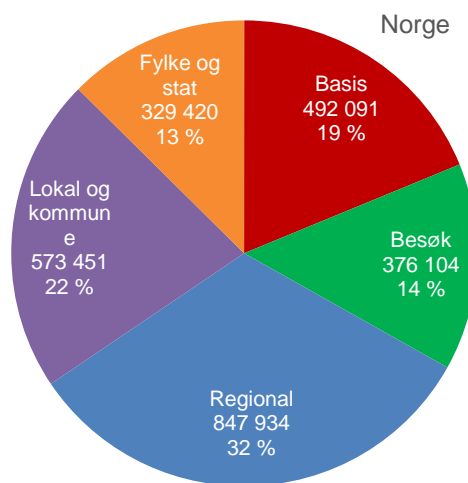
Nettoutpendlingen er på 6 prosent. Det vil si at 6 prosent av samlet sysselsetting jobber utenfor kommunen.

Figur 15: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Ringerike i 2013.

Figur 16: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Ringerike samt netto utpendling, i 2013. Hele kaken viser samlet sysselsetting.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2013. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

2.3.3 Indeksert arbeidsplassvekst

Vi ser veksten i antall arbeidsplasser i den øverste figuren. Veksten på landsbasis er vist i figuren under.

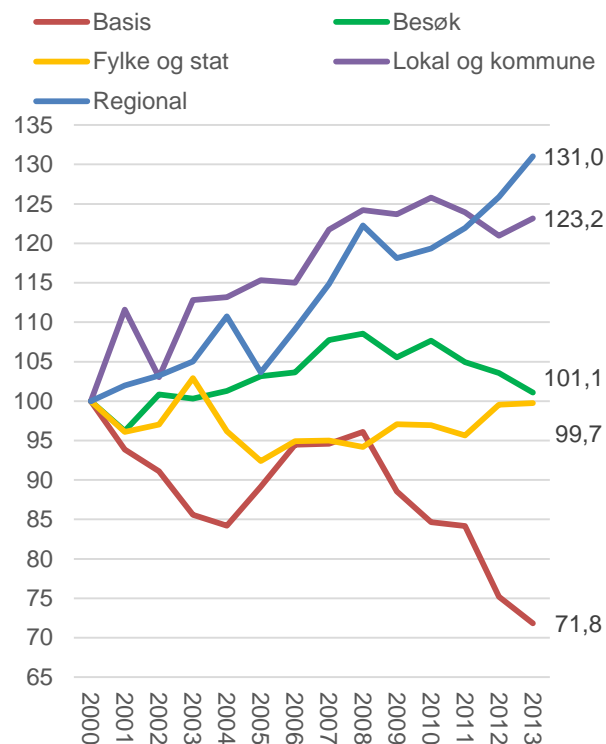
De regionale næringene har vokst mye i Ringerike siden 2000. Veksten har vært høyere enn veksten nasjonalt.

Antall arbeidsplasser i kommunal sektor og de lokale næringene har økt med 23,3 prosent. Veksten har også vært høy nasjonalt.

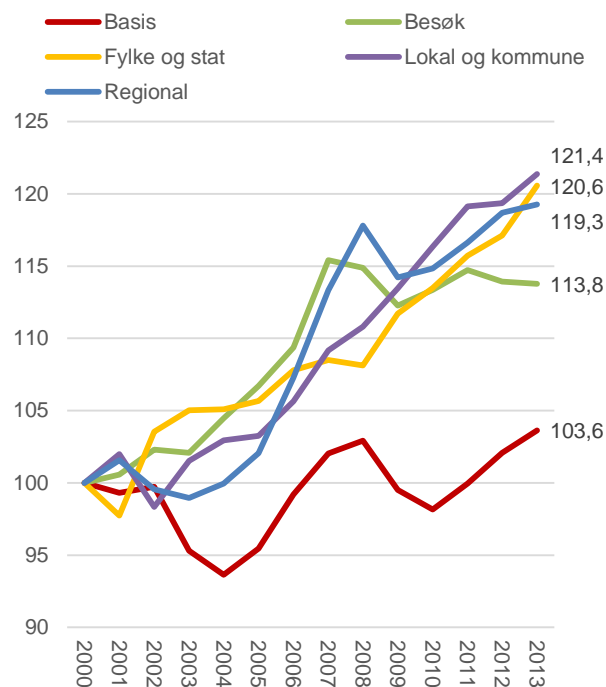
Besøksnæringene hadde en svak, men forholdsvis jevn vekst frem til 2008. Deretter har det vært en nedgang som har ført til at antall arbeidsplasser i besøksnæringene er 1,1 prosent høyere i 2013 sammenliknet med antallet i 2000. På landsbasis har besøksnæringene vokst med 13,8 prosent. Forskjellen på utviklingen i Ringerike og utviklingen nasjonalt er dermed ganske høy.

Fylkeskommunal og statlig sektor har hatt nullvekst i Ringerike. På landsbasis har disse sektorene økt med 20,6 prosent.

Basisnæringene, næringene som ofte blir kalt for «motoren» i økonomien, og blant de næringene med størst svingninger, er også den næringstypen med størst nedgang. I Ringerike har antall arbeidsplasser i basisnæringene blitt redusert med 28,2 prosent. Det er spesielt etter 2008 at nedgangen har vært dramatisk. På landsbasis har basisnæringene økt med 3,6 prosent. Selv om det har vært vekst på landsbasis, har veksten vært lavere enn i de øvrige næringene. Forskjellen mellom utviklingen i basisnæringene i Ringerike og utviklingen nasjonalt er også stor.

Figur 18: Indeksert arbeidsplassutvikling i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Ringerike fra 2000 til 2013.

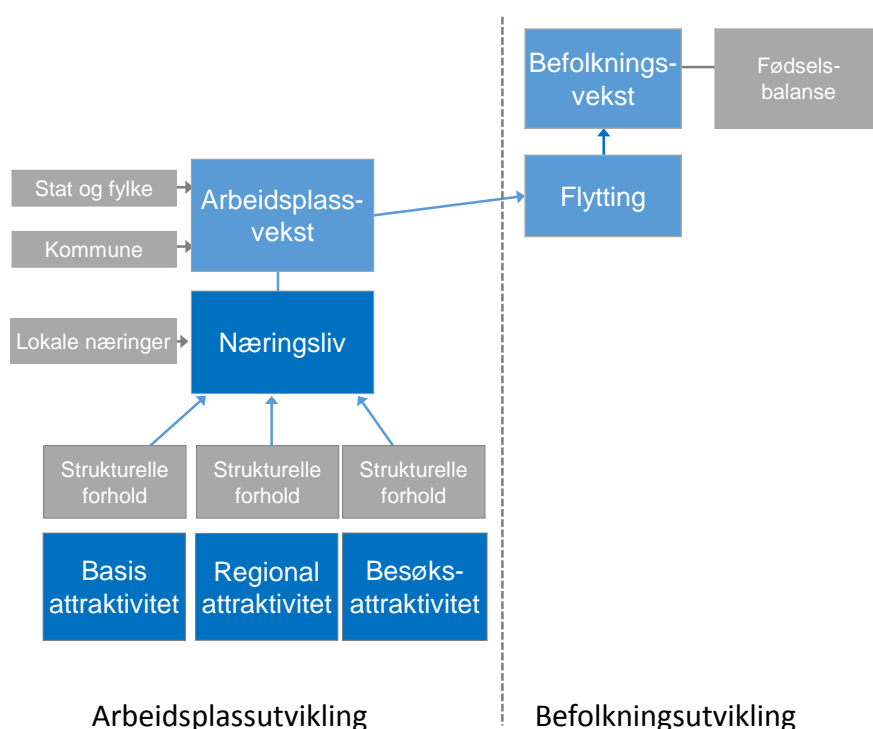

Figur 19: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

2.4 Strukturelle forhold og attraktivitet

Vi har nå beskrevet utviklingen i de enkelte strategiske næringstypene. Det neste spørsmålet er hvorfor utviklingen har vært slik. Kan vi avdekke de viktigste drivkreftene bak den faktiske utviklingen?

Som vi så, hadde Ringerike en dårligere utvikling i besøksnæringene og i basisnæringene enn utviklingen på landsbasis.-Derimot har veksten i de regionale næringene vært høyere i Ringerike enn i landet som helhet i perioden siden 2000. I dette kapittelet vil vi prøve å avdekke årsakene til dette.

Figur 20: Attraktivitetsmodellen. Den delen av modellen som omhandler arbeidsplassutvikling. Næringslivet inndeles i næringstyper. Veksten i næringstypene skyldes strukturelle forhold eller attraktivitet.

Vi vil i resten av dette kapitlet analysere hvor mye av utviklingen i de tre næringstypene som kan forklares av strukturelle forhold, og hvor mye som har sin forklaring i interne forhold. Strukturelle forhold er forhold som ikke kan påvirkes i særlig grad i regionen, men som har en signifikant påvirkning på næringslivets utvikling. Hvis utviklingen kan forklares fullt ut av de strukturelle forholdene, betyr det at utviklingen er «som normalt» i regionen. Det vil si at næringslivet utvikler seg som statistisk forventet ut fra forutsetningene. Dersom utviklingen avviker fra det statistisk normale, tyder det på at det har skjedd noe spesielt i regionen som ikke skyldes ytre forhold. Dersom en har et spesielt godt og effektivt næringsarbeid i regionen, vil det kunne føre til at utviklingen blir bedre enn de strukturelle forutsetningene tilsier. Da vil målingene vise at attraktiviteten er høy. Høy attraktivitet kan også skyldes at de største bedriftene har vært spesielt dyktige. Og så kan det være spesielle forhold i regionen som har hatt betydning, men som ikke fanges opp i de statistiske analysene. Attraktivitetsanalysene vil derfor gi en pekepinn, men må tolkes med varsomhet, og helst på bakgrunn av lokal kjennskap til utviklingen på stedet.

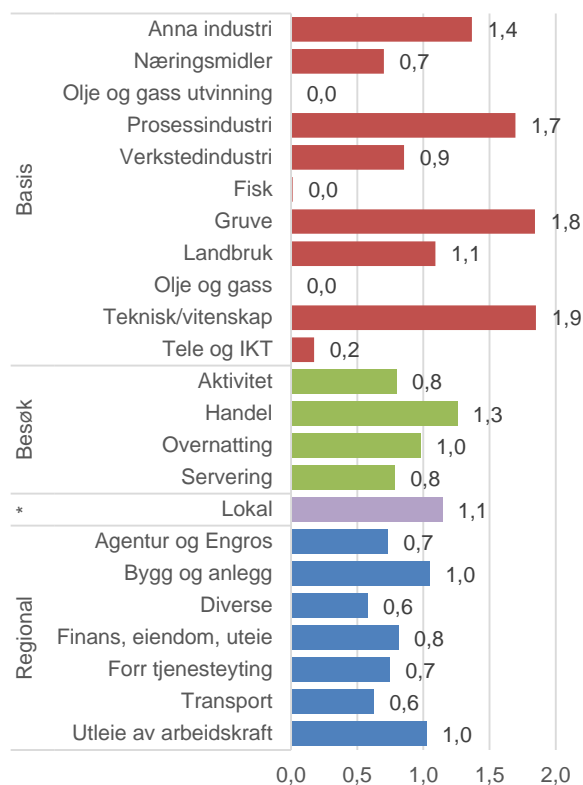
2.5 Bransjestruktur

Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, og da spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner, og fordi utviklingen i den enkelte bransjen i basisnæringene svinger sterkt.

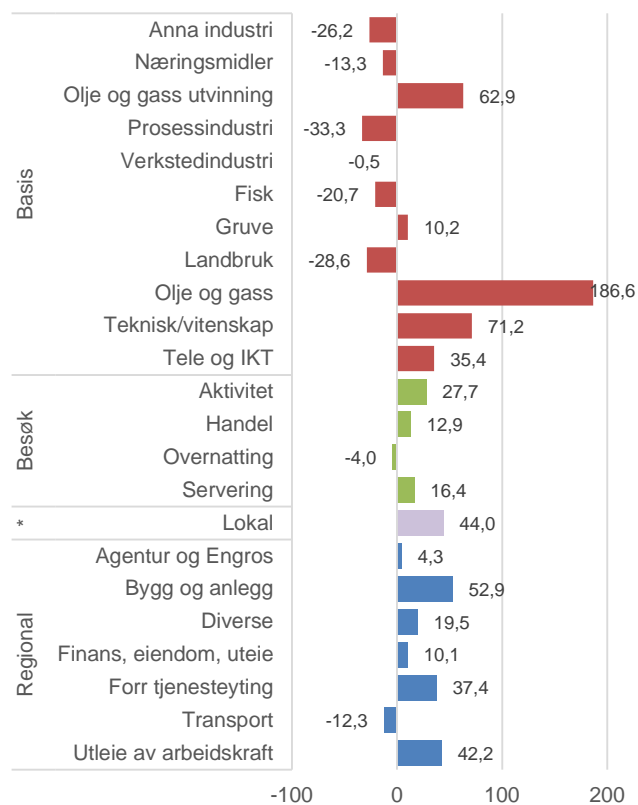
Hvilke bransjer har Ringerike mye av, relativt til landet som helhet? For å få fram dette bruker vi lokaliseringkvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av antall arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet, og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1, betyr det at der er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1, betyr det at det er lite av denne bransjen. Dersom LQ er lik 1, betyr det at andelen arbeidsplasser på stedet er like høyt som i landet som helhet.

Andelen arbeidsplasser innen anna industri er 1,4 ganger høyere i Ringerike enn på landsbasis. Anna industri er en bransje som har hatt nedgang nasjonalt i de siste tretten årene. Det vises i figuren under, som viser veksten i bransjene i privat sektor på landsbasis fra 2000 til i dag.

Prosessindustrien er 1,7 ganger så stor i Ringerike som på landsbasis. Prosessindustrien har hatt nedgang i de siste tretten årene. Gruvedriften er forholdsvis stor i Ringerike, og dette er en bransje som vokser nasjonalt. Landbruket er litt større i Ringerike enn på landsbasis, og landbruket har opplevde en nedgang på 28,6 prosent på landsbasis i de siste årene. Tekniske og vitenskapelige tjenester utgjør en andel av sysselsettingen i Ringerike som er nesten dobbelt så stor som andelen nasjonalt. Dette er en bransje som har opplevd vekst på landsbasis. Handelen er litt større i Ringerike enn på landsbasis. Handelen har hatt vekst de siste årene på landsbasis. De regionale næringene i Ringerike utgjør en andel av sysselsettingen som like stor eller litt mindre enn andelen nasjonalt. Med unntak av transport har de regionale næringene vokst nasjonalt, men veksten har vært noe lavere enn veksten i basisnæringene. Steder med mange arbeidsplasser i vekstbransjer som olje- og gass og tekniske og vitenskapelige tjenester har en fordel, fordi de nærmest kan «forvente» vekst på grunn av oppgang nasjonalt.

Figur 21: Lokaliseringkvotienter for de ulike bransjene i privat sektor i Ringerike, 2013.

Figur 22: Arbeidsplassvekst i de ulike bransjene i Norge i perioden 2000 - 2013.

2.6 Basisnæringer, strukturelle forhold og attraktivitet

Basisnæringene betyr mye for den regionale utviklingen. Basisnæringene skaffer inntekter til regionen gjennom å selge varer og tjenester ut av regionen. Basisnæringene er også mest utsatt for konjunkturer og konkurranse. Samtidig har basisnæringene et stort potensiale gjennom at de leverer varer på et nasjonalt og internasjonalt marked, og er ikke begrenset av etterspørsel i egen region.

Tabellen under viser antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i 2007 og 2013. Tabellen viser også endring i absolutte tall, prosentvis endring og vekstimpuls. Vekstimpulsen er endringen målt som andel av samlet sysselsetting, og er sammenliknet med vekstimpulsen nasjonalt. Begrepet vekstimpuls er ikke like intuitivt som arbeidsplassvekst, men den sier mer om hvordan veksten har bidratt til vekst i samlet sysselsetting enn det arbeidsplassveksten alene gjør.

Tabell 2: Antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Ringerike i 2000 og 2013. Absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls i Ringerike og tilsvarende vekstimpuls på landsbasis.

Sub-næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge	
Basis	Industri	Anna industri	946	393	-553	-58,5	-3,9	-0,8
		Næringsmidler	201	196	-5	-2,5	0,0	-0,3
		Olje og gass utvinning					0,0	0,4
		Prosessindustri	1 193	295	-898	-75,3	-6,4	-0,7
		Verkstedindustri	404	529	125	30,9	0,9	0,0
	Natur	Fisk	2	1	-1	-50,0	0,0	-0,2
		Gruve	27	48	21	77,8	0,1	0,0
		Landbruk	258	240	-18	-7,0	-0,1	-0,7
	Tekn. tjenester	Olje og gass			0		0,0	1,0
		Teknisk/vitenskap	399	722	323	81,0	2,3	1,3
Tele og IKT		32	63	31	96,9	0,2	0,7	
Totalsum		3 462	2 487	-975	-28,2	-6,9	0,8	
Sysselsatte		14 077	14 808	731				

Prosessindustrien har hatt en sterk nedgang. Det har vært en nedgang på 898 arbeidsplasser fra 2000 til 2013. Dette tilsvarer 6,4 prosent av sysselsettingen. På landsbasis har prosessindustrien også hatt en nedgang, men nedgangen nasjonalt har vært på 0,7 prosent. Anna industri har også hatt et kraftig fall i antall arbeidsplasser. Antall arbeidsplasser i anna industri har blitt redusert med 553 arbeidsplasser, noe som tilsvarer 3,9 prosent av sysselsettingen. På landsbasis har anna industri hatt en nedgang i antall arbeidsplasser som har tilsvart 0,8 prosent av sysselsettingen. Innen industrien er det verkstedindustrien som har vokst. Veksten har vært på 125 arbeidsplasser, og det tilsvarer 0,9 prosent av sysselsettingen. På landsbasis har det vært nullvekst innen verkstedindustrien, så utviklingen i Ringerike har vært bedre enn på landsbasis.

Innen de naturbaserte næringene har gruveindustrien vokst, mens landbruket har hatt nedgang. Det er i utgangspunktet få arbeidsplasser innen gruvedriften, men veksten på 21 arbeidsplasser har likevel bidratt til en vekst som tilsvarer 0,1 prosent av samlet sysselsetting. Tilsvarende har nedgangen på 18 arbeidsplasser i landbruket også tilsvart omtrent 0,1 prosent av samlet sysselsetting. Veksten i de teknologiske tjenestene har vært sterk nasjonalt. I Ringerike har veksten innen de tekniske og vitenskapelige tjenestene vært sterk. Veksten i antall arbeidsplasser har vært på 323. Dette tilsvarer 2,3 prosent av samlet sysselsetting. Vekstimpulsen i Ringerike har vært sterkere enn vekstimpulsen nasjonalt. Tross oppgang innen de teknologiske tjenestene har nedgangen i industrien samlet sett bidratt til en nedgang på 975 arbeidsplasser i basisnæringene i Ringerike. Dette tilsvarer 6,9 prosent av samlet sysselsetting. Til sammenlikning har veksten i basisnæringene på landsbasis tilsvart 0,8 prosent av sysselsettingen.

2.6.1 Indeksert vekst

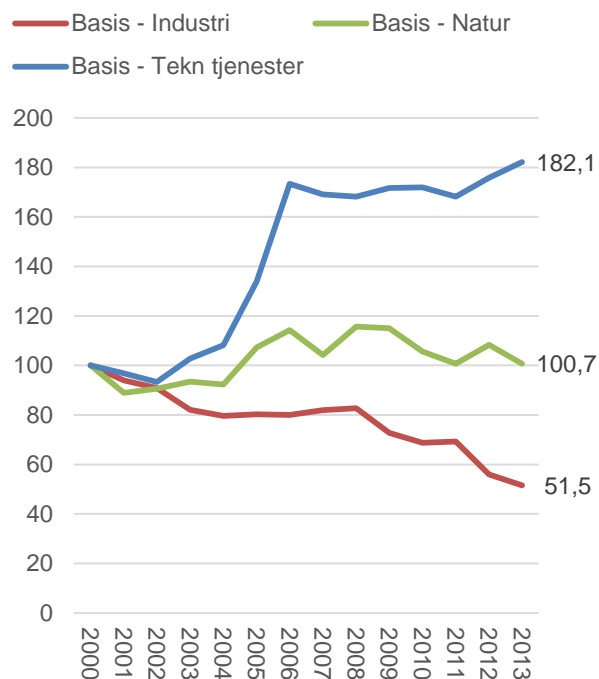
Figuren til høyre viser den indekserte arbeidsplassveksten i basisnæringene i Ringerike, mens figuren under viser utviklingen nasjonalt.

Både i Ringerike og på landsbasis har de teknologiske tjenestene vokst sterkt. Veksten i Ringerike har vært sterkere enn veksten nasjonalt.

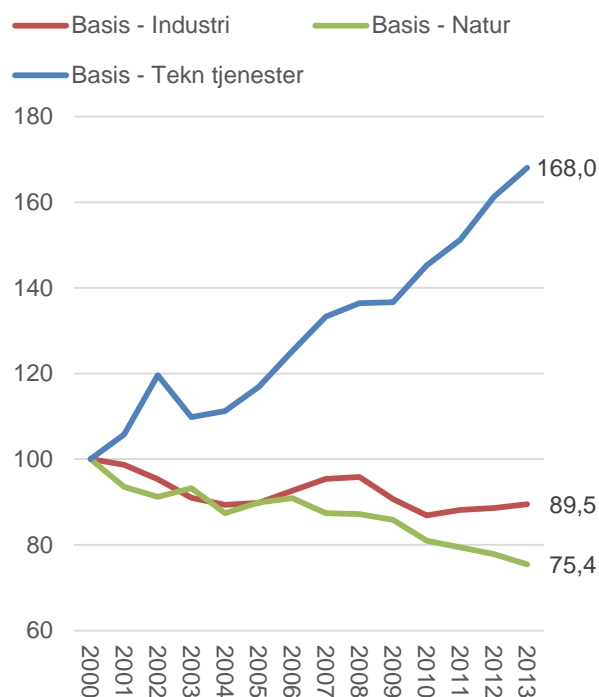
Industrien har hatt nedgang både i Ringerike og på landsbasis. I Ringerike har antall arbeidsplasser i industrien blitt nesten halvert, mens nedgangen nasjonalt har vært på 10,5 prosent.

Antall arbeidsplasser i de naturbaserte næringene har holdt seg noenlunde jevnt i Ringerike, mens landet som helhet har opplevd en nedgang på 24,6 prosent.

Siden de teknologiske tjenestene vokser raskt, vil steder med en høy andel arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene kunne «forvente» vekst uten å måtte gjøre så mye selv. Mens kommuner med mange arbeidsplasser i nedgangsbransjer, som landbruk og industri, vil kunne forvente noe nedgang. Det er dette vi må justere for når vi vil analysere arbeidsplassutviklingen på et sted. Skyldes utviklingen flaks eller dyktighet? Dette vil vi analysere nærmere på de neste sidene.

Figur 23: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Ringerike, 2000-2013.

Figur 24: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Norge, 2000-2013.

2.6.2 Nivå og vekstimpulser

Før vi analyserer hva som forklarer veksten, vil vi kort se på hvor stor andel basisnæringene utgjør av samlet sysselsetting i fylket og hvordan veksten har vært i de siste tretten årene.

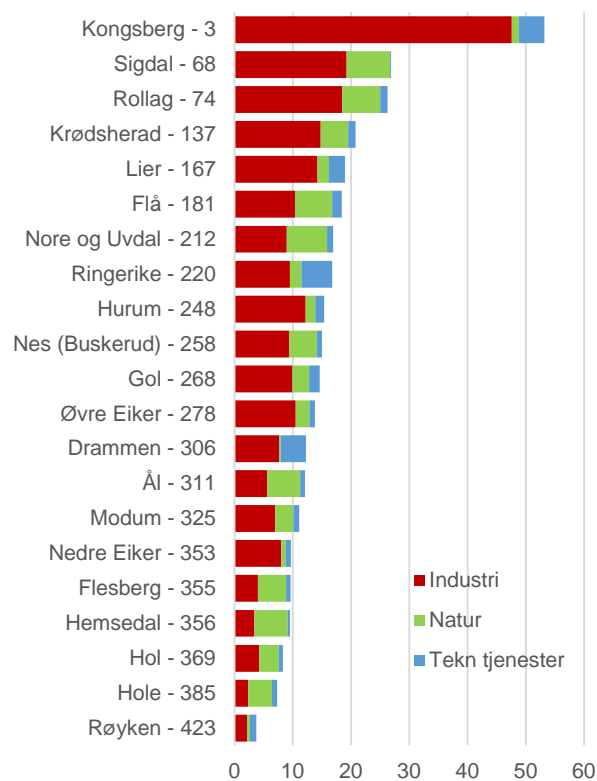
Ringerike plasserer seg omtrent midt på treet i Norge når det kommer til nivå på basisnæringene. Nivået er antallet arbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting. Ringerike er rangert som nummer 220 blant landets 428 kommuner.

Kongsberg skiller seg ut med en høy andel arbeidsplasser i industrien. Bare to kommuner i Norge har et høyere nivå på basisnæringene enn det Kongsberg har. I andre enden av skalaen finner vi Røyken, hvis nivå på basisnæringene er nesten lavest i landet.

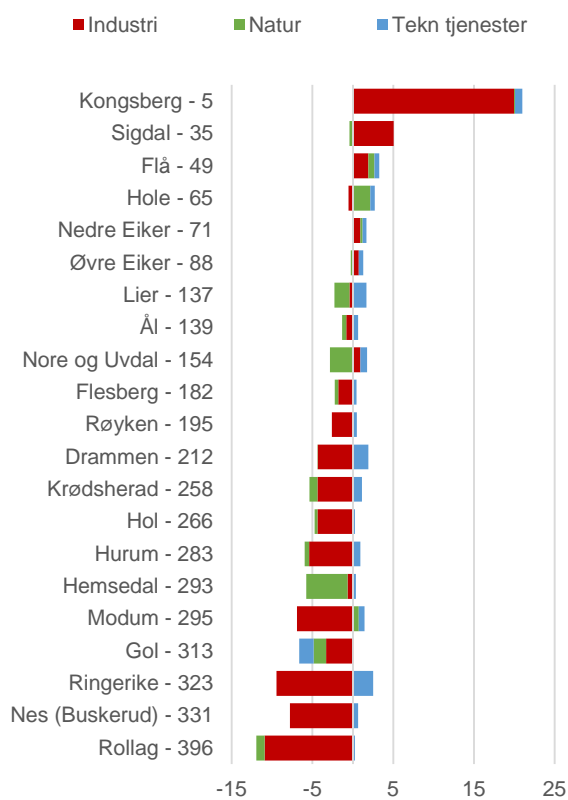
Det er industrien som er den dominerende subnæringen blant basisnæringene i Buskerud.

Ringerike er blant kommunene med lavest vekstimpulser i basisnæringene. Selv om veksten i de regionale næringene har vært høy, har nedgangen i industrien vært større. Nes og Rollag har hatt enda svakere vekstimpulser fra basisnæringene enn det Ringerike har. Kongsberg har hatt positive vekstimpulser. Bare fire kommuner i Norge har hatt sterkere vekstimpulser fra basisnæringene enn det Kongsberg har.

Kongsberg er et unntak. De fleste kommunene som opplever nedgang i basisnæringene gjør det på grunn av at de har mange arbeidsplasser i industrien og i de naturbaserte næringene. Figuren til høyre illustrerer også at de fleste kommunene har hatt nedgang i basisnæringene som følge av nedgang i industrien.

Figur 25: Nivå basisnæring i kommunene i Buskerud i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

Figur 26: Vekstimpulser i basisnæringene, 2000-2013, kommunene i Buskerud. Rangering blant landets 428 kommuner

2.6.3 Dekomponering av veksten i basisnæringene

I figuren til høyre viser den røde linjen arbeidsplassutviklingen i basisnæringene i Ringerike for treårsperiodene etter 2001.

Arbeidsplassutviklingen er dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Det er den bransjejusterte veksten vi bruker som et mål på attraktivitet.

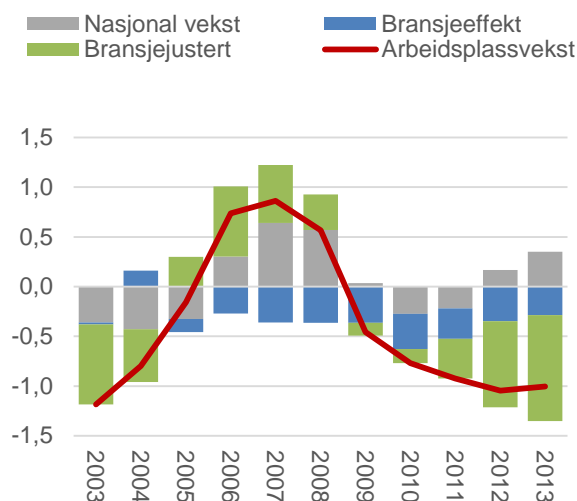
Bransjeeffekten har vært ugunstig for vekst i basisnæringene i Ringerike. Dette skyldes at Ringerike har en stor andel arbeidsplasser i industrien, en bransje med nedgang nasjonalt. Etter finanskrisen har derimot veksten vært lavere enn den nasjonale veksten og bransjeeffekten skulle tilsi. Ringerike har ikke vært attraktiv for basisnæringer i de siste årene.

Figur 28 viser dekomposisjonen av veksten i basisnæringene for den siste treårsperioden i kommunene i Buskerud. De er rangert blant landets 428 kommuner med hensyn til bransjejustert vekst.

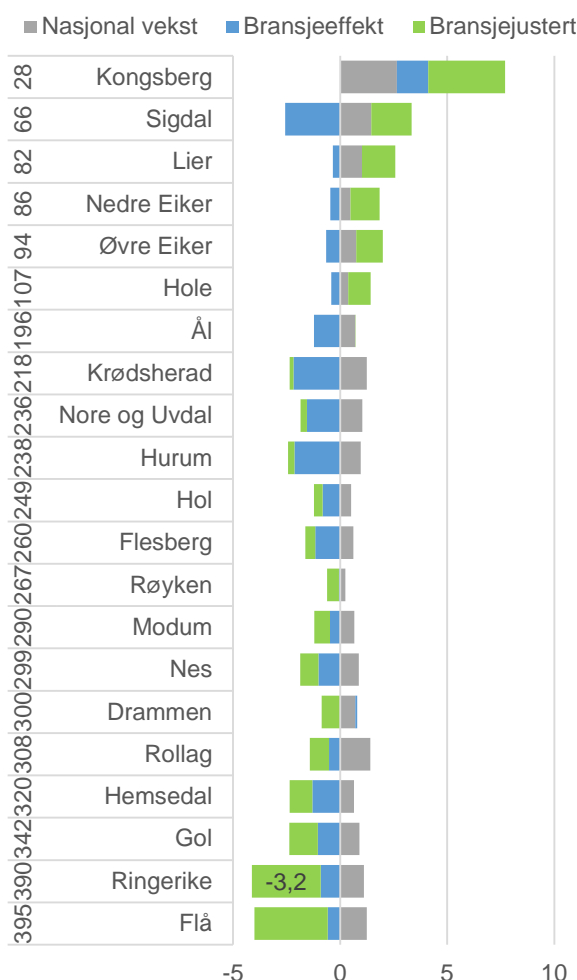
Kongsberg har vært meget attraktiv for basisnæringer i den siste treårsperioden. Kongsberg rangeres som nummer 28.

Ringerike har vært lite attraktiv for basisnæringer i den siste treårsperioden. Kommunen rangeres om nummer 390. I Buskerud er det bare Flå som har hatt en dårligere bransjejustert vekst.

De fleste kommunene i Buskerud har hatt en negativ bransjeeffekt – det vil si at de har kunnet «forvente» arbeidsplassnedgang på grunn av en bransjestruktur som tilsier arbeidsplassnedgang, gitt nasjonale trender. Faktisk er det bare Kongsberg som har en bransjesammensetning som tilsier vekst.

Figur 27: Arbeidsplassveksten i basisnæringene i Ringerike dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 28: Vekstimpulser i basisnæringene i kommunene i Buskerud, 2011-2013, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Rangering blant landets 428 kommuner mht. bransjejustert vekst.

2.7 Besøksnæringer, befolkningseffekt og besøksattraktivitet

Vi så i kapittel 2 at veksten i besøksnæringene i Ringerike har vært lavere enn veksten nasjonalt. Vi vil nå analysere årsakene til dette. Stedets egen befolkning er som regel den største kundegruppen i besøksnæringene. Dersom et sted har befolkningsvekst vil det dermed kunne forvente vekst i besøksnæringene, og motsatt. Dette vil vi se videre på i dette kapitlet.

Først ser vi på antall arbeidsplasser de ulike bransjene i henholdsvis 2000 og 2013, og vi ser hvordan endringene har vært i forhold til samlet sysselsetting, samt hvordan endringen har vært sammenliknet med utviklingen nasjonalt. På de neste sidene vil vi forsøke å analysere årsakene til forskjellen mellom utviklingen i Ringerike og utviklingen nasjonalt.

Tabell 3: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Ringerike i 2000 og 2013, absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls og tilsvarende vekstimpuls på landsbasis i samme periode.

Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Besøk	Aktivitet	220	253	33	15,0	0,2	0,5
	Handel	1 637	1 748	111	6,8	0,8	1,2
	Overnatting	148	153	5	3,4	0,0	-0,1
	Servering	327	203	-124	-37,9	-0,9	0,3
Totalsum		2 332	2 357	25	1,1	0,2	2,0
Syssetatte		14 077	14 808	731	5,2		

Veksten i besøksnæringene i Ringerike har vært beskjeden. Antall arbeidsplasser har økt med 25. Som vi så tidligere, tilsvarer dette en vekst på 1,1 prosent, noe som er meget lavere enn veksten nasjonalt. Veksten på 25 arbeidsplasser tilsvarer beskjedne 0,2 prosent av samlet sysselsetting. På landsbasis har veksten i besøksnæringene tilsvart 2 prosent av sysselsettingen.

Det er serveringsbransjen som har ført til at veksten i besøksnæringene har vært relativt lav. Serveringsbransjen har tapt 124 arbeidsplasser fra 2000 til 2013. Dette tilsvarer 0,9 prosent av samlet sysselsetting. Til sammenlikning har landet som helhet hatt en vekst i serveringsbransjen som tilsvarer 0,3 prosent av sysselsettingen.

Den største bransjen blant besøksnæringene, handelsbransjen, har vokst med 111 arbeidsplasser. Dette tilsvarer 0,8 prosent av samlet sysselsetting. Veksten har vært god, men den har vært høyere nasjonalt.

Endringen i antall arbeidsplasser i overnattingsbransjen er liten. Aktivitetsnæringene har vokst med 33 arbeidsplasser. Veksten tilsvarer 0,2 prosent av sysselsettingen. Veksten i aktivitetsnæringene i landet som helhet har vært noe sterkere.

Kort oppsummert er det først og fremst nedgangen i antall arbeidsplasser i serveringsbransjen som har vært utslagsgivende for besøksnæringene relativt dårlige utvikling i Ringerike.

2.7.1 Nivå og vekstimpulser

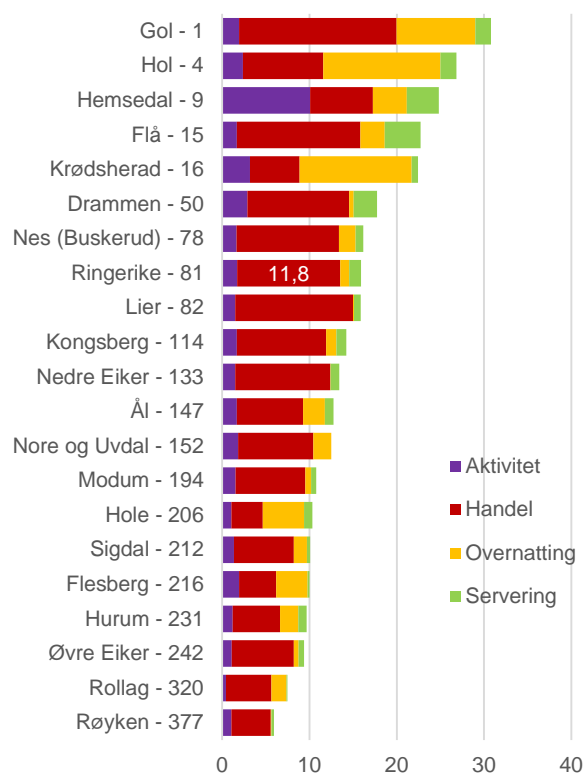
Besøksnæringene utgjør en forholdsvis stor andel av samlet sysselsetting i Ringerike. Ringerike er rangert som nummer 81 blant landets 428 kommuner med hensyn til nivået i besøksnæringene. Det er handelen som utgjør mesteparten av besøksnæringene. Handelen utgjør mesteparten av besøksnæringene i nesten alle kommunene i Buskerud.

Gol og Hol er kommuner med en særdeles høy andel arbeidsplasser i besøksnæringene. Ingen kommuner i landet har et høyere nivå på besøksnæringene enn Gol, og bare tre kommuner, hvorav Gol er en av dem, har mer besøksnæringene enn Hol.

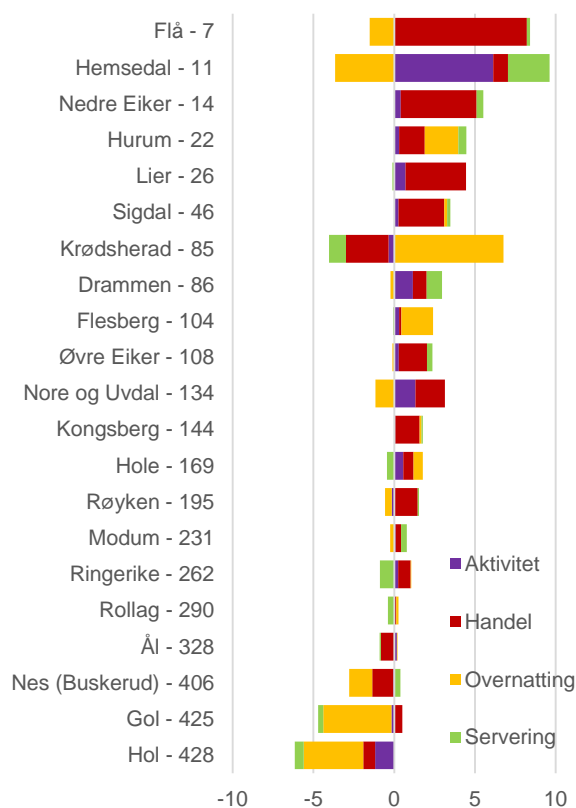
Rollag og Røyken på sin side, har lite besøksnæringene. De som bor der reiser kanskje til nabokommunen når de skal handle?

Figur 30 viser vekstimpulsene fra besøksnæringene i kommunene i Buskerud fra 2000 til 2013.

Ringerikes vekstimpulser på 0,2 prosent skyldes oppgang i handelsnæringene og nedgang i serveringsbransjen. Ringerikes vekstimpulser rangeres som nummer 262 blant landets 428 kommuner. Flå har hatt en sterk vekst i handelsbransjen, mens Hemsedal har hatt sterk vekst i aktivitetsnæringene. Krødsherad har hatt sterk vekst i overnattingsbransjen. Hol og Gol, som vi i figuren over ser at har høyest nivå på besøksnæringene, er også kommunene med lavest vekst i besøksnæringene. Hol har hatt lavest vekst i hele landet.

Figur 29: Nivå besøksnæringene, kommunene i Buskerud i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

Figur 30: Vekstimpulser fra besøksnæringene, 2000-2013, kommunene i Buskerud. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.7.2 Dekomponering av veksten i besøksnæringene

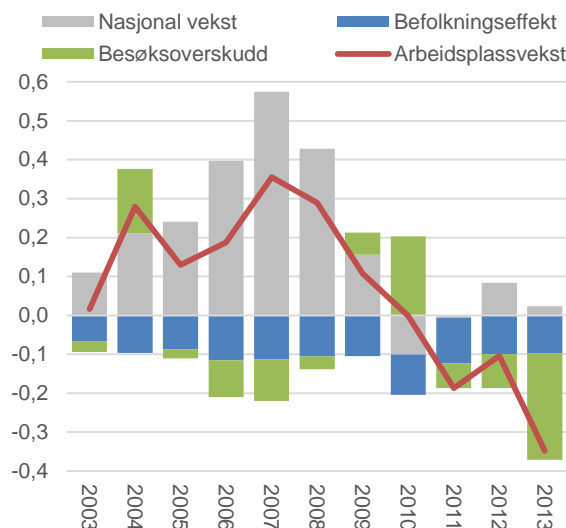
For å forklare hva veksten skyldes, har vi tidligere dekomponert veksten i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Det som kjennetegner besøksnæringene er at kunden må være personlig til stede. Handelen er den største av besøksnæringene, og besøksnæringene omsetter mye til egen befolkning. Da vil steder med befolkningsvekst kunne forvente en øking i besøksnæringene. Dette må vi justere for. Vekst utover det befolkningsutviklingen skulle tilsi kaller vi endring i besøksoverskudd, og dette er et mål på besøksattraktiviteten.

I figur 31 er veksten i besøksnæringene i Ringerike dekomponert i nasjonal vekst, befolkningseffekt og besøksattraktivitet. Et sted med høyere befolkningsvekst enn landet som helhet kan forvente vekst i besøksnæringene.

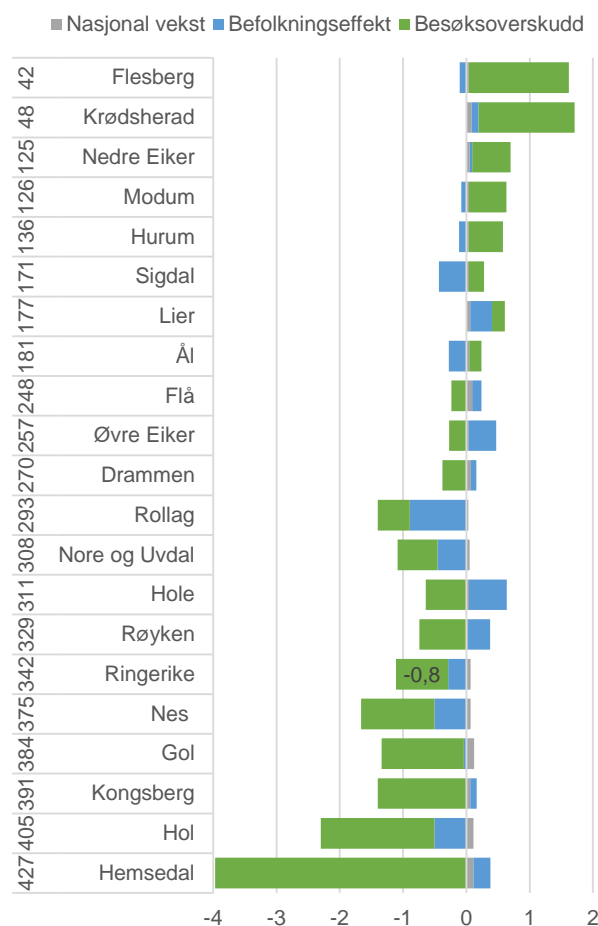
Befolkningsveksten i Ringerike har vært svakere enn veksten nasjonalt, og derfor har man kunnet «forvente» en viss relativ nedgang. I de siste årene har veksten i besøksnæringene vært svakere enn den nasjonale veksten og befolkningseffekten skulle tilsi. Det har altså vært et besøksunderskudd. Ringerike har ikke vært attraktiv for besøk i de tre siste treårsperiodene.

Figur 32 viser vekstimpulsene i besøksnæringene for den siste treårsperioden i kommunene i Buskerud dekomponert i nasjonal vekst, befolkningseffekt og besøksoverskudd. Flesberg og Krødsherad har hatt høyere vekst i besøksnæringene enn forutsetningene skulle tilsi. De har dermed vært attraktive for besøk. Kongsberg, Hol og Hemsedal har hatt svakere vekst enn forutsetningene skulle tilsi. Disse kommunene har ikke vært attraktive for besøk i den siste treårsperioden.

Ringerike er rangert som nummer 342 blant landets 428 kommuner, det vil si noe under middels. Ringerike rangeres også under middels i fylket.

Figur 31: Vekstimpulser fra besøksnæringene i Ringerike, 2000-2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 32: Vekstimpulser fra besøksnæringene i perioden 2011-2013 i kommunene i Buskerud dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og besøksoverskudd. Rangering mht. besøksoverskudd blant landets 428 kommuner.

2.8 Regionale næringer, struktur og attraktivitet

De regionale næringene er sammensatt av mange ulike bransjer. På landsbasis er det de regionale næringene som er størst. De er mest konsentrert i de store byene, men de aller fleste kommuner, også små, har en viss grad av regionale næringer, f.eks. bankvesen.

Tabell 4: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Ringerike i 2000 og 2013, absolutt endring, prosentvis endring, og vekstimpuls i hhv. Ringerike og Norge fra 2007 til 2013.

Bransje		2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekst-impuls	Vekstimpuls Norge
Regional	Agentur og Engros	386	498	112	29,0	0,8	0,2
	Bygg og anlegg	664	1 188	524	78,9	3,7	3,1
	Diverse	525	498	-27	-5,1	-0,2	1,1
	Finans, eiendom, utleie	323	379	56	17,3	0,4	0,3
	Forr. tjenesteyting	400	517	117	29,3	0,8	1,5
	Transport	561	431	-130	-23,2	-0,9	-0,8
	Utleie av arbeidskraft	28	272	244	871,4	1,7	0,6
Totalsum		2 887	3 783	896	31,0	6,4	6,1
Syssestatte		14 077	14 808	731	5,2		

Fra 2000 til 2013 har antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Ringerike økt med 896. Denne veksten tilsvarer 6,4 prosent av samlet sysselsetting. Veksten er høyere enn veksten nasjonalt, som har vært på 6,1 prosent.

I likhet med utviklingen nasjonalt, har transportbransjen hatt arbeidsplassnedgang. Det har vært en nedgang på 130 arbeidsplasser i transportbransjen, noe som tilsvarer 0,9 prosent av sysselsettingen. Videre har diverse-kategorien hatt en svak nedgang. Diverse-kategorien inkluderer trafikkskoler, frivillige organisasjoner og arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner.

Det har vært en øking på 524 arbeidsplasser i bygg- og anleggsbransjen. Dette tilsvarer 3,7 prosent av sysselsettingen, mot 3,1 på landsbasis. Utleie av arbeidskraft har også økt kraftig, og veksten har vært sterkere enn nasjonalt.

På de neste sidene vil vi se hvordan veksten i Ringerike har vært sammenliknet med veksten i de andre kommunene i fylket, og vi vil prøve å finne årsaker til veksten i de regionale næringene. Skyldes det flaks? Eller dyktighet? Eller begge deler?

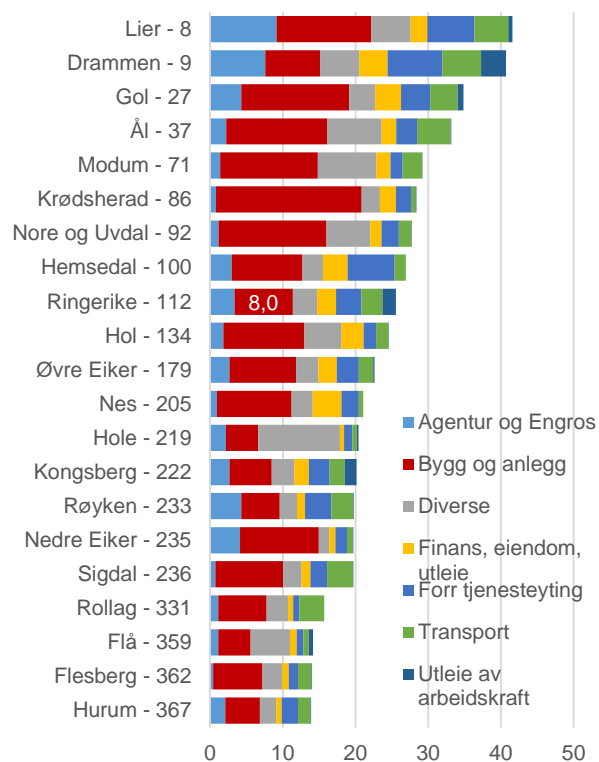
2.8.1 Nivå og vekstimpulser

I nesten alle kommunene i Buskerud er bygg- og anleggsbransjen størst blant de regionale næringene. Ringerike har en forholdsvis stor andel av sysselsettingen knyttet til de regionale næringene. Ringerike er rangert som nummer 112, og ligger dermed langt over middels med hensyn til nivå i de regionale næringene.

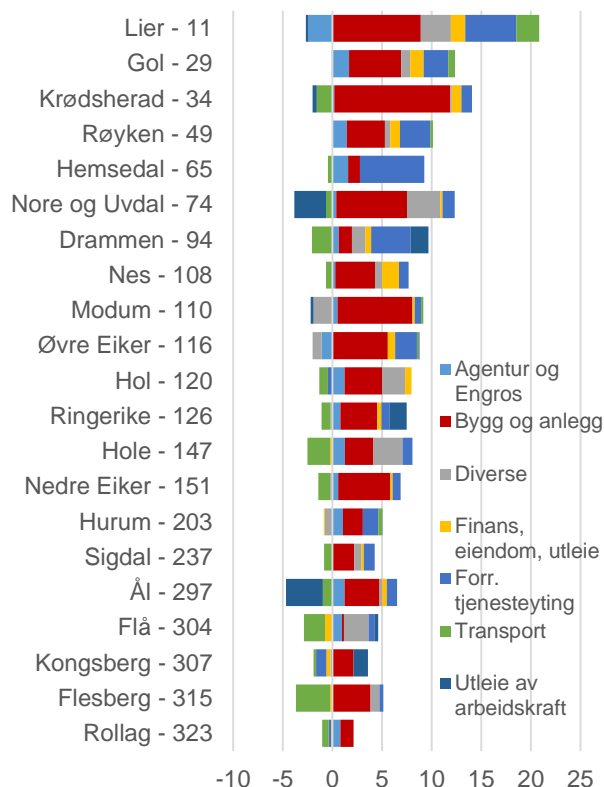
Det er ofte typisk at de regionale næringene konsentrerer seg til de store stedene. Det kan man si at til en viss grad gjelder for Buskerud og. Lier og Drammen har en høy konsentrasjon av sysselsettingen knyttet til de regionale næringene. De er rangert blant de ti øverste.

Figuren under viser vekstimpulsene fra de regionale næringene i kommunene i Buskerud fra 2000 til i dag. Det er ikke noe spesielt mønster som tegner seg, bortsett fra at bygg- og anleggsbransjen har vokst i samtlige kommuner, og at transportbransjen har nedgang i mange kommuner.

Ringerike har hatt en vekst som er forholdsvis høy. Vekstimpulsene fra besøksnæringene er rangert som nummer 126 blant landets 428 kommuner.

Figur 33: Nivå på de regionale næringene i kommunene i Buskerud i 2013. Rangering mht. andel blant landets 428 kommuner.

Figur 34: Vekstimpulser fra de regionale næringene fra 2000 til 2013 i kommunene i Buskerud. Rangering mht. vekst blant landets 428 kommuner.

2.8.2 Dekomponering av veksten

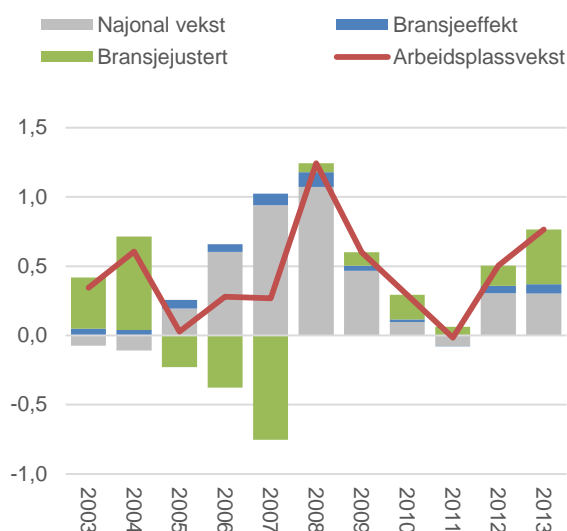
Veksten i de regionale næringene dekomponeres i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Det er den bransjusterte veksten som er mest interessant å studere, fordi den sier noe om vekst utover det forutsetningene tilsier.

Bransjesammensetningen i Ringerike har vært litt fordelaktig for vekst i de regionale næringene, men ikke av stor betydning. Den nasjonale veksten har vært sterkt, og dette har også bidratt til vekst i Ringerike. Siden 2008 har veksten i de regionale næringene vært høyere enn den nasjonale veksten og bransjeeffekten skulle tilsi. Den har økt siden 2011. I 2013 var veksten mer enn dobbelt så høy enn det forutsetningen isolert sett skulle tilsi.

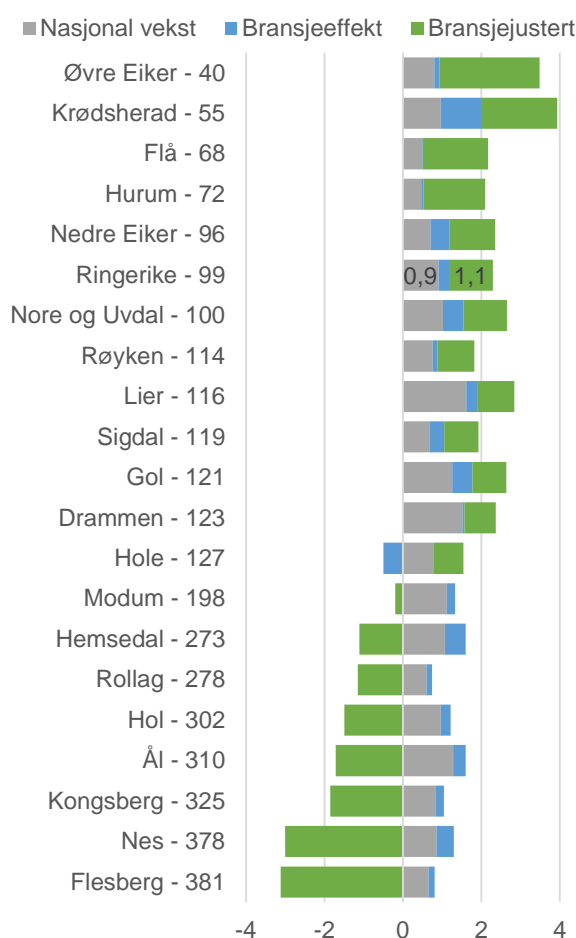
Vekstimpulsene i de regionale næringene for den siste treårsperioden i kommunene i Buskerud er vist i figuren under. Her ser vi at alle kommunene har kunnet forvente positive vekstimpulser på grunn av vekst på landsbasis. Videre har nesten alle kommunene i fylket en positiv bransjeeffekt. Bare Hole har hatt en ugunstig bransjesammensetning i de regionale næringene. Mye av variasjonen av veksten i de regionale næringene kan ikke forklares strukturelt.

Den bransjusterte veksten i Ringerike i den siste treårsperioden er rangert som nummer 99 blant landets 428 kommuner. Dette er litt over middels i fylket og over middels på landsbasis. Ringerike har vært attraktiv for regionale næringer i den siste treårsperioden.

Ganske mange kommuner i Buskerud har hatt en positiv bransjustert vekst i de regionale næringene.

Figur 35: Vekstimpulser fra de regionale næringene i Ringerike fra 2000 til 2013. Vekstimpulsene er dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 36: Vekstimpulser fra de regionale næringene i kommunene i Buskerud, 2011-2013, dekomponert i nasjonalt vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Rangering mht. bransjustert vekst blant landets 428 kommuner.

2.9 Oppsummering næringsattraktivitet

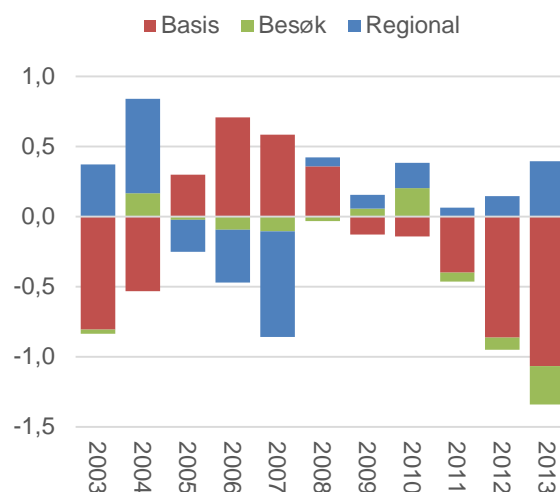
Næringsattraktiviteten er oppsummert i figuren til høyre. De siste treårsperiodene har den bransjejusterte veksten i basisnæringene vært negativ, og den har blitt dårligere hver treårsperiode siden 2010. Samtidig har den bransjejusterte veksten i de regionale næringene økt. Veksten i besøksnæringene har stort sett vært som forventet. Unntaket er den siste treårsperioden, der veksten har vært lavere enn befolkningseffekten skulle tilsi.

Siden de regionale næringene er størst, er det en god ting å ha positiv bransjejustert vekst i de regionale næringene. Da står det om mange arbeidsplasser.

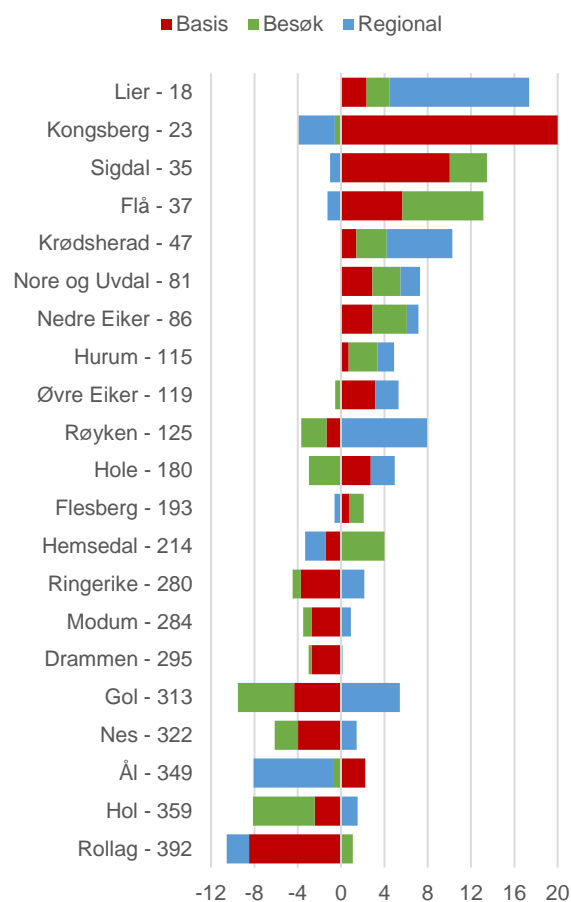
Den samlede næringsattraktiviteten i hele perioden fra 2000 til 2013 er vist i figuren under. Kommunene er rangert blant landets 428 kommuner med hensyn til samlet næringsattraktivitet.

Ikke overraskende har Kongsberg hatt en høy bransjejustert vekst i basisnæringene. Lier har hatt en høy bransjejustert vekst i de regionale næringene.

Ringerike har samlet sett hatt lavere vekst i næringslivet enn forutsetningene skulle tilsi. Mens den bransjejusterte veksten i de regionale næringene har vært god, har veksten i basisnæringene vært lavere enn forutsetningene skulle tilsi, og veksten i besøksnæringene har vært litt lavere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Ringerike rangeres som nummer 280 blant landets 428 kommuner med hensyn til samlet næringsattraktivitet i perioden etter 2000.

Figur 37: Bransjejustert vekst i de ulike næringstypene. Stolpene til sammen viser samlet næringsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 38: Samlet næringsattraktivitet for kommunene i Buskerud i perioden 2000-2013. Rangering blant de 428 kommunene er vist helt til venstre.

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et av de viktigste strukturelle forholdene er hvordan stedet henger sammen med området utenfor. Hvor lett er det å pendle ut og inn av stedet, og hvordan er arbeidsplassutviklingen i omkringliggende kommuner? Pendlingsstrømmene kan fortelle oss om disse forholdene.

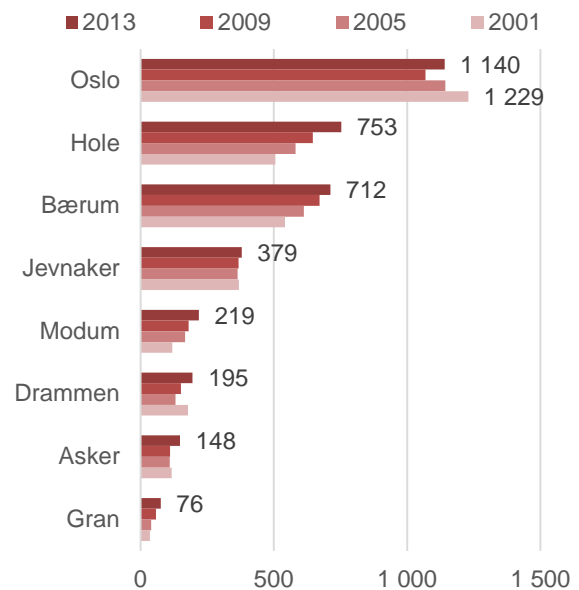
3.1.1 Utpendling

Oslo er kommunen som det pendles mest til fra Ringerike. I 2013 var det 1 140 personer som pendlet fra Ringerike til Oslo. Antallet har gått ned fra 2001.

Videre er Hole og Bærum kommuner med en viss innpendling fra Ringerike. Pendlingen til disse kommunene fra Ringerike har økt jevnt siden 2001.

Det var 379 personer som pendlet til Jevnaker, og antallet er noenlunde likt som de tolv foregående årene.

Ellers er det litt pendling til Modum, Drammen, Asker og Gran.

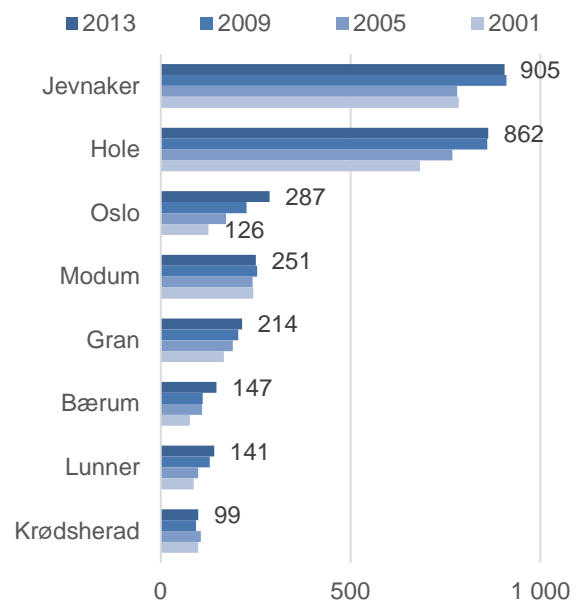
Figur 39: Antall pendlere fra Ringerike til de åtte kommunene det pendles mest til.

3.1.2 Innpendling

Jevnaker og Hole er kommuner det pendles mest fra til Ringerike. 905 personer pendlet fra Jevnaker til Ringerike i 2013, mens det var 862 personer som pendlet fra Hole. Pendlingen fra disse kommunene har økt.

Pendlingen fra Oslo har økt ganske mye, fra 126 i 2001 til 287 personer i 2013. Antallet personer som pendler fra Modum har vært ganske stabilt siden 2001, og det var 251 personer som pendlet fra Modum til Ringerike i 2013.

Gran, Bærum og Lunner er kommuner fra hvis pendlingen til Ringerike er på over 100 personer.

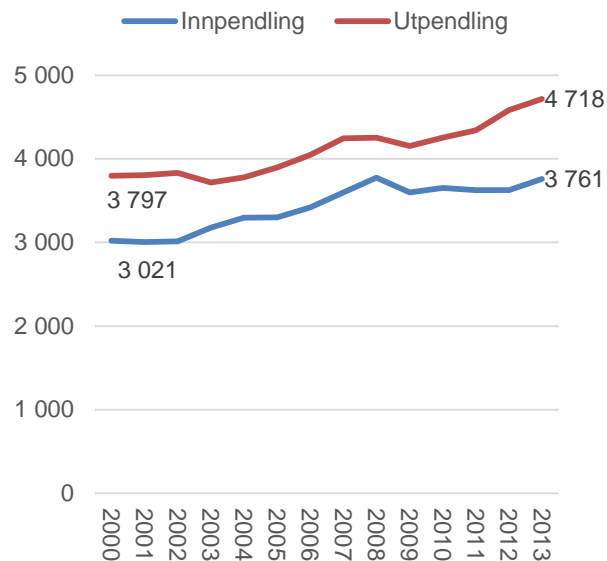

Figur 40: Antall pendlere til Ringerike fra de åtte kommunene med størst innpendling til Ringerike.

3.2 Samlet pendling

Samlet sett var det 4 718 personer som var bosatt i Ringerike, men som jobbet i en annen kommune i 2013. Utpendlingen har økt siden 2000.

Det er noen færre som pendler til Ringerike enn ut. Samlet sett var det 3 761 personer som pendlet inn. Også antallet innpendlere har økt siden 2000.

Figur 41: Antall personer som pendler inn og ut av Ringerike, 2000-2013

3.3 Arbeidsmarkedsintegrasjon

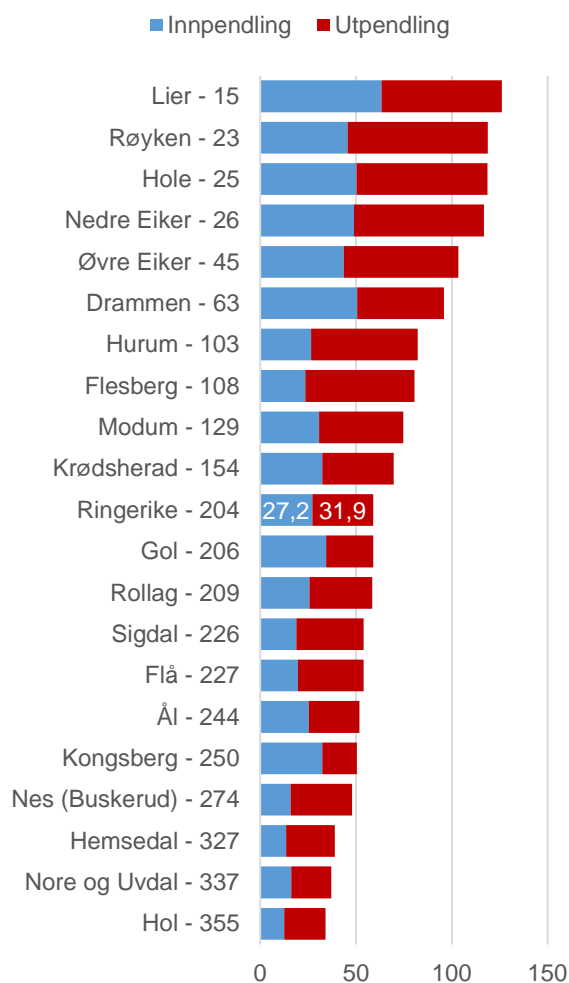
Arbeidsmarkedsintegrasjonen måler summen av andelen av den sysselsatte befolkningen som pendler ut og andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

Det er en stor fordel for et sted å ha gode pendlingsmuligheter. Det gjør det lettere for f.eks. en familie å flytte til et sted, dersom det er flere arbeidsmarkeder «å ta av». Vi vil senere i analysen se at å ha en god arbeidsmarkedsintegrasjon har en god effekt på flyttingen til et sted. Det er et godt strukturelt forhold.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen i Ringerike er rangert som nummer 204 blant de 428 kommunene, dvs. litt over middels. Forholdet mellom inn- og utpendling er ganske jevnt.

Kommuner som Lier, Røyken og Hole har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Kanskje er disse kommunene typiske bostedskommuner?

I andre enden av skalaen i Buskerud finner vi Hemsedal, Nore og Uvdal og Hol. Her er det lite pendling, noe som kan tyde på at pendlingsmulighetene er dårlige. Det er ikke fordelaktig for positiv tilflytting til kommunene.

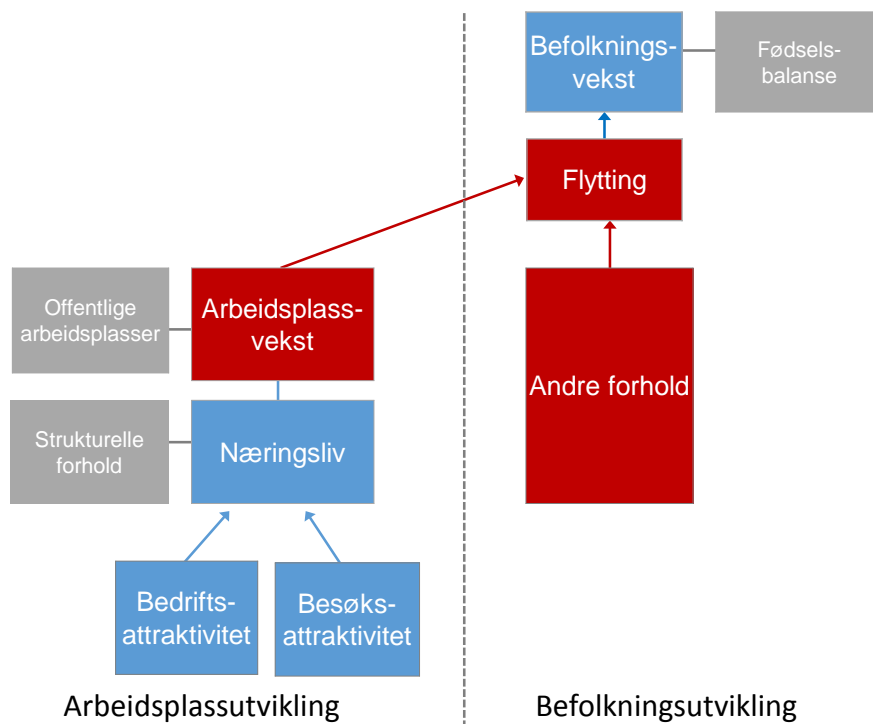

Figur 42: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Buskerud i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

4. Bostedsattraktivitet

Vi har nå beskrevet og analysert utviklingen når det gjelder arbeidsplasser. I dette kapitlet skal vi se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn arbeidsplassveksten tilsier. Høy bostedsattraktivitet gjør det også lettere for næringslivet å rekruttere ansatte.

Vi skal nå analysere flyttingen på bakgrunn av arbeidsplassveksten. Hvordan er sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og flyttingen? Er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som har vært drivkrefter, og som har ført til at stedet har fått flere innflyttere?

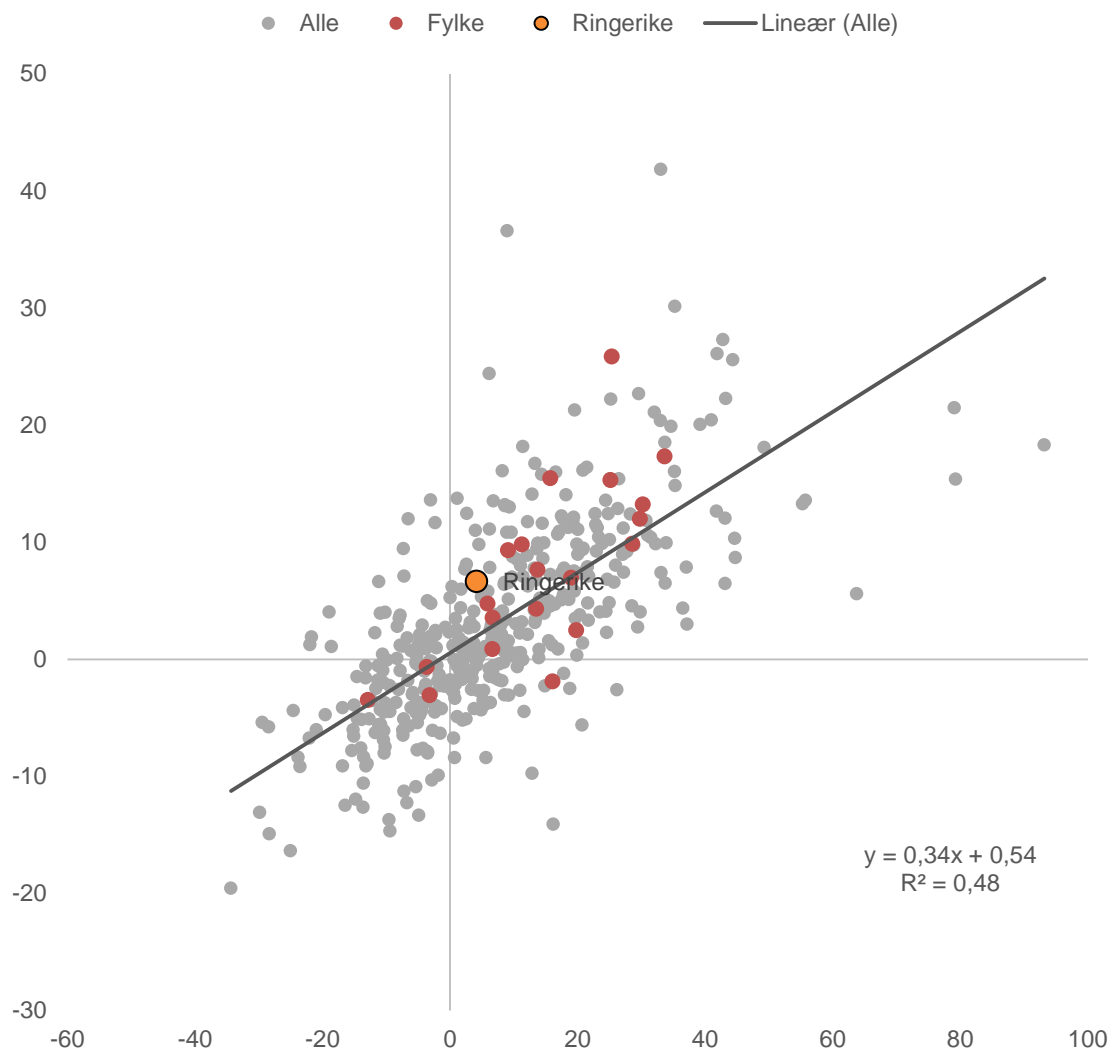

Figur 43: Attraktivitetsmodellen, og de delene vi skal fokusere på i dette kapitlet.

Det er viktig å avdekke sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflyttingen. Når vi kjenner denne sammenhengen kan vi finne ut av hvor mye av flyttingen som skyldes andre forhold. Etterpå skal vi se nærmere på disse andre forholdene. Det er noen strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen i stor grad. Til slutt kan vi finne ut om stedene er attraktive som bosteder.

4.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Det kan vi se gjennom å lage et plott over arbeidsplassvekst og nettoflytting i kommunene i perioden 2000-2013.

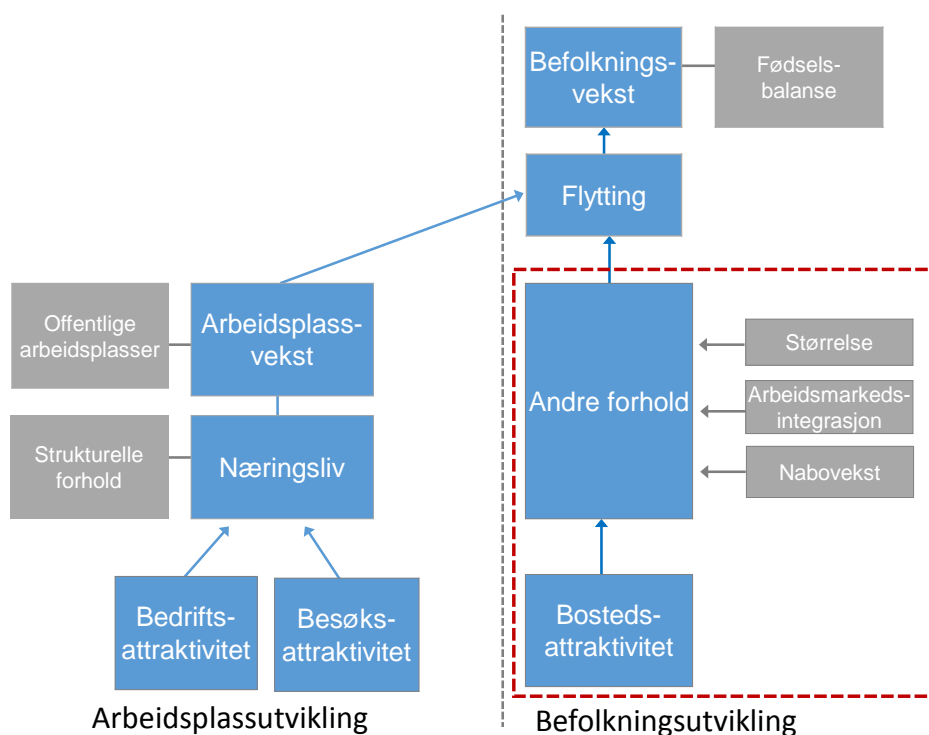
Figur 44: Kommunene i Norge plassert etter arbeidsplassvekst og nettoflytting i perioden 2000-2013. De røde prikkene er kommunene i Buskerud, mens den store oransje representerer Ringerike.

Det er en klar sammenheng mellom arbeidsplassvekst i kommunene og deres nettoflytting. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene i perioden 2000-2013. Den representerer ekstra nettoflytting som følge av øking i antall arbeidsplasser.

Nettoflyttingen til Ringerike har vært høyere enn arbeidsplassveksten isolert sett skulle tilsi. Det har altså vært andre forhold enn bare arbeidsplassvekst som har ført til en positiv nettoflytting til Ringerike.

4.2 Strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

Vi viste på forrige side at noen kommuner har hatt bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre kommuner har mindre nettoflytting. Nå skal vi analysere årsakene til disse avvikene.

Figur 45: Attraktivitetsmodellen.

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Vi har funnet tre strukturelle forhold som har en signifikant betydning for steders nettoflytting, etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten.

Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen, har systematisk høyere nettoflytting. Disse to faktorene er statiske, ved at de forandrer seg svært langsomt.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Det er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst, blir nettoflyttingen påvirket positivt.

4.2.1 Strukturelle flyttefaktorer

Hva har de strukturelle flyttefaktorene betydd for nettoflyttingen til kommunene? Det har vi regnet ut i figuren til høyre.

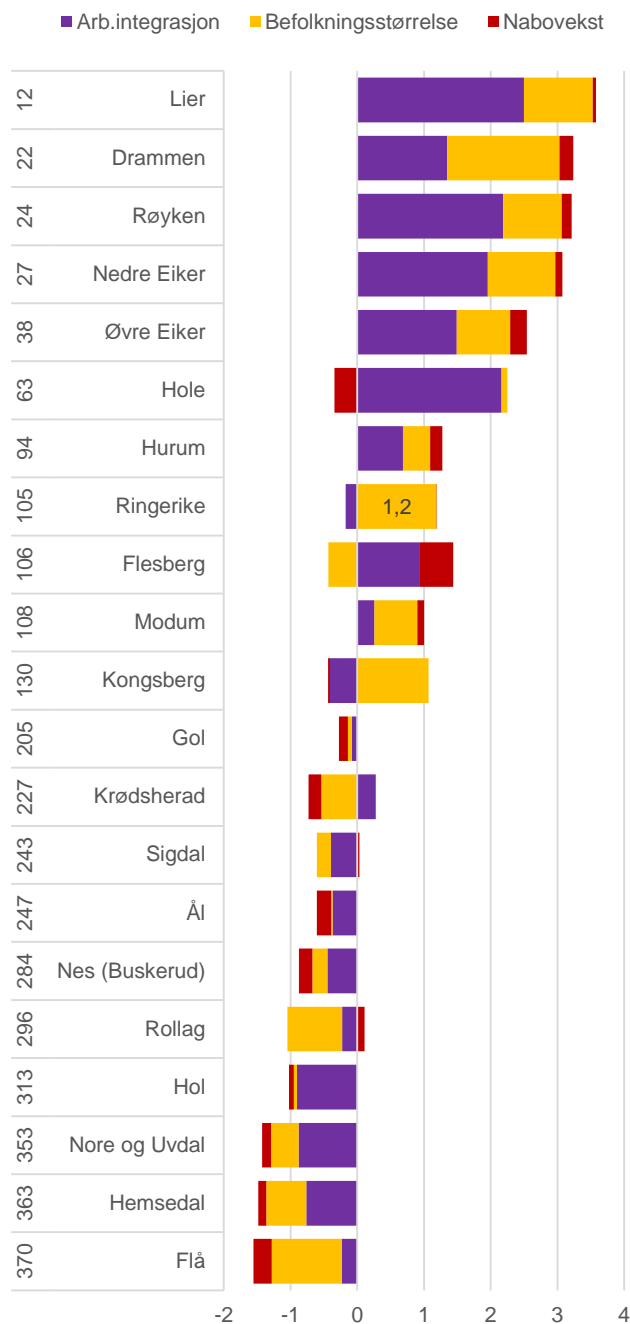
Det er først og fremst Ringerikes høye befolkningsstørrelse som har virket positivt på nettoflyttingen til kommunen, etter at arbeidsplassveksten er justert for.

Befolkningsstørrelsen er, som nevnt på forrige side, en ganske statisk størrelse, som normalt sett ikke vil endres dramatisk på kort tid.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen i Ringerike er forholdsvis lav, og den har hatt en svak negativ effekt på nettoflyttingen til kommunen. Isolert sett har Ringerike forholdsvis gode forutsetninger for nettoflytting. Ringerike er rangert som nummer 105 blant landets 428 kommuner med hensyn til strukturelle flyttefaktorer. Dette plasserer Ringerike, så vidt det er, blant den beste fjerdedelen av norske kommuner.

Lier er en av kommunene i landet med best forutsetninger for positiv nettoflytting. Det skyldes at Lier har et godt integrert arbeidsmarked og at befolkningsveksten er høy. Drammen har også isolert sett gode forutsetninger for positiv nettoflytting, mest på grunn av en høy befolkningsstørrelse.

Nore og Uvdal, Hemsedal og Flå har på grunn av lav arbeidsmarkedsintegrasjon og en lav befolkningsstørrelse dårlige forutsetninger for positiv nettoflytting.

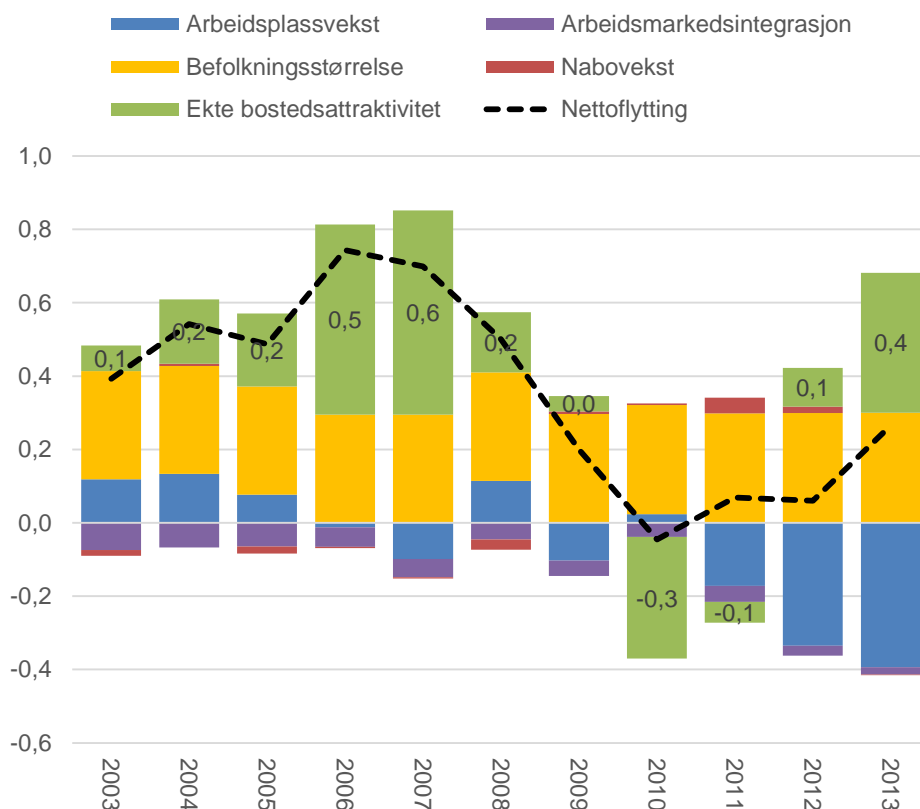

Figur 46: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på kommunenes nettoflytting siste fire treårsperioder. Rangering blant landets 428 kommuner.

4.2.2 Ekte bostedsattraktivitet

Nå har vi analysert nettoflyttingen, og regnet ut hva som skyldes arbeidsplassvekst og hva som skyldes strukturelle faktorer. Det er imidlertid fremdeles en del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av disse faktorene. Når det ikke finnes en ytre forklaring, antar vi at det skyldes forhold som er spesielle for regionen. Denne restfaktoren blir da en indikator for bostedsattraktiviteten. Den viser om nettoflyttingen har vært unormalt høy eller lav gitt de forholdene som vi vet påvirker nettoflyttingen.

Utviklingen av bostedsattraktiviteten i Ringerike kan vi se i figuren under.

Figur 47: Den relative nettoflyttingen til Ringerike, dekomponert i effekten av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Den nettoflyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassveksten eller strukturelle faktorer er en indikator for bostedsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt. Enhetene er standardavvik av nettoflytting.

Den sorte, stiplede linjen viser nettoflyttingen i Ringerike hver treårsperiode siden 2003. Den høye befolkningsstørrelsen har hatt en jevn, positiv effekt på nettoflyttingen til kommunen i hele perioden. Arbeidsmarkedsintegrasjonen har en mindre betydning for nettoflyttingen til kommunen nå enn før. Naboveksten har ikke hatt så mye å si.

Den relative arbeidsplassutviklingen har blitt dårligere i de siste årene, spesielt i de tre siste treårsperiodene. Isolert sett skulle dette bidra til at nettoflyttingen skulle avta, men det kan ta litt tid før arbeidsplassutviklingen slår ut på nettoflyttingen.

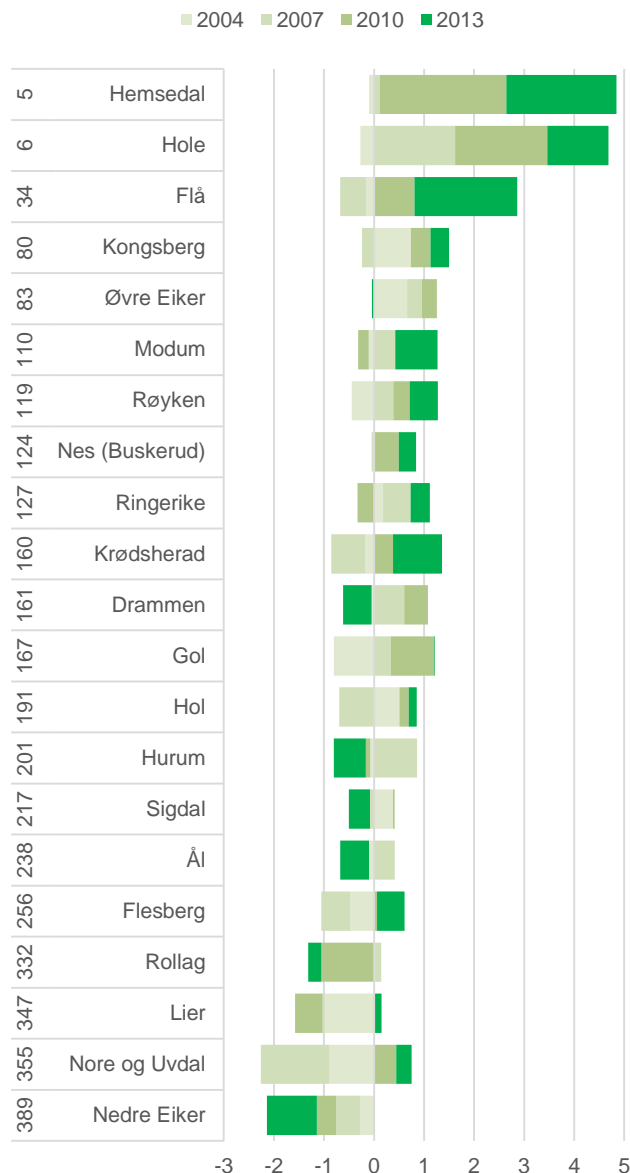
Bostedsattraktiviteten, den delen av flyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassvekst eller strukturelle forhold, har vært positiv de siste to årene. Nettoflyttingen har vært høyere enn forventet. Bostedsattraktiviteten var negativ i 2010 og 2011, ellers har den vært positiv. Ringerike fremstår som et relativt attraktivt sted å bo i.

4.2.3 Bostedsattraktivitet rangert

I figuren til høyre har vi summert bostedsattraktiviteten i kommunene i Buskerud de siste fire treårsperiodene. Når vi rangerer bostedsattraktiviteten på den måten, kommer Ringerike ut som nummer 127 blant landets 428 kommuner. Ringerike er dermed over middels attraktiv å bo i, gitt arbeidsplassvekst og strukturelle flyttfaktorer.

Hemsedal og Hole er kommuner med en unormalt høy nettoflytting. De er rangert som nummer 5 og 6 blant kommunene i Norge. De var også positive som bosted i den siste treårsperioden. Flå har også hatt unormal høy nettoflytting de siste seks årene.

Ringerike rangerer litt over middels i Buskerud, over kanskje sammenliknbare steder som Drammen, Hurum og Lier. Både Drammen og Lier har meget gode strukturelle forhold for positiv nettoflytting, men flyttingen har altså vært dårligere enn forventet. Det kan skyldes forhold knyttet til boligmarkedet, eller andre ting som gjenstår å forske videre på.

Figur 48: Bostedsattraktiviteten for de siste fire treårsperiodene. Rangering blant landets 428 kommuner.

5. Scenarier for framtidig vekst

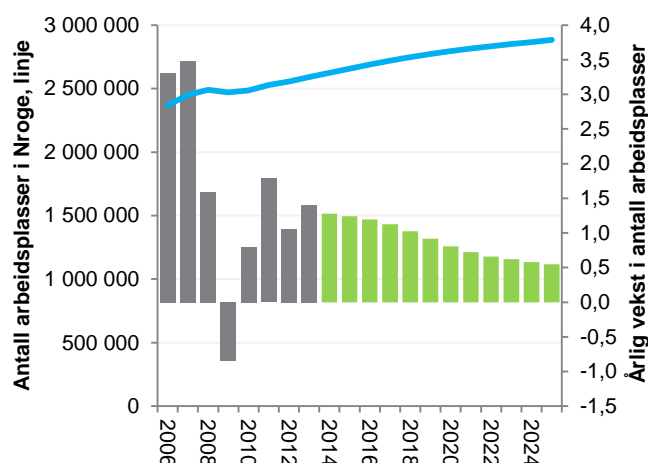
Vi skal avslutte denne delen av rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling. Fremtidsscenarioene er basert på at de strukturelle forholdene vil fortsette, men at kommunene kan påvirke sin egen attraktivitet.

5.1 Strukturelle forhold

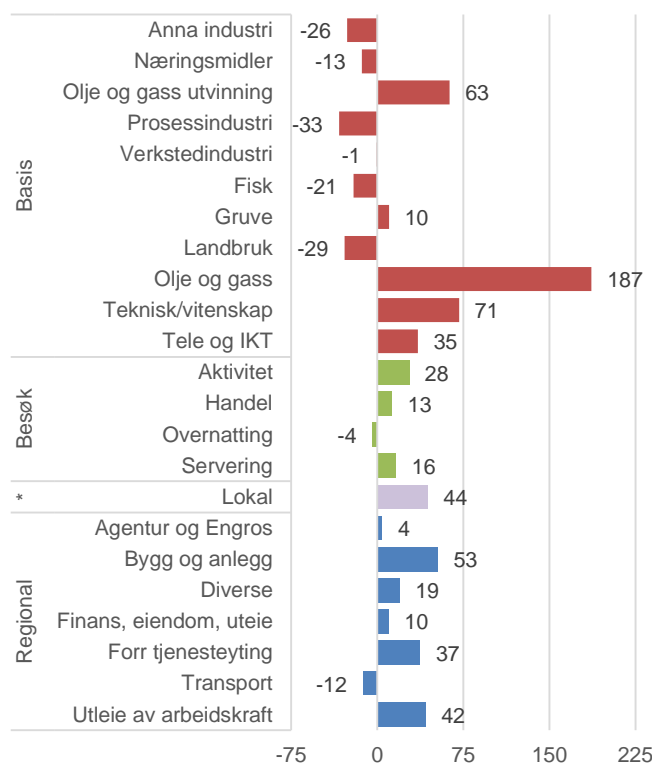
De strukturelle forholdene som kommer til å påvirke hver enkelt kommune vil være et resultat av hvor sterk veksten i hele Norge blir. Dessuten vil veksten i en enkeltkommune også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. Vi skal innledningsvis gjøre rede for hvordan vi kommer fram til et sannsynlig normalscenario for den nasjonale veksten og hvordan den fordeles.

Vi baseres oss på SSBs middelframskrivning for befolkningsveksten i Norge. Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at nettoinnvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstantⁱⁱ, slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt.

Strukturelle endringer er en av de viktigste drivkreftene for framtidig fordeling av veksten i antall arbeidsplasser mellom kommuner. Kommuner med konsentrasjon i vekstbransjer får vekstimpulser, mens kommuner med mange arbeidsplasser i næringer med nedgang vil bli negativt påvirket. I våre scenarier har vi lagt inn at vekstmønsteret mellom sektorer og bransjer vil fortsette med den samme tendensen i de kommende årene som i perioden 2000-2013. Vi ser hvordan veksten har variert i de ulike bransjene i figuren til høyre.

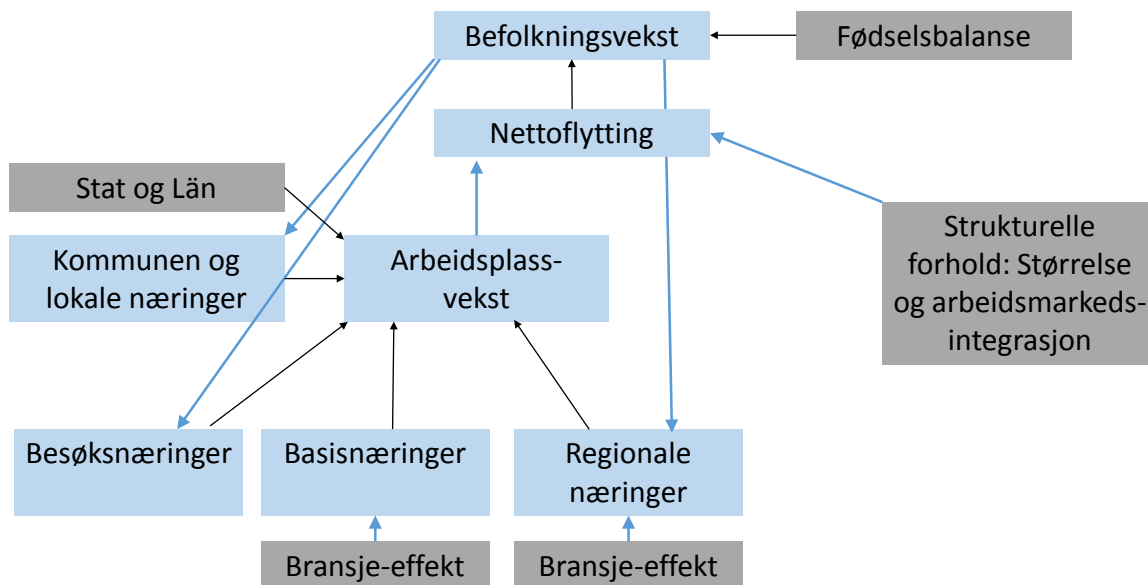
Figur 49: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2013, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsettingsandelen skal være konstant og SSBs middelprognose for befolkningsveksten.

Figur 50: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

5.2 Modellens dynamikk

I scenariomodellen bruker vi den samme modellen som vi brukte for å analysere den historiske utviklingen. Det er først og fremst utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser som modellen vil vise. Samtidig viser modellen hvordan antall arbeidsplasser vil fordele seg mellom sektorer og næringstyper.

Figur 51: Scenariomodellens oppbygging. De grå boksene er eksogene variabler, som baserer seg på historiske tall. De blå boksene blir bestemt i modellen. De sorte pilene viser definisjonsmessige sammenhenger, som at befolkningsveksten er summen av fødselsbalansen og nettoflytting, og at arbeidsplassveksten er summen av veksten i alle sektorer og næringstyper. De blå pilene viser sammenhenger som er lagt inn i modellen, og som er basert på regresjonsanalyser av historiske sammenhenger.

I modellen blir framtidig vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer et resultat av forventet vekst i de ulike bransjene på landsbasis, og vi legger da til grunn at veksten i de ulike bransjene i kommunen blir den samme som på landsbasis. Veksten i besøksnæringene er antatt å være den samme som på landsbasis i utgangspunktet, men justert for befolkningsveksten. De regionale næringene blir positivt påvirket av både befolkningsvekst og samtidig påvirket av bransjestrukturen.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig sektor og i fylker antas å fortsette som før, og vil ikke være påvirket av kommunens egen arbeidsplassvekst.

Den relative arbeidsplassveksten i kommunen vil få en effekt på nettoflyttingen. Her baserer vi modellen på den empiriske sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner de ti siste årene. Nettoflyttingen blir også påvirket av strukturelle forhold som kommunens befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon, som antas å ha samme effekt i framtiden som historiske data viser.

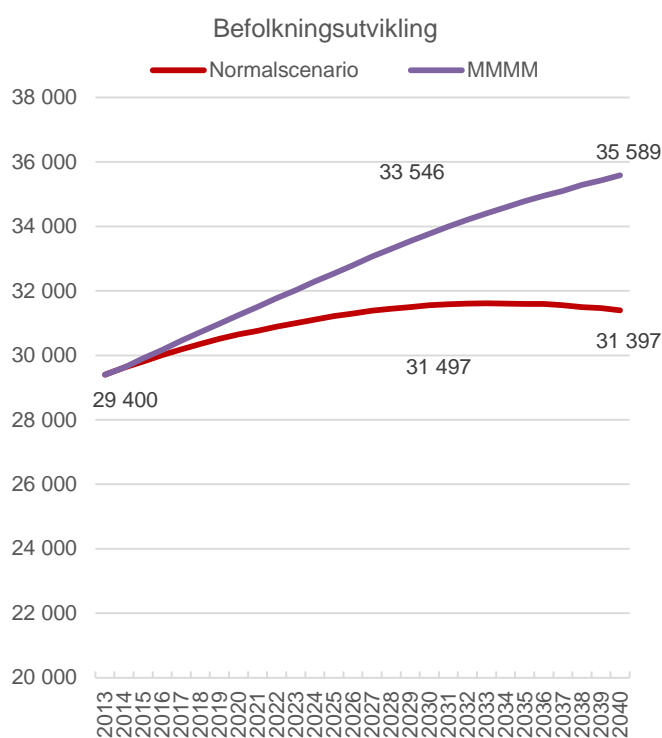
Denne modellen representerer «business as usual», der de strukturelle endringene de siste årene framskrives. Samtidig baserer dette scenariet seg på at regionen har en utvikling «som normalt», dvs. at regionen har helt nøytral attraktivitet.

5.3 Normal-scenario for Ringerike

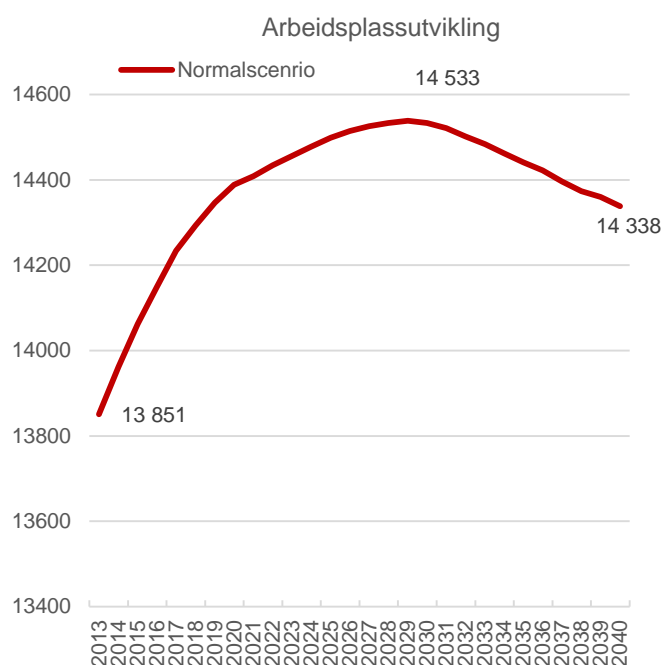
I figuren til høyre viser vi hvilken utvikling Ringerike vil få dersom normalscenariet slår til. Folketallet vil øke til 31 497 innbyggere i 2040. Folketallet vil stagnere etter 2030, etter hvert som det antas at Norges befolkning vil vokse langsommere enn før. Normalscenariet er mer pessimistisk enn SSBs midlelframskrivning. Det kommer av at SSB har lagt inn en dempingsfaktor i den innenlandske flyttingen som blir sterkere lenger ut i perioden. Det vil innebære at det sentraliserende flyttemønsteret vil avta. I vårt normalscenario ligger det imidlertid ingen slik dempingsfaktor. Ringerike har svakere fødselsoverskudd enn landet ellers, og det vil trekke ned befolkningsveksten.

I figur 53 vises arbeidsplassutviklingen. Antall arbeidsplasser forventes å øke litt de første årene, for deretter å stå stille. Arbeidsplassveksten blir ganske svak, fordi Ringerike har en forholdsvis ugunstig bransjestruktur, som er forventet å fortsatt forbli ugunstig i normalscenariet.

Konklusjonen er at både befolkning og antall arbeidsplasser i Ringerike vil først få en liten vekst, og deretter stagnere, dersom de strukturelle forholdene forblir uendret, og regionen utvikler seg som normalt. Dermed må kommunen ha en utviklingsstrategi som er mer effektiv enn andre kommuner for å oppnå samme vekst som landet.

Figur 52: Antall innbyggere i Ringerike, fremskrevet til 2040. Normalscenariet og SSBs midlelframskrivning.

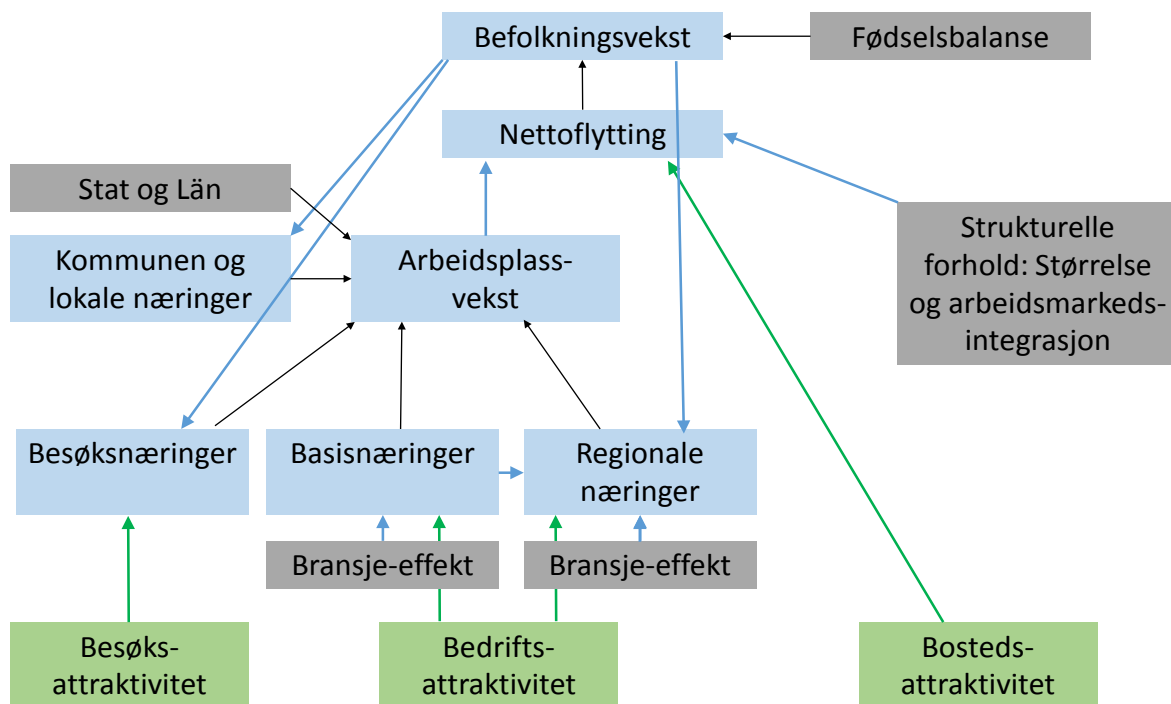

Figur 53: Normalscenario for arbeidsplassvekst i Ringerike.

5.4 Alternative scenarier med ulik attraktivitet

Normalscenariet er basert på at utviklingen i kommunen er absolutt normal, både med hensyn til arbeidsplassvekst i de enkelte bransjene, og med hensyn til nettoflytting i forhold til arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Attraktivitetsmodellen er basert på at kommuner kan påvirke egen vekst og oppnå en bedre utvikling enn slike framskrivninger tilsier. Attraktivitet er «statistisk unormal» vekst.

Vi vil derfor utvide scenariomodellen gjennom å legge inn historisk attraktivitet for regionen, og deretter legger vi inn ulike forutsetninger om framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

Figur 54: Scenario-modellen utvidet med attraktivitet for besøk, bedrift og bosted.

I denne modellen kan vi legge inn verdiene for historisk attraktivitet, dvs. den attraktiviteten som regionen har hatt de siste årene. Da kan vi se hvilken utvikling regionen vil få dersom de fortsetter med den attraktiviteten de har hatt for bosted, bedrifter og besøk i de siste årene.

5.5 Scenarier for med historisk attraktivitet

Vi kan legge inn de historiske verdieneⁱⁱⁱ for Ringerikes attraktivitet som bosted, og historiske verdier for attraktiviteten for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer i modellen, og se hvilken utvikling som det fører til.

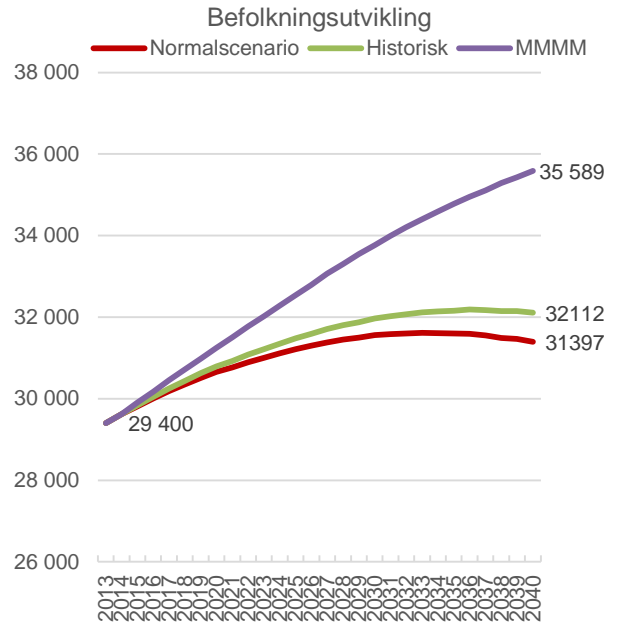
Tabell 5: Historiske verdier for attraktiviteten i Ringerike og standardavviket for alle kommuners attraktivitet.

	Historisk	St avvik
Bostedsattraktivitet	0,1	0,7
Basis attraktivitet	-1,1	8,8
Besøksattraktivitet	-0,4	10,8
Regional attraktivitet	0,3	11,0

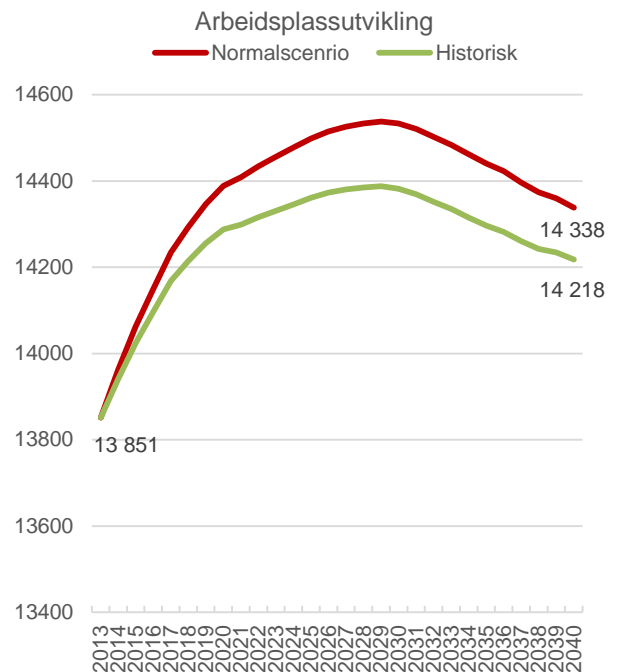
Den historiske verdien til bostedsattraktiviteten i Ringerike er positiv. Det betyr at Ringerike har hatt en ekstra netto innflytting inkludert innvandring som er høyere det som arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene tilsier.

Verdiene for attraktivitet for basisnæringer og besøksnæringer er negative, noe som viser at veksten i disse næringstypene har vært svakere enn forventet ut ifra bransjestrukturen. Ringerike har imidlertid hatt en positiv attraktivitet for de regionale næringene. De regionale næringene har vokst raskere enn bransjestrukturen skulle tilsi.

Den positive bostedsattraktiviteten fører til at Ringerike får litt sterkere befolkningsvekst i scenariet med historisk attraktivitet. Den lave attraktiviteten for basis- og besøksnæringer fører imidlertid til at scenariet med historisk vekst viser litt svakere vekst enn normalscenariet.

Figur 55: Ulike scenarier for attraktivitet og SSBs middelframskriving for befolkning.

Figur 56: Ulike scenarier for attraktivitet med hensyn til utvikling i samlet antall arbeidsplasser.

5.6 Høyvekstscenario

Vi har til slutt lagt inn verdier for et høyvekstscenario, som gir en befolkning som passerer 40 000 innbyggere før 2040.

I tabellen under har vi lagt inn verdier for framtidig attraktivitet som vil skape denne veksten i befolkningen.

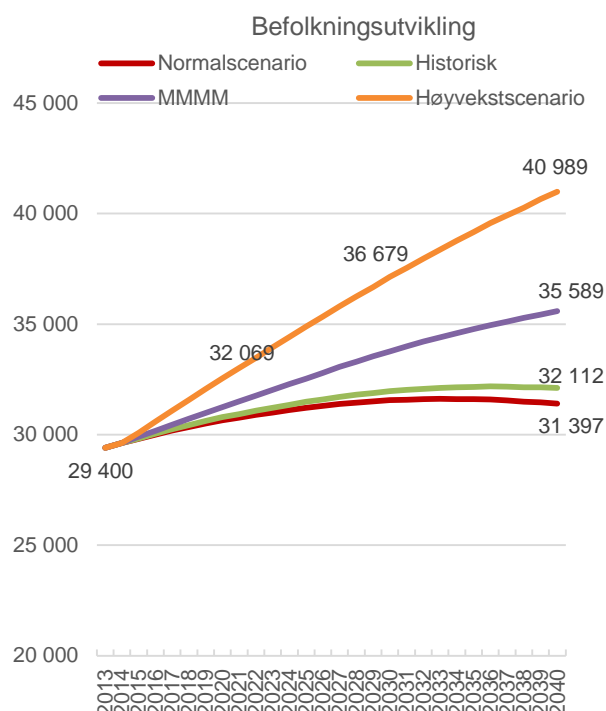
Tabell 6: Verdier for attraktivitet i et høyvekstscenario, historisk attraktivitet og standardavviket for regional attraktivitet.

	Høyvekst	Historisk	St avvik
Bostedsattraktivitet	0,7	0,1	0,7
Basis attraktivitet	2,0	-1,1	8,8
Besøksattraktivitet	2,0	-0,4	10,8
Regional attraktivitet	2,0	0,3	11,0

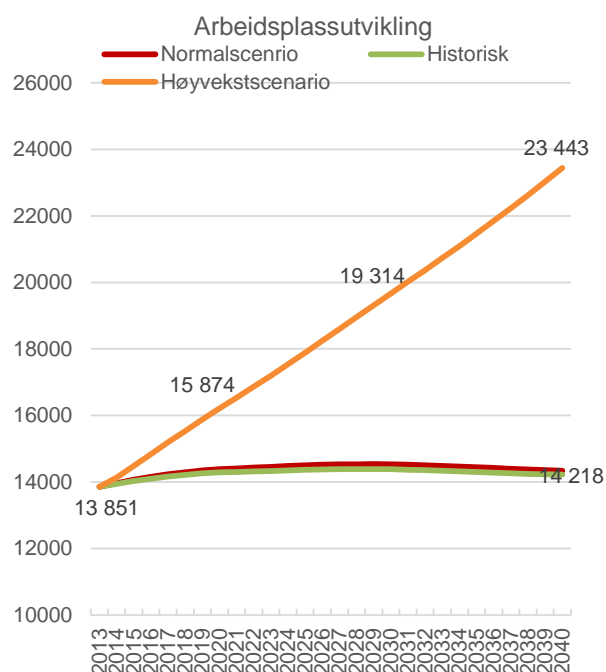
I høyvekstscenarioet er bostedsattraktiviteten satt til 0,7. Det betyr at nettoinnflyttingen blir 0,7 standardavvik over gjennomsnittet hvert år, i tillegg til det som skyldes arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Det er bare ti kommuner som har hatt en så høy bostedsattraktivitet i gjennomsnitt de siste 12 årene, og av de er det bare Ullensaker som er så stor som Ringerike.

Det er også lagt inn høy attraktivitet for næringsliv av alle de tre næringsstypene.

Et slikt høyvekstscenario må betraktes som svært optimistisk, og befolkningen vil passere 40 000 før 2040. Antall arbeidsplasser vil øke fra 13 851 i 2013 til over 23 000 i 2040.

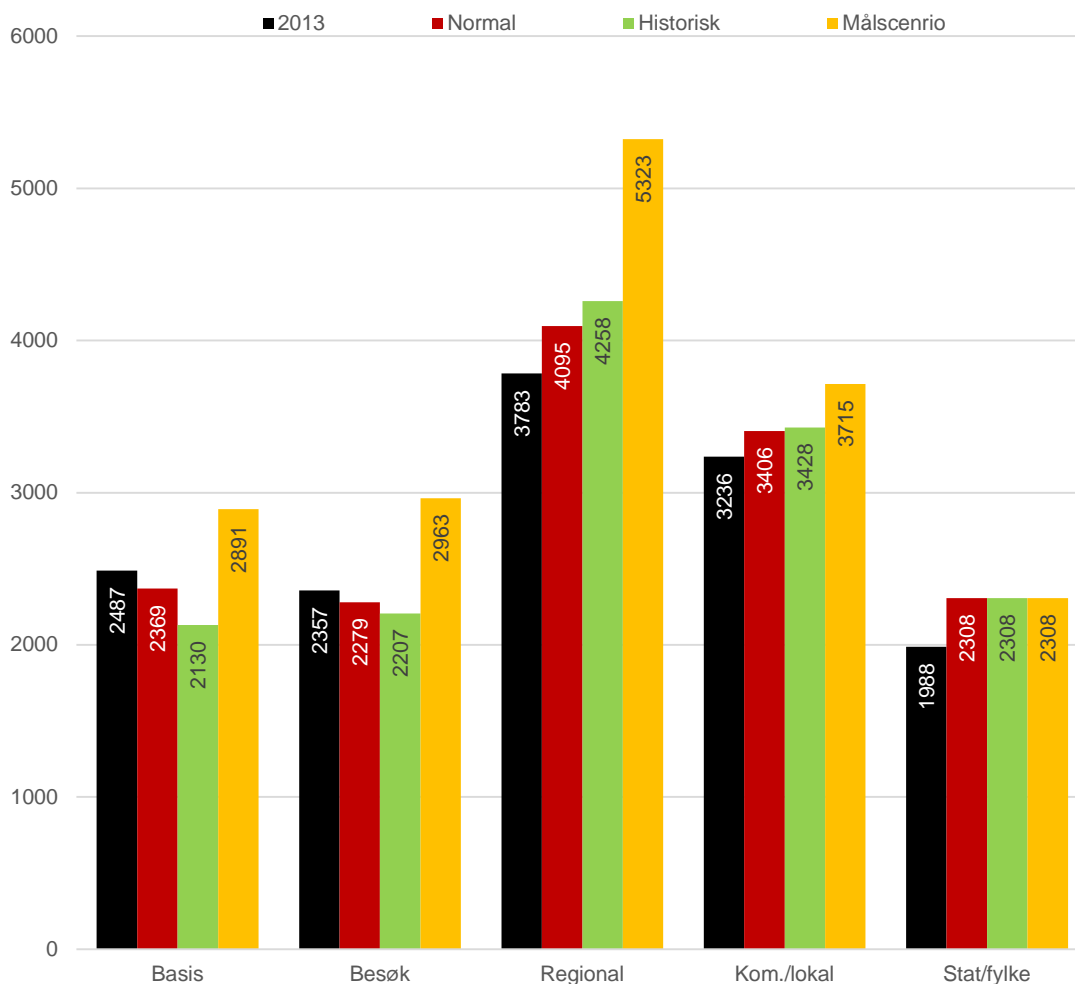
Figur 57: Befolkningsutvikling i ulike scenarier for attraktivitet.

Figur 58: Arbeidsplassutvikling for ulike scenarier for attraktivitet.

5.6.1 Hvor kommer veksten fra i vekstscenariet?

Vi kan også vise hvordan arbeidsplassutviklingen blir i de ulike scenariene når deler opp i de ulike sektorene og næringstypene. I tabellen under viser vi antall arbeidsplasser i 2013, og antall arbeidsplasser i 2024 for de ulike scenariene.

Figur 59: Antall arbeidsplasser i ulike sektorer og næringstyper i 2013, og i 2024 i de ulike scenariene.

Både basisnæringene og besøksnæringene ligger an til å få synkende antall arbeidsplasser både i normalscenariet og i scenariet med historisk attraktivitet. I høyvekstscenariet vil disse næringstypene få vekst. Det å oppnå vekst i basisnæringene vil være en stor utfordring dersom den strukturelle utviklingen i Norge fortsetter.

Mye av arbeidsplassveksten vil komme i de regionale næringene, i alle de tre scenariene. Det er fordi det er de regionale næringene som har vokst mest, og som også har høyest vekst i scenariene, som alle forutsetter at de strukturelle trekkene i veksten vil fortsette.

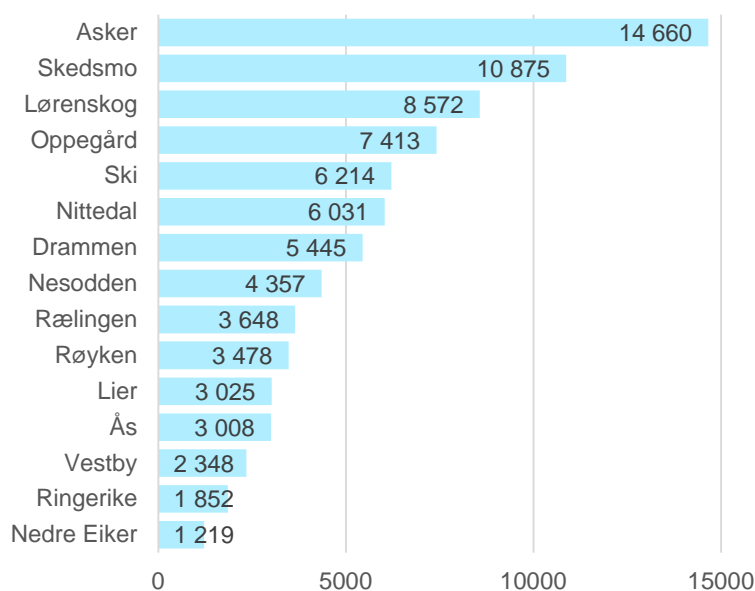
Antall ansatte i kommuner og lokale næringer vil bli litt større i vekstscenariet, fordi det blir flere innbyggere.

Antall arbeidsplasser i stat og fylke antas uendret i alle scenariene, og antas å vokse i samme takt som tidligere.

5.6.2 Vil Ringeriksbanen gi økt vekst?

En ny Ringeriksbane vil gjøre det mye lettere å bo i Ringerike og pendle til Oslo og Bærum. En slik ny Ringeriksbane kan stå ferdig i 2025. Det åpner for muligheter til at flere bosetter seg i Ringerike. Spørsmålet er hvor mye dette kan stimulere befolkningsveksten i Ringerike.

Vi kan først se på de større kommunene i Akershus og Buskerud, og hvor mange som bor i disse kommunene som pendler til Oslo eller Bærum i dag.

Figur 60: Antall personer som pendler til Oslo eller Bærum, 2013

I dag er et 1 852 personer som bor i Ringerike og pendler til Bærum eller Oslo. Når pendlingsavstanden blir vesentlig kortet ned, skulle man tro at det blir langt flere som bor i Ringerike og pendler. Reisetiden fra Ringerike vil bli sammenliknbar med de andre kommunene i grafen, og alle kommunene vil i praksis dele på et felles arbeidsmarked. Potensialet for pendling fra Ringerike til Bærum og Oslo kan da ligge i størrelsesorden rundt 5 000 personer, hvis vi ganske forenklet ser på medianen av de kommunene som er med i grafen. Det er 3 000 flere enn hva det er i dag.

De forkortede reisetidene fra Ringerike til Oslo og Bærum virker naturligvis begge veier. Det blir også mye lettere å bo i Oslo, Bærum eller i nabokommunene og pendle til Ringerike. Det vil derfor med all sannsynlighet også bli økt innpendling til Ringerike fra disse kommunene.

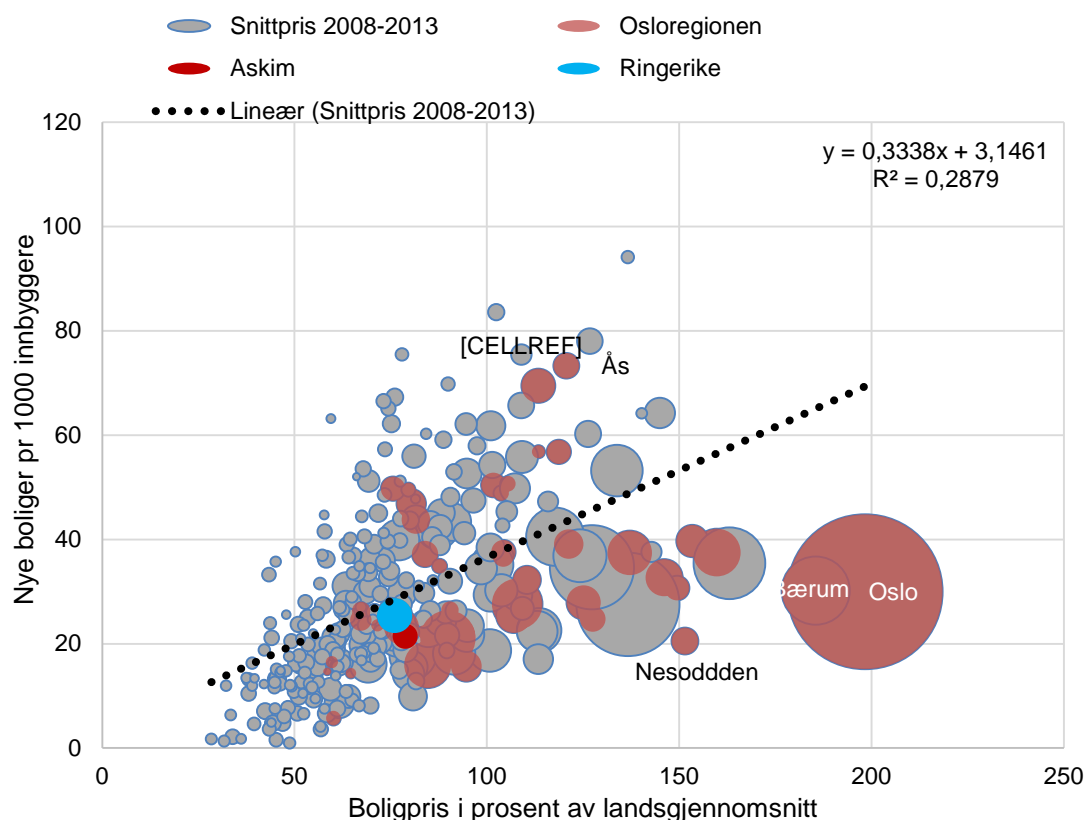
Ringerike vil med vår terminologi få mye sterkere arbeidsmarkedsintegrasjon. Vi har tidligere vist at arbeidsmarkedsintegrasjon øker nettoinnflyttingen. Det er et av de strukturelle forholdene som påvirker nettoflyttingen. Hvis vi tar utgangspunkt i at pendlingen ut av Ringerike øker med 3000 og at innpendlingen også øker med 3000, vil den økte arbeidsmarkedsintegrasjonen isolert sett føre til at nettoflyttingen til Ringerike blir bedret med 0,3 prosent av folketallet hvert år. Det er et anslag basert på empiriske analyser av utviklingen i kommunene i Norge etter 2000.

Spørsmålet er hva som skjer fra Ringrikebanen står ferdig til den økte pendlingen blir realisert. Vil det bli langt flere som velger å flytte til Ringerike for å pendle mot Oslo enn det er som vil pendle den andre veien? Det vil i så fall kunne bidra til et løft i befolkningsveksten i Ringerike. Et slikt løft i innflytting og befolkningsvekst vil imidlertid måtte vises i boligmarkedet. Vi skal drøfte dette videre på de neste sidene.

5.6.3 Boligmarkedet i Osloregionen

Årsaken til at noen kommuner har høye boligpriser og lite nybygging, mens andre kommuner har mye nybygging uten høye boligpriser, er ofte at dette er kommuner som deler arbeidsmarked og samtidig har ulikt tilgjengelig areal for nybygging.

I figuren under har vi markert Oslo og kommunene i Akershus, Østfold, og Nedre Buskerud med rødt.

Figur 61: Boligpriser og boligbygging i norske kommuner. Størrelsen står i forhold til folketallet. De røde er kommunene i den funksjonelle Osloregionen.

Vi ser at Oslo og Bærum har høyest boligpriser av alle, men at det bygges lite boliger i forhold til folketallet i disse kommunene. Eterspørselen etter boliger i disse kommunene er høy, men boligbyggingen holder ikke tritt. Dermed øker prisene, men det er tilsynelatende ikke nok regulert areal til nybygging. Dermed presses boligbygging og innflyttingen til kommuner innenfor pendlingsavstand med tilgjengelig areal. Ullensaker og Ås er slike kommuner. Vi ser at disse kommunene har mye boligbygging uten at boligprisene er veldig høye.

Vi ser tre andre store kommuner i grått til venstre for Oslo. Det er Bergen, Trondheim og Stavanger. De danner kjerner i store funksjonelle arbeidsmarkeder med samme mekanisme: Det er ikke plass i senteret, og boligbyggingen presses over til nabokommuner med bedre plass. Utenfor disse byene kan vi også finne kommuner med unormalt mye boligbygging.

Ringerike har hatt forholdsvis lave boligpriser sammenliknet med andre kommuner i dette området. Boligprisene ligger på 76 prosent av landsgjennomsnittet, og boligbyggingen har tilsvart 25 nye boliger per år per 1000 innbyggere. For å få en vesentlig økt innflytting må boligbyggingen økes vesentlig. For å få vesentlig høyere boligbygging er det antakelig ikke nok med private som bygger eneboliger, det må nok også være investorer som bygger leiligheter i større skala. Da må nok også prisene øke for at dette skal være attraktivt. Ullensaker og Ås er kommuner som har hatt spesielt sterk innflytting. Der er boligbyggingen tre ganger så høy i forhold til folketallet, og prisene omtrent 50 prosent høyere enn i Ringerike.

5.6.4 Kommer Oslosuget?

Mange steder på Østlandet har man store forventninger om økt befolkningsvekst basert på innflytting av personer som pendler til Osloområdet etter hvert som nye og bedre kommunikasjoner på vei og tog skal bygges ut. En ser for seg at de nye kommunikasjonene skal bringe stedene innenfor akseptabel pendlingsavstand til Oslo, og at mange vil velge å bosette seg i kommunen, på grunn av lavere boligpriser.

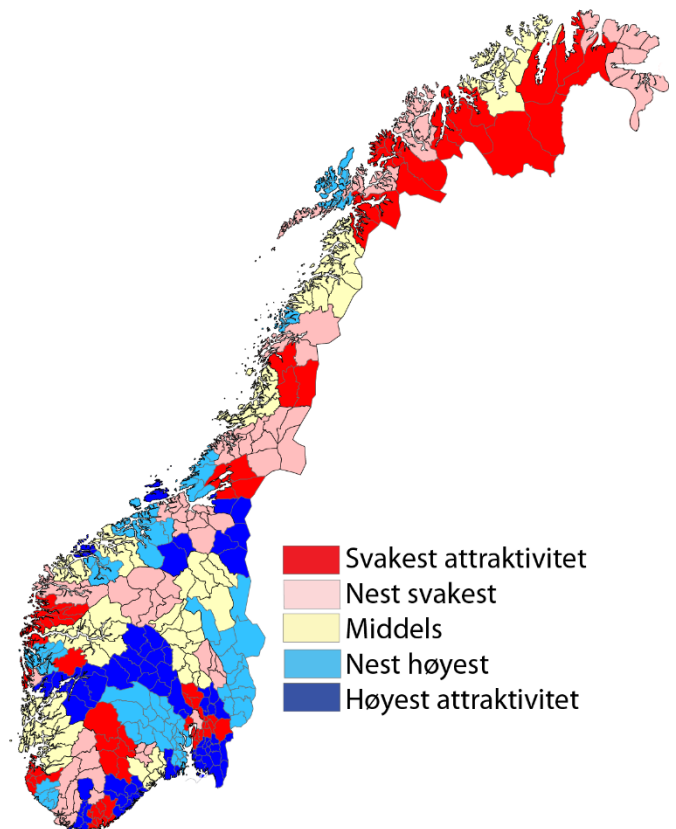
Denne forventningen bygger på at en ser for seg at utviklingen vi har sett i de siste tiårene skal fortsette.

I figur 62 ser vi variasjonene i bostedsattraktivitet i regionene i Norge. Der ser vi at Oslo, Akershus Vest, Follo og Nedre Romerike har spesielt lav bostedsattraktivitet, mens de omkringliggende regionene har høy bostedsattraktivitet. Den mest sentrale delen av Osloregionen har hatt mindre innflytting enn normalt, gitt de strukturelle flyttefaktorene og arbeidsplassveksten. De omkringliggende regionene har på sin side hatt unormalt høy netto innflytting.

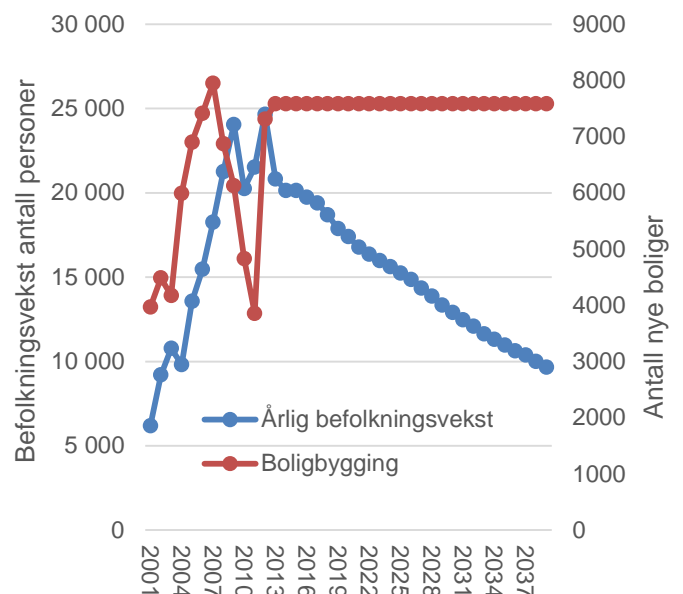
Det kan antakelig forklares av mekanismer i boligmarkedet. Den forventede innflyttingen til de sentrale delene av Osloregionen skjer ikke, fordi det ikke er nok boligbygging til å huse de potensielle innflytterne. I stedet øker prisene på boliger i disse områdene. Dermed presses innflyttingen til omkringliggende områder som har plass til boligbygging.

I årene framover forventes befolkningsveksten å bli lavere i Norge. Da blir det også lavere vekst i Osloregionen. Kapasiteten til å bygge nye boliger i Oslo og Akershus vil imidlertid være like god. I figur 63 har vi satt inn boligbygging og historisk og forventet befolkningsvekst i diagrammet. I 2013 var det en befolkningsvekst på nesten 25 000 i Oslo og Akershus, mens det ble bygget omtrent 7 000 boliger. SSB forventer i sin middel-framskriving at befolkningsveksten i Oslo og Akershus skal synke ned mot 10 000 fram til 2040. Hvis det fremdeles er mulig å bygge 7 000 nye boliger i året, blir det ikke lenger et press mot de omkringliggende områdene. Den nye boligbyggingen i Oslo og Akershus vil være mer enn stor nok til å dekke etterspørselen fra nye innflyttere.

Dermed vil det ikke lenger blir spesielt lett å få innflytting utover det som egen arbeidsplassvekst og egne kvaliteter genererer. En kommune som Ringerike vil ikke lenger få drahjelp fra Oslo for å få flere innflyttere.

Figur 62: Variasjoner i bostedsattraktivitet i regionene.

Figur 63: Forventet årlig befolkningsvekst og boligbygging i Oslo/Akershus.

5.6.5 Oppsummering effekt av Ringeriksbanen

Ringeriksbanen vil føre til at arbeidsmarkedet i Ringerike blir tettere integrert i den funksjonelle Osloregionen. Det vil føre til bedre nettoflytting, alt annet likt. Effekten vil ligge i størrelsesorden 0,3 prosent per år. Det tilsvarer en økt befolkningsvekst på omtrent 100 personer pr år. Det vil gi ekstra 1 500 innbyggere mellom 2025 og 2040.

I de scenariene vi har vist, er sannsynlig befolkningsvekst i Ringerike lavere enn i SSBs middelprognose. Selv med denne ekstra veksten, vil befolkningsveksten i Ringerike kunne bli lavere enn SSBs middelprognose.

Scenariene viser også at det er stor usikkerhet om framtidig vekst i Ringerike. Mye avhenger av hvordan Ringerike utvikler seg og hvordan kommunen evner å realisere effektive strategier for økt attraktivitet. Dersom Ringerike greier å bli blant de mest attraktive kommunene i landet, vil befolkningen kunne øke mye raskere, og komme opp i over 40 000 innbyggere før 2040, selv uten effekt av Ringeriksbanen.

Dersom Ringeriksbanen hadde stått ferdig i 2005, ville effektene på befolkningsveksten blitt mye sterkere. Norge har hatt en historisk sterk befolkningsvekst fra 2005 til i dag, sammen med en sterk sentralisering. Det har gitt et press mot innflytting til de sentrale delene av Østlandet som ikke har kunnet la seg realisere på grunn av at det ikke har vært nok boligbygging. Det har igjen ført til svært høy vekst i noen kommuner som ligger litt utenfor, men innenfor akseptabel pendlingsavstand. De kommunene som har fått den høye veksten, er kommuner som har hatt tilgjengelig areal for boligbygging, og hvor det har vært mulig å bygge mange nye boliger. Når befolkningsveksten i Norge avtar, som SSB forventer, vil presset mot de mellomsentrale kommunene i Osloregionen avta. SSB forventer en befolkningsvekst i Norge i 2025 på omtrent 0,5 prosent. Det er vesentlig lavere enn dagens 1,3 prosent. Da vil de mest sentrale delene av Osloregionen ha kapasitet til å bygge nok boliger til å ta unna befolkningsveksten selv. Da blir det ikke lenger noe press mot innflytting til de mellomsentrale kommunene.

Når Ringerike blir koblet mye tettere til Osloregionen, åpnes det for *muligheter* til å skape pendlingsbasert innflytting og økt befolkningsvekst. En kommune som ligger inne i et stort og tett integrert arbeidsmarked kan oppnå høy innflytting uten egen arbeidsplassvekst. Det er imidlertid ikke noe som kommer av seg selv. Ringerike vil konkurrere som bosted med alle de andre kommunene i Osloregionen. Det må bygges vesentlig flere boliger i Ringerike enn før. Da må Ringerike også ha bedre bokvaliteter enn de fleste andre kommunene i regionen, slik at det skapes etterspørsel etter de nye boligene. Antakelig må også boligprisene først øke en periode, slik at det blir mer kommersielt lønnsomt å bygge nye boliger i Ringerike for salg. Med den nye Ringeriksbanen vil bostedsattraktivitet få større betydning enn før.

En må også huske på at det ikke bare er Ringerike som vil få vesentlig kortere reisetid til Oslo. Det gjelder faktisk mange kommuner i Østfold, Hedmark, Buskerud og Vestfold. Det er dermed mange kommuner som konkurrerer om bosetting av personer som arbeider i Oslo. Når befolkningsveksten blir mye lavere, blir det kamp om relativt få personer som skal deles på mange kommuner.

Konklusjonen er at Ringeriksbanen primært vil gi en økt befolkningsvekst i Ringerike på omtrent 100 personer årlig. Det er imidlertid et potensial for å øke denne veksten vesentlig, men da må bostedsattraktiviteten i Ringerike økes i forhold til andre kommuner i Osloregionen, og det må bli en kraftig økning i boligbyggingen.

6. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

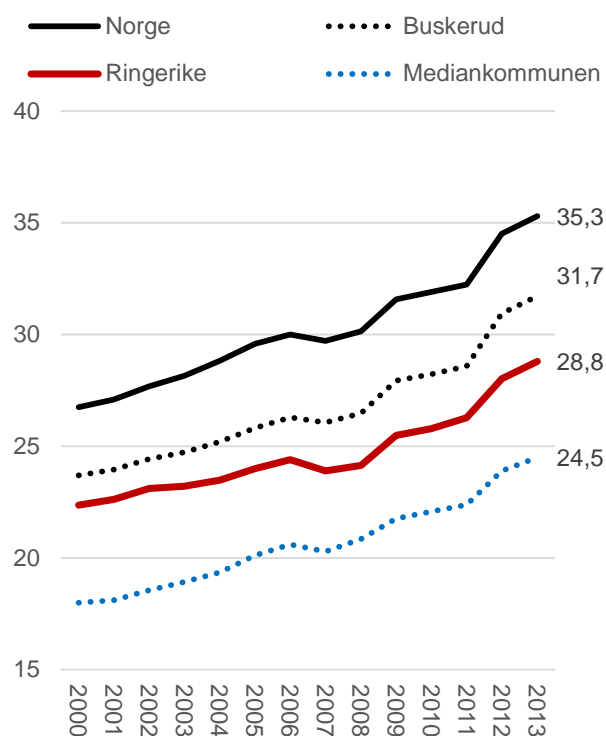
6.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom stedene. Bærum har høyest utdanningsnivå i sin befolkning i 2013 med 54,8 prosent av den sysselsatte befolkningen med minst tre års utdanning. I Værøy kommune var tilsvarende andel 13,0 prosent.

28,8 prosent av den sysselsatte befolkningen i Ringerike har høyere utdanning. Ringerike rangerer med det over mediankommunen, men under fylkessnittet, som er på 31,7 prosent.

Buskerud sitt nivå ligger under landsgjennomsnittet.

De høyt utdannede klumper seg ofte i de største byene, og derfor har de aller fleste kommunene lavere utdanningsnivå enn landsgjennomsnittet. Det er bare 35 av 428 kommuner som har et utdanningsnivå i befolkningen som er over utdanningsnivået på landsbasis.

Figur 64: Andel av den sysselsatte befolkningen i Norge, Buskerud, Ringerike og mediankommunen med høyere utdanning, 2000 – 2013.

6.1.1 Utdanningsnivå blant pendlere

Noen kommuner har mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det kan vi kanskje tolke som at de er attraktive som bostedskommune for personer med høy utdanning.

Rent intuitivt skulle en tro at kommuner som har et høyt utdanningsnivå i arbeidsmarkedet i egen kommune hadde lav utdanning blant de som pendlet ut, ettersom innbyggerne får dekket tilbud om arbeid til høyt utdannede i egen kommune. I praksis er det omvendt. Dess høyere utdanningsnivå det er i arbeidsmarkedet i egen kommune, dess høyere er utdanningsnivået blant de som pendler ut.

Det er i praksis også en sammenheng mellom høyt utdanningsnivå i arbeidsmarkedet i kommunen og utdanningsnivået blant de som pendler inn. Det virker intuitivt naturlig, men sammenhengen er mye sterkere mellom utdanningsnivået i egen kommune og de som pendler ut. Dermed ser det ut til at de høyt utdannede klumper seg i noen kommuner.

Differansen mellom utpendlerne og innpendlerne er vist i tabellen til høyre.

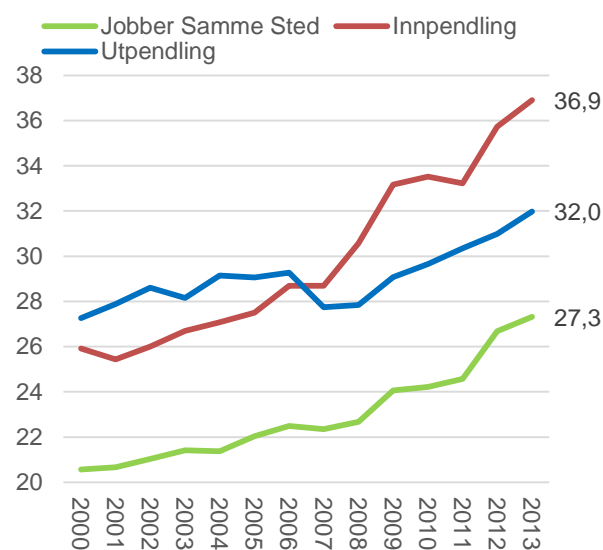
I noen kommuner, som Rollag, Krødsherad og Lier, er andelen høyt utdannede blant de som pendler ut høyere enn blant de som pendler inn. Det kan være det kompetanseintensive arbeidsmarkedet i Kongsberg, Drammen og Oslo som fører til at differansen mellom høyt utdannede blant inn- og utpendlere blir så stor.

I Ringerike er det, som det er for mange kommuner, en større andel høyt utdannede blant de som pendler enn hos de som jobber i egen kommune. For øvrig er andelen høyt utdannede høyere blant de som pendler inn enn ut, men forskjellen er ikke veldig stor.

I figuren til høyre ser vi hvordan utdanningsnivået har utviklet seg blant inn- og utpendlere. Helt siden 2000 har andelen høyt utdannede som jobber i egen kommune vært lavere enn andelen blant de som pendler. Og andelen høyt utdannede er klart høyest blant de som pendler inn. Andelen med høy utdanning blant de som pendler inn har også økt mest.

Tabell 7: Andel med høyere utdanning hos pendlere i 2012.

	Sted	Jobber samme sted	Pendler inn	Pendler ut	Differanse
4	Rollag	21,4	18,8	34,5	15,7
6	Krødsherad	20,3	18,4	32,6	14,2
7	Lier	27,6	27,8	42,0	14,2
24	Hole	32,6	32,1	42,3	10,2
30	Nes	22,4	20,5	30,1	9,5
75	Hurum	24,8	27,0	32,0	5,0
84	Nedre Eiker	22,7	23,4	27,7	4,4
93	Drammen	32,8	35,3	38,7	3,4
94	Hemsedal	26,3	29,7	33,1	3,4
95	Hol	22,9	25,4	28,6	3,2
127	Øvre Eiker	21,5	27,4	28,7	1,3
160	Gol	21,8	26,7	26,1	-0,5
188	Kongsberg	41,1	42,9	40,8	-2,1
189	Ål	25,3	30,0	27,8	-2,2
204	Sigdal	15,2	24,2	21,6	-2,6
217	Røyken	31,4	39,7	36,6	-3,1
247	Ringerike	27,3	36,9	32,0	-4,9
273	Modum	24,0	31,4	25,0	-6,4
310	Nore og Uvdal	19,3	23,5	15,1	-8,4
313	Flesberg	19,2	33,2	24,3	-8,8
383	Flå	20,1	36,0	19,6	-16,5

Figur 65: Andel med høyere utdanning hos de som pendler ut, pendler inn og arbeider i Ringerike.

I Ringerike har det vært et skift. Frem til 2006 var andelen høyt utdannede høyere blant de som pendlet ut. Deretter har andelen høyt utdannede blant de som pendler inn økt, og det er nå flere høyt utdannede blant innpendlerne. Ringerike har dermed gått fra å være en kommune som var relativt attraktiv som bosted for høyt utdannede, til å bli relativt attraktiv som arbeidssted blant høyt utdannede. Forskjellen er imidlertid ganske liten, så vi skal være forsiktige med å konkludere med noe ut ifra dette.

6.2 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 65,3 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet i Norge har høyere utdanning.

Utdanningsnivået blant de som jobber i Ringerike er omtrent like høyt som i Buskerud. I fylkeskommunal sektor er andelen høyt utdannede i Ringerike litt høyere enn på landsbasis. I kommunal og privat sektor er andelen høyt utdannede ganske mye lavere enn i landet som helhet.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

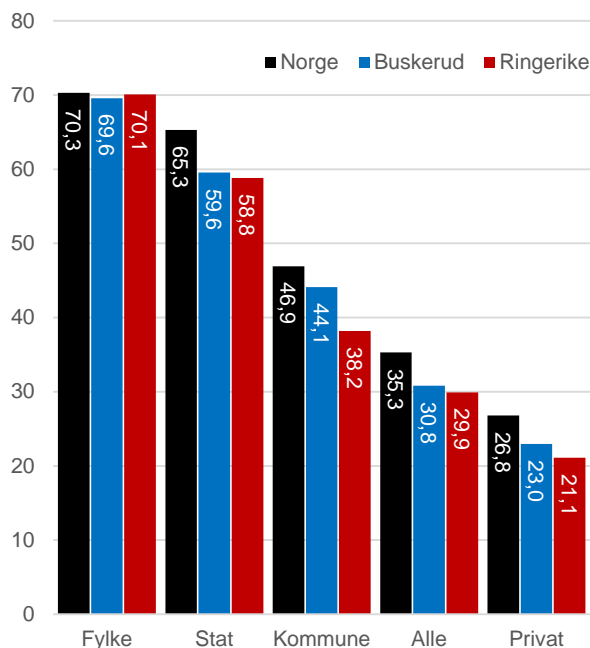
6.2.1 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figuren ved siden av.

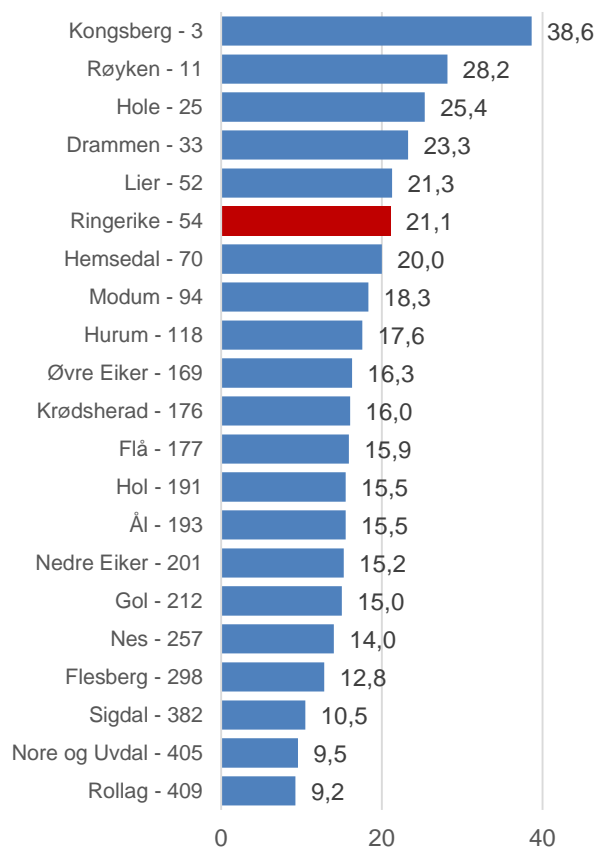
Kongsberg har et utdanningsnivå i sitt næringsliv som er veldig mye høyere enn for de fleste andre kommuner. Bare to kommuner i Norge har et høyere nivå i sitt næringsliv enn Kongsberg.

Ringerike har også et forholdsvis høyt utdanningsnivå i sitt næringsliv. Ringerike rangerer som nummer 6 internt i Buskerud, og som nummer 54, dvs. godt over middels, på landsbasis.

Det er stor variasjon i utdanningsnivået i næringslivet i Buskerud. Mens 38,6 prosent av de som jobber i næringslivet i Kongsberg har høyere utdanning, er det bare 9,2 prosent i Rollag som har det.

Figur 66: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

Figur 67: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2013.

6.3 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

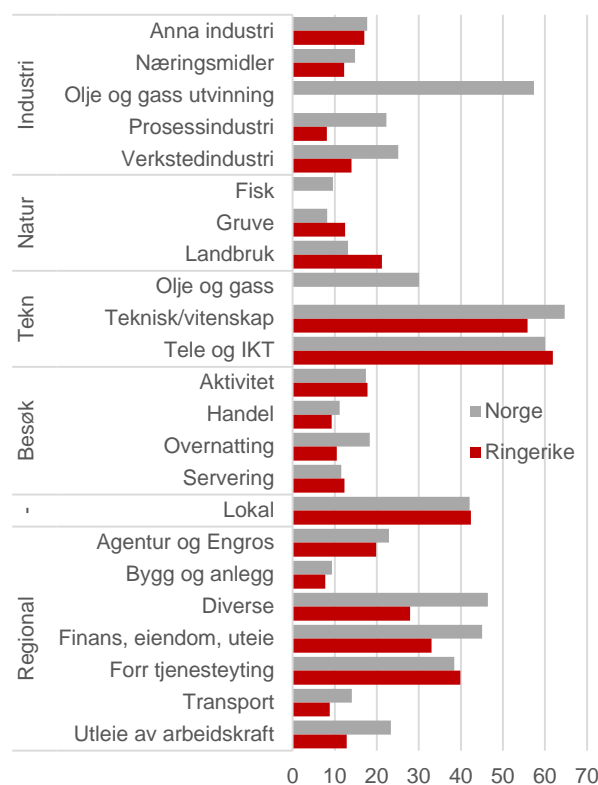
Det er store forskjeller mellom utdanningsnivået i de ulike bransjene. I figuren til høyre ser vi at i noen bransjer, som tele og IKT og teknisk/vitenskapelige tjenester, er andelen ansatte med høyere utdanning godt over 50 prosent. I bransjer som bygg og anlegg og handel er andelen rundt 10 prosent. I figuren til høyre sammenlikner vi utdanningsnivået i Ringerike og Norge bransje for bransje.

Innen landbruk er andelen høyt utdannede i Ringerike betydelig høyere enn på landsbasis. I noen bransjer, som Tele og IKT, gruvedrift og forretningsmessig tjenesteyting, er også andelen høyt utdannede i Ringerike høyere enn i Norge, men forskjellen er liten. Det er også et forholdvis likt nivå innen aktivitet og servering. I øvrige bransjer er nivået noe høyere på landsbasis enn i Ringerike.

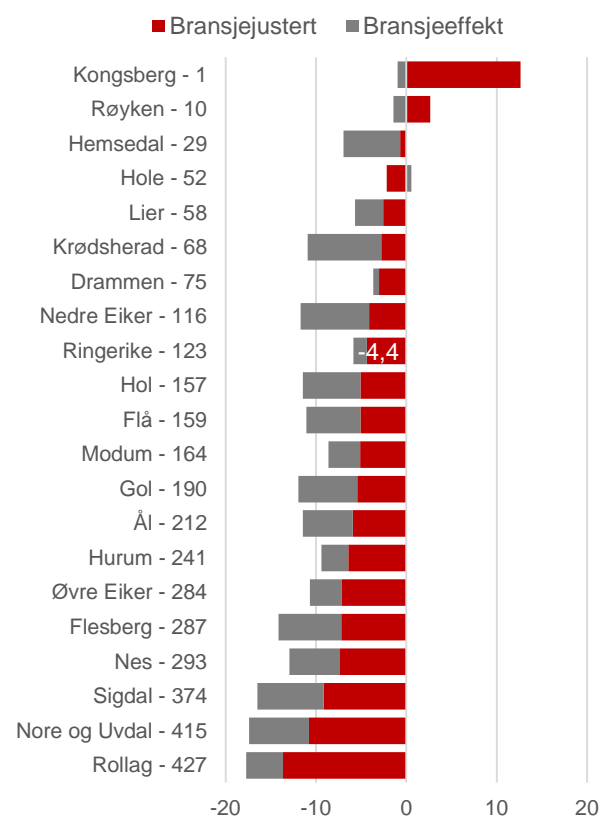
Ettersom det er store forskjeller mellom utdanningsnivå mellom bransjene, vil det være interessant å undersøke om de regionale ulikhetene mellom utdanningsnivå i næringslivet skyldes at bransjestrukturen er forskjellig. Det har vi gjort i den nederste figuren. Bransjeeffekten er beregnet gjennom å kalkulere hvilken andel ansatte med høy utdanning det ville vært dersom det var gjennomsnittlig utdanningsnivå i hver enkelt bransje, og deretter trekke fra næringslivets generelle utdanningsnivå. Når vi har regnet ut bransjeeffekten, kan vi også se om noen kommuner har unormalt høyt utdanningsnivå når bransjeeffekten er trukket fra.

Bransjesammensetningen i Ringerike tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal være litt lavere enn gjennomsnittet. I realiteten er utdanningsnivået lavere. Det ser vi ved at det bransjusterte utdanningsnivået er negativt. Likevel er nivået høyere enn i de fleste kommuner i Norge.

Kongsberg er kommunen i Norge med høyest bransjustert utdanningsnivå. Også Røyken har et høyere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn bransjesammensetningen skulle tilsi. Hole er den eneste kommunen i Buskerud som har en gunstig bransjesammensetning mht. forventet utdanningsnivå i næringslivet.

Figur 68: Andel av ansatte med minst tre års høyere utdanning i ulike bransjer i Norge og Ringerike.

Figur 69: Avvik mellom regionenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert andel.

7. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^{iv}.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping 10. Andel foretak med vekst i verdiskaping, justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 11. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren forteller oss om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak, samt innflyttede foretak fratrukket utflyttede.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestruktur, bedriftenes omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur, omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak av samtlige regnskapspliktige foretak på stedet som har vekst i verdiskapingen. Det er også en siste indikator der det er justert for forskjeller i bransjestruktur, omsetning og alder til foretakene.

Indikatoren «næringslivets størrelse» er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen på stedet. For hver indikator rangeres både regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe. Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av NæringsNM.

Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I de siste årene har landets etableringsfrekvens ligget på rundt sju prosent. Mediankommunens etableringsfrekvens er lavere enn landets fordi de store bykommunene drar opp gjennomsnittet mye.

Etableringsfrekvensen i Ringerike var på 6,6 prosent i 2013. Det er en øking fra årene før. Nivået er litt under snittet for Norge, men over medianen.

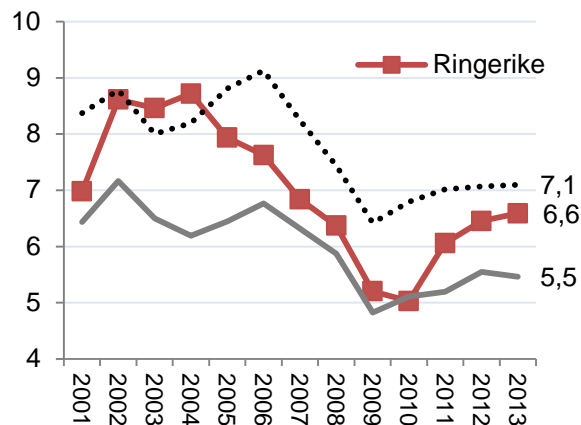
7.1.1 Etableringsindeksen for kommuner

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering; etableringsfrekvensen, den bransjusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene.

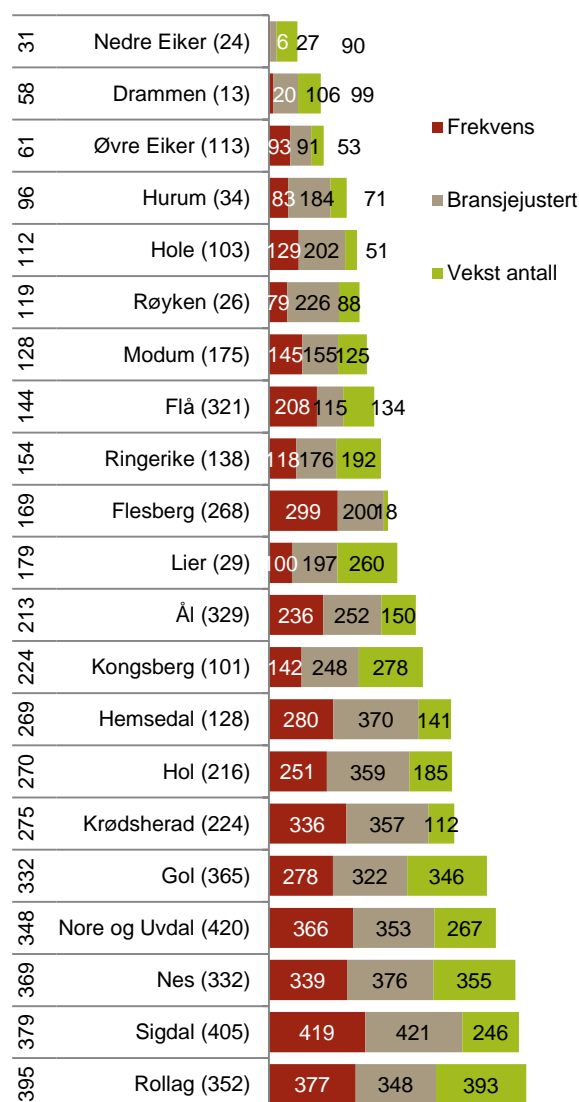
I figur 71 ser vi hvilken rangering kommunene i Buskerud har for etableringsfrekvensen det siste året og de siste ti årene samlet.

Ringerikes etableringsfrekvens er rangert som nummer 154 på landsbasis og ligger litt over middels i Buskerud.

Ringerike gjør det rimelig bra på indikatoren for etableringsfrekvensen, men litt dårligere på den bransjusterte etableringsfrekvensen. Dermed er ikke etableringsfrekvensen så god som den kanskje kunne vært, gitt bransjesammensetningen.

Figur 70: Etableringsfrekvensen i Ringerike, Norge og medianen av kommunene i Norge i perioden 2001-2013.

Figur 71: Etableringsindeksen for kommunene i Buskerud, med rangeringsnummer for hver av indikatorene. Rangering for etableringsindeksen er vist helt til venstre. I parentes er rangeringen for etableringsindeksen siste ti år.

7.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, for deretter å stige de tre neste årene. I 2013 hadde 68,9 prosent av alle regnskapspliktige foretak positivt resultat før skatt, noe som var en liten nedgang fra 2012.

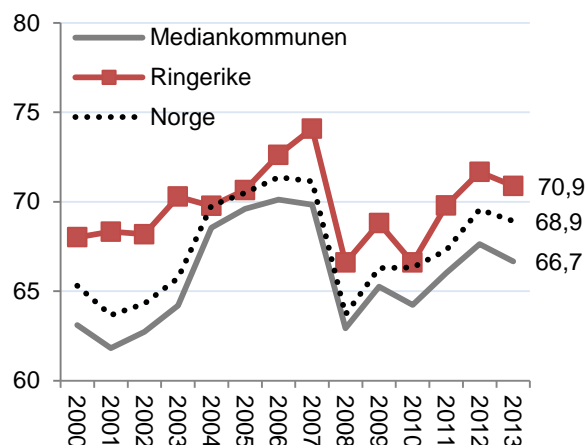
Ringerike har en høyere andel lønnsomme foretak enn det som er snittet for Norge. 70,9 prosent av foretakene i Ringerike hadde positivt resultat før skatt i 2013. Andelen lønnsomme foretak har enten vært over eller på nivå med landsgjennomsnittet i hele perioden vi har målt for.

7.2.1 Lønnsomhetsindeksen for kommuner

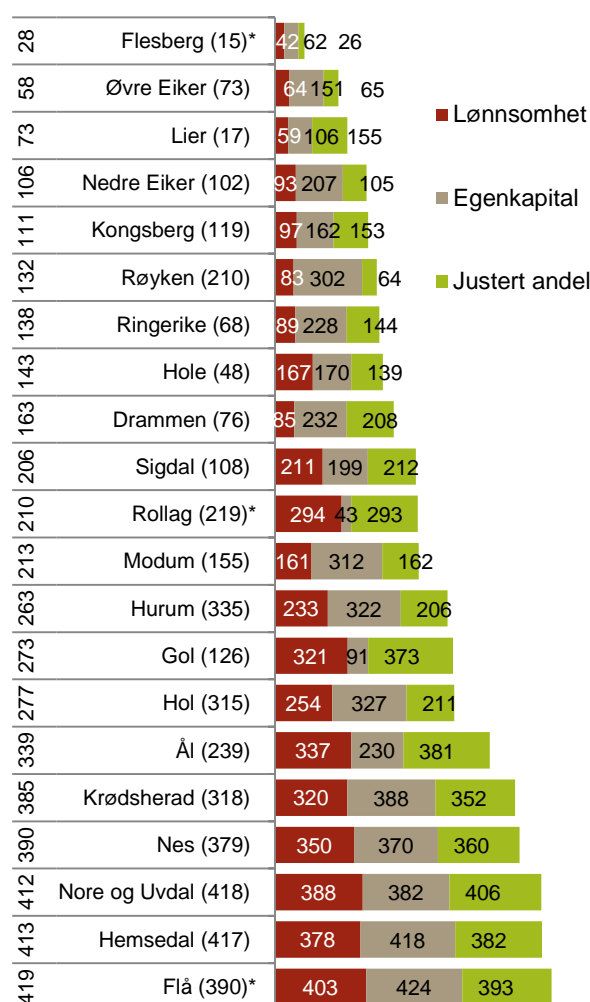
I figur 73 ser vi hvordan kommunene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2013. Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer; andel foretak med positivt resultat, andelen av foretak med positiv egenkapital, og andel lønnsomme foretak justert for bransje, størrelse og alder på foretakene.

Ringerike har en høy andel foretak med positivt resultat før skatt, men andelen foretak med positiv egenkapital er lavere. Den bransjejusterte andelen lønnsomme foretak er middels høy.

I snitt i den siste tiårsperioden har Ringerike hatt en over middels høy plassering på lønnsomhetsindeksen, da kommunen har rangert som nummer 68 av landets 428 kommuner. Det siste året har rangeringen falt noe, men den er fortsatt over middels.

Figur 72: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Ringerike sammenliknet med Norge og medianen av kommunene i Norge i perioden 2000-2013.

Figur 73: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Buskerud. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.

7.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøy i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette tok andelen vekstforetak seg opp, men falt ganske mye fra 2012 til 2013. I 2013 hadde 50,5 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Andelen vekstforetak er så godt som like høy i Ringerike som på landsbasis, og det har den vært i nesten alle år siden 2000.

7.3.1 Vekstindeksen for kommuner

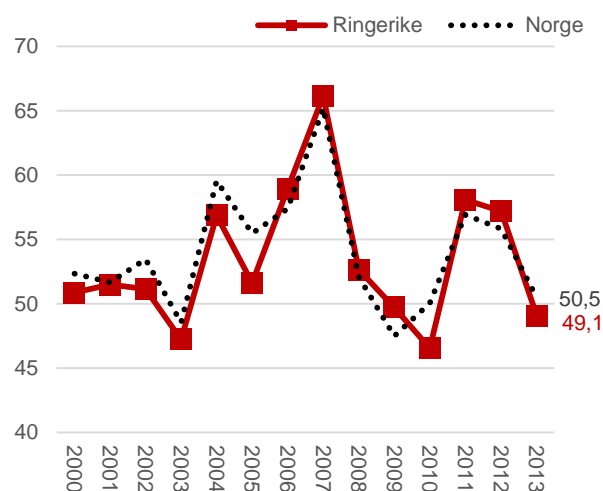
Vi måler veksten i næringslivet i kommunene ved hjelp av fire indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for foretakenes bransje, størrelse og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den siste er justert andel med vekst i verdiskaping. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de fire vekstindikatorerne.

Vekstindeksen varierer ganske mye fra år til år, og en skal dermed ikke legge så mye vekt på et enkelt år, men svært lave verdier på vekstindeksen over en tiårsperiode er et dårlig tegn.

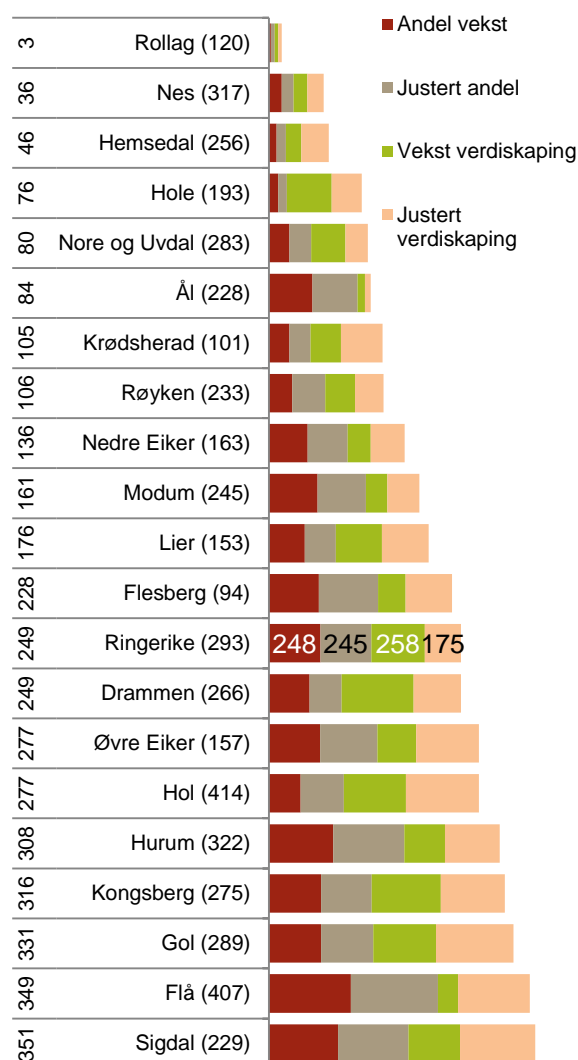
Ringerike rangerer ganske lavt på vekstindeksen. Plasseringen for 2013 er noe bedre enn snittplasseringen for de siste ti årene, men rangeringen er under middels av norske kommuner.

Ringerike gjør det relativt bra på indikatoren for justert andel med vekst i verdiskaping. På de andre indikatorene gjør Ringerike det under middels godt i nasjonal sammenheng.

I Buskerud rangerer Ringerike litt under middels mht. vekst i næringslivet.

Figur 74: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Ringerike og Norge.

Figur 75: Vekstindeksen for kommunene i Buskerud. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

7.4 NæringsNM for kommuner

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med 11 indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en kommune, region eller fylke. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste elleve årene.

Figur 76 viser plasseringen til Ringerike i årene 2000-2013.

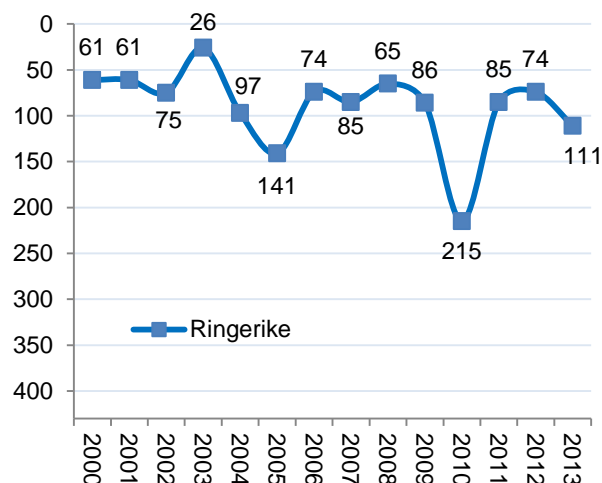
Ringerike kom på 111. plass i 2013. Det er en lavere plassering enn de to foregående årene, men bedre enn bunnplasseringen i 2010. Før 2009 hadde Ringerike en forholdsvis høy plassering i NæringsNM. Det var bare i 2010 at Ringerike ikke rangerte over middels.

7.4.1 Kommunene i Buskerud

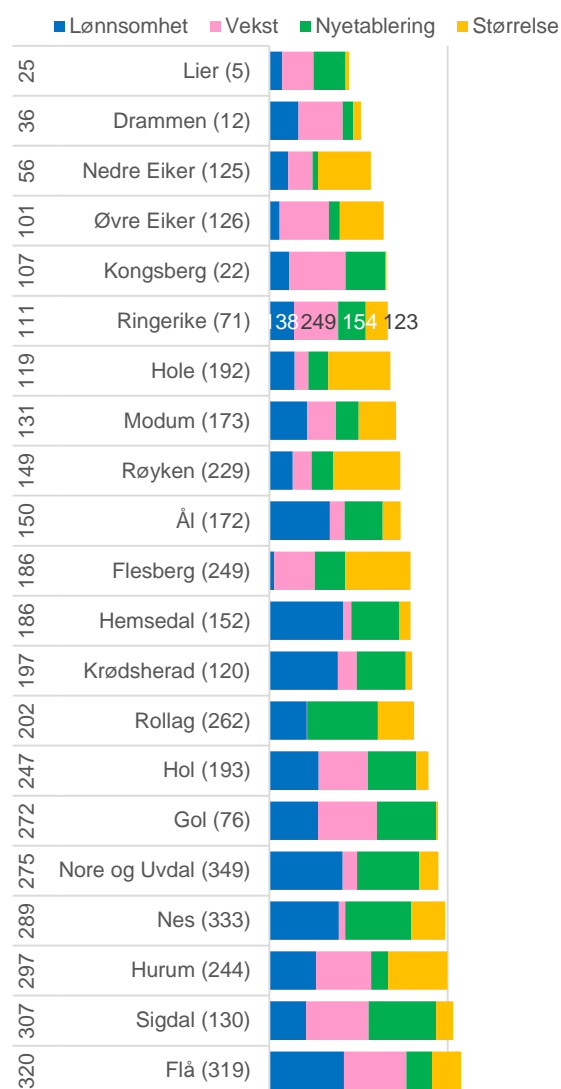
Lier og Drammen gjorde det best i NæringsNM i Buskerud i 2013. Begge kommunene har falt på rangeringen i forhold til den siste tiårsperioden.

Sigdal og Flå rangerte lavt. Mens Flå har ligget lavt i mange år, har Sigdal falt fra en over middels god plassering i 2013.

Ringerike har også gjort det bedre de siste ti årene samlet sett enn i 2013. Ringerike gjør det dårlig på indikatoren for vekst. Kommunen gjør det rimelig bra på indikatoren for næringslivets størrelse og lønnsomhet.

Figur 76: Rangeringen til Ringerike i NæringsNM i perioden 2000-2013.

Figur 77: NæringsNM for kommunene i Buskerud. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

ⁱ Bransjeinndelingen tar utgangspunkt i registerdata for arbeidssted, med tilhørende NACE på 5-siffernivå.

ⁱⁱ Vi baserer oss å at sysselsettingsandelene innenfor hvert årstrinn er konstant, og har brukt SSBs middelframskrivning om antall personer i alle årstrinn hvert år til 2040.

ⁱⁱⁱ Vi har brukt progressivt gjennomsnitt for de ti siste årene der veksten de siste årene teller mer enn de første.

^{iv} Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.